

370.64

1663

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ
Δημοδιδασκάλου

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Για την Έκτη Τάξη του Δημοτικού
Και
Για το Β° έτος συνδιδασκαλίας Ε' και ΣΤ'

Ένεκρίθη δια τής υπ' αριθ. 49529/1950 απόφασεως του
Υπουργείου Παιδείας μετά σύμφωνον γνώμην του Κεν-
τρικού Γνωμοδοτικού και Διοικητικού Συμβουλίου τής
Εκπαιδεύσεως.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Ι. & Π. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ—ΑΡΣΑΚΗ 6

60

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει την υπογραφή του Συγγραφέα.

Α. Βλαχάκης

Γεννήθηκε στο Βελεστίνο (1747). Ἀκούσε τὰ πρῶτα μαθήματα στο χωριό του καὶ κατόπι στὴ Ζαγορά τοῦ Πηλίου. Εἶχε ἀθλητικὸ σῶμα καὶ ψυχὴ γενναία καὶ εὐγενεικιά. Ἐργάστηκε λίγο διάστημα ὡς δάσκαλος στο χωριὸ Κισσό. Ἦταν θερμὸς πατριώτης καὶ δὲν μποροῦσε νὰ βλέπη τὰ δεινοπαθήματα καὶ τὶς ἀγγαραίες τῶν πατριωτῶν του. Σὲ μιὰ ἀγγαραία ἔβαλαν καὶ τὸν ἴδιο τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων. Ἀγανάκτησε τόσο πολὺ ὥστε ἔφυγε μὲ ὄρκο νὰ ἐκδικηθῆ καὶ νὰ ἐργασθῆ μ' ὅλες του τὶς δυνάμεις γιὰ τὴν Ἐπανάσταση. Πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη ὅπου συμπλήρωσε τὶς σπουδές του καὶ κατόπι στο Βουκουρέστι, ὅπου διωρίσθηκε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος Ν. Μαυρογένη. Ἀπὸ τὴ θέση του αὐτὴ ἤλθε σὲ συνεννόηση μὲ πλούσιους ἐμπόρους, δεσποτάδες, ὄπλαρχηγούς, Φαναριώτες, ἀκόμα καὶ μ' ἐπίσημους Τούρκους δυσαρεστημένους μὲ τὸ Σουλτάνο, καὶ ξεχωριστὰ μὲ τὸν πασσά τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου. Σ' ἔλους αὐτοὺς ἀνακοίνωσε τὸ σχέδιό του ποῦ ἦταν νὰ ξεσηκώσῃ σ' ἐπανάσταση ὅλους μαζί τοὺς Χριστιανούς τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, ὅπως λέει στοὺς παρακάτω στίχους του :

Βούλγαροι καὶ Ἄρβανίται
καὶ Σέρβοι καὶ Ρωμηοὶ
νησιῶται καὶ Ἑπειῶται
μὲ μιὰ κοινὴ ὀρμὴ
γιὰ τὴν ἐλευθερία
νὰ ζώσουμε σπαθί.

Γιὰ νὰ διαφωτίξῃ τὸ λαὸ καὶ ν' ἀνάβῃ τὸ αἶσθημά του ἔκανε καὶ τύπωνε ποιήματα πατριωτικὰ καὶ ὕμνους στὴν ἐλευθερία. Πιὸ γνωστὸ ἀπὸ τὰ ποιήματά του εἶναι ὁ θούριος :

Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζοῦμε στὰ στενά
μονάχοι σὰν λιοντάρια στὶς ράχες τὰ βουνά,
σπηλιεὺς νὰ κατοικοῦμε νὰ βλέπουμε κλαδιὰ
νὰ φεύγουμε τὸν κόσμο γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά.
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.

Σχεδίασε καὶ τύπωνε τὴ χάρτα, δηλ. ἕνα χάρτη τῆς Μεγά-

λης Ἑλλάδος μὲ ὅλη τὴ Βαλκανικὴ καὶ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι ἔφυγε στὴ Βιέννη ποὺ τὴν ἔκαμε ἔδρα τῆς δράσης του καὶ ἐτύπωνε τὰ ποιήματά του μὲ τὴν συνδρομὴ τῶν ἐκεῖ ἐγκαταστημένων Ἑλλήνων. Ἐπίσης τὸν βοήθησαν κι' ὁμογενεῖς τῆς Τερρέστης. Ἀπὸ τὴ Βιέννη ἦλθε σὲ συνεννόηση μὲ τὸ Μ. Ναπολέοντα καὶ ζήτησε τὴ συνδρομὴ του γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Πατρίδος του. Ὁ Ναπολέων τὸν κάλεσε νὰ τὸν συναντήσῃ στὴ Βενετία. Ὁ Ρήγας πέρασε ἀπὸ τὴν Τερρέστη ὅπου εἶχε στείλει πρωτύτερα ὅλα τὰ κιβώτιά του ποὺ εἶχε μέσα ἐπαναστατικὲς προκηρύξεις, τὴ μυστικὴ ἀλληλογραφία του, ποιήματα καὶ ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅλα αὐτὰ τᾶπιασε ἢ ἀστυνομία τῆς Τερρέστης καὶ γι' αὐτὸ ἅμα ἦλθε κι' ὁ Ρήγας τὸν συνέλαβαν μαζί μὲ τοὺς ἑπτὰ συντρόφους του, γιατί ἡ Αὐστρία ἦταν σύμμαχος τῆς Τουρκίας. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνηση ζήτησε τὴν παράδοσή τους. Τρεῖς ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοῦ Ρήγα ἦσαν Αὐστριακοὶ ὑπήκοοι καὶ γι' αὐτὸ δικάσθηκαν ἀπὸ τὴν Αὐστριακὴ Κυβέρνηση καὶ καταδικάσθηκαν σὲ ἰσόδια ἐξορία. Ὁ Ρήγας μὲ τοὺς ἄλλους παραδόθηκαν στὸν Πασσᾶ τοῦ Βελιγραδίου. Ἡ πρώτη ἀπόφαση ἦταν νὰ τοὺς στείλουν νὰ δικάσθουν στὴν Πόλη. Ἐπειδὴ ὅμως ἔμαθαν πὼς ὁ Πασβάνογλου εἶχε πιάσει ὅλα τὰ περάματα γιὰ νὰ σώσῃ τὸν φίλο του ἔκριναν καλύτερο νὰ τοὺς θανατώσουν ἐκεῖ τὴ νύκτα μυστικά. Αὐτὸ κι' ἔκαμαν (11 Ἰουνίου 1798). Τὴν ἄλλη μέρα μάλιστα διέδωσαν πὼς δραπετεύσαν ἀπὸ τὴ φυλακὴ κι' ἔβαλαν στρατιωτικὸ ἀπόσπασμα τάχα νὰ τοὺς συλλάβῃ. Λένε πὼς ὅταν ὁ δῆμιος πῆγε νὰ συλλάβῃ τὸν Ρήγα, μὲ μιὰ δυνατὴ γροθιά τὸν ἔρριξε κάτω. Τότε αἱ στρατιῶτες ποὺ ἦταν μαζί πυροβόλησαν καὶ τὸν σκότωσαν. Ὅταν πέθαινε εἶπε σὲ Τουρκικὴ γλῶσσα: «Ἐτσι πεθαίνου τὰ παλληκάρια· ἀρκετὸ σπῆρο ἔσπειρα· γρήγορα θὰ βλαστήσῃ καὶ τὸ γένος μου θέλει συλλέξῃ τὸ γλυκὺ καρπὸ του». Τὰ προφητικὰ αὐτὰ λόγια τοῦ Ρήγα πραγματοποιήθηκαν. Ἡ ἐπανάσταση ἔγινε, τὸ ἔθνος λευτερώθηκε κι' ἔστησε τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ρήγα μπροστὰ στὰ προπύλαια τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας.

*Ἀσκήσεις. Γιὰ ποιὸ λόγο ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα του;
 Ποιὸ ἦταν τὸ σχέδιό του γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος;
 Τί ἦταν ἡ χάριτα;*

Μὲ ποιούς ἤλθε σὲ συνεννόησι ;
 Πῶς δυνάμωνε τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων ;
 Περιγράψατε τὴ σύλληψή του.
 Τί εἶπε διὰν πέθαινε ;

5. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση.—Στὴν ψυχικὴ προετοιμασίᾳ τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐπανάστασιν βοήθησε πολὺ καὶ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις γιὰτὶ πάνω κάτω τὰ ἴδια ὑπόφεραν ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ὁ Γαλλικὸς λαός. Ἡ διαφορὰ ἦταν πῶς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πιεζόταν καὶ ὑπόφερε ἀπὸ ξένο βάρβαρον κατακτητὴν, ἐνῶ ὁ Γαλλικὸς λαὸς ὑπόφερε καὶ πιεζόταν ἀπὸ τὸ βασιλιά του καὶ ἀπὸ τὴ μορφωμένη τάξιν τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν κληρικῶν. Στὴ Γαλλίᾳ ὡς τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην ὁ βασιλιάς κυβερνοῦσε ἀπολυταρχικῶς. Μαζὶ μὲ τοὺς εὐγενεῖς ποὺ τοὺς εἶχε πάντα στὴν Κυβέρνησιν ἔκαμναν ὅ,τι ἤθελαν χωρὶς νὰ λογαριάζουν τὸ λαόν. Ὁ βασιλιάς ζοῦσε μὲ μεγάλη πολυτέλεια καὶ ξόδευε τεράστια ποσά, ἐνῶ ὁ λαὸς πεινοῦσε. Ἡ γῆ ὅλη ἀνήκε στοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν καὶ τὴν καλλιεργοῦσαν οἱ ἀγρότες γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί ποὺ καὶ αὐτὸ καμμιά φορὰ τὸ στεροῦταν. Οἱ εὐγενεῖς ἔπαιρναν ὅλες τίς μεγάλες θέσεις καὶ τὰ ἀξιώματα καὶ δὲν πλήρωναν κανένα φόρον. Στὰ δικαστήρια οἱ πτωχοὶ ποτὲ δὲν εὕρισκαν δίκαιον.

Ἡ κατάστασις εἶχε γίνεαι ἀφόρητη στὴν ἐποχὴν τοῦ Λουδοβίκου 16ου, ποὺ ἀπὸ τίς σπατάλες καὶ ἀσωτεῖτες ἔφθασε σὲ οἰκονομικὰς στενοχώριες. Κάλεσε συνέλευσιν (1789) στὸ Παρίσι γιὰ νὰ ἐπιβάλλῃ καμμιά νέα φορολογία. Ἐκεῖ ὅμως οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ μαζὶ μὲ τὸ λαὸν τοῦ Παρισίου ἐπαναστάτησαν μὲ σύνθημα : ἰσότης—ἐλευθερία—ἀδελφότης—πῆραν τὴν ἐξουσίαν καὶ μεταρρύθμισαν τὸ πολίτευμα. Κατόπιν ψήφισαν τὸ σύνταγμα μὲ δικήν τους ἐθνοσυνέλευσιν μὲ τὸ ὁποῖον περιώρισαν τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλιά καὶ κήρυξαν τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ πρέπει νὰ εἰδῶνται οἱ κυβερνήσεις. Ἐπειδὴ ὁ Λουδοβίκος 16ος ἔφερεν ἐμπόδια στὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νέου πολιτεύματος, τὸν κατηγόρησαν πῶς συνεννοεῖτο μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Γαλλίας καὶ τὸν ἀποκεφάλισαν. Τὸ πολίτευμα τότε ἔγινε δημοκρατικόν.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἔκαμε ἐντύπωσιν σὲ ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἔδωκε καὶ στοὺς Ἕλληνας θάρρος καὶ πεποίθησιν πῶς καὶ αὐτοὶ μὲ ὅμοια ἐπανάστασιν θὰ πετύχουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους.

Β'.) Ἡ Στρατιωτικὴ Προετοιμασία.

α) Στὴν ξηρά.

1) Κλέφτες κι' ἀρματοῦλοι.

Κλέφτες.—Πολλοὶ Ἕλληνες εὐθύς ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Τουρκικῆς σκλαβιάς, ἐπειδὴ δὲν ὑπόφεραν τίς πιέσεις, τίς ἀγγαρεῖες καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς τῶν Τούρκων, ἀκόμη κι' ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὴν λευτεριά καὶ γιὰ νὰ ἐκδικουῦνται τὰ ὅσα ὑπόφεραν οἱ πατριῶτες τους, ἄφηναν τὴν πόλη ἢ τὸ χωριό τους κι' ἐφευγαν στὰ βουνά, ὅπου ἐξοῦσαν ἐλεύθεροι. Αὐτοὶ λέγονταν *κλέφτες*. «Δὲν ἀξίζει μιὰ παλιοζωή—σκεβόταν οἱ κλέφτες—πού θὰ τὴ χάση κανεὶς μιὰ μέρα—νὰ τὴν παρατείνῃ λίγο μ' ἐξευτελισμοὺς. Κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θεριά παρά νὰ ζῶ μὲ Τούρκους».

Τὰ ἴδια μᾶς λέγει καὶ τὸ παρακάτω δημοτικὸ τραγούδι :

Μάνα σοῦ λέω δὲ μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω
δὲν ἤμπορῶ δὲ δύναμαι, ἐμάλλιασ' ἡ καρδιά μου.
Θὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου νὰ πάω νὰ γίνω κλέφτης.
Νὰ κατοικήσω στὰ βουνά καὶ στὶς ψηλὲς ραχούλες.
Νᾶχω τοὺς λόγγους συντροφιά, μὲ τὰ θεριά κουθέντα.
Νᾶχω τὰ χιόνια γιὰ σκεπή, τοὺς βράχους γιὰ κρεββάτι.

Ἡ ζωὴ τῶν κλεφτῶν.—Οἱ κλέφτες ἐξοῦσαν σ' *ομάδες* (συμμορίες). Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὁμάδας λεγόταν *καπετάνιος*, ὁ δεύτερος *προτοπαλλήκαρο* κι' οἱ ἄλλοι *παλληκάρια*. Ὁ πιὸ μικρὸς ποὺ κερνοῦσε τὸν καπετάνιο λεγόταν *ψυχογιός*. Κάθε καπετάνιος εἶχε τὴ σημαία του, τὸ φλάμπουρο μὲ ζωγραφισμένο σταυρὸ ἢ εἰκόνα κάποιου ἁγίου. Γιὰ κατοικία εἶχαν τὰ ἀπόκρημνα βουνά ὅπου ἔκαμναν τὰ *λημέρια* τους. Ἀπ' ἐκεῖ κατέβαιναν στὶς πεδιάδες, ἄρπαζαν τὰ ποίμνια τῶν πασσάδων καὶ λεηλατοῦσαν τὰ Τουρκικὰ χωριά. Ἡ ζωὴ τους ἦταν ἀδιάκοπος ἀγῶνας μὲ τοὺς Τούρκους. Ἐξοῦσαν ἀπὸ τὴν ἄρπαγὴ καὶ τὴ ληστεία καὶ γι' αὐτὸ ὠνομάζονταν *κλέφτες*, χωρὶς νὰ τοὺς κακοφαινέται. Τίς ὥρες ποὺ ἔμεναν στὰ λημέρια τους διασκεδάζαν, ἔψηναν στὴ σούβλα τὰ σφαχτά τους, ἔπιναν τὸ γλυκὸ κρασί, τραγουδοῦσαν τὰ ὄραϊα τους κλέφτικα τραγούδια, χόρευαν καὶ γυμνάζονταν στὸ δρόμο, στὸ πῆδημα, στὸ δίσκο καὶ στὴ σκοποβολή. Ὁ Καρατάσος περνοῦσε τὴ σφαῖρα ἀπὸ τὴν τρύπα δακτυλιδιοῦ. Ὁ Νικοτσά-

ρας έτρεχε γρηγορότερα από άλλογο και μπορούσε να πηδήσει έπτά άλλογα πλάγια τὸ ένα στ' άλλο. Οί κλέφτες ήταν πολὺ θρησκευοι. Ποτὲ δὲν ἄγγιζαν ἀφιέρωμα ἀπὸ ἐκκλησιά. "Όπου κι' ἂν βρισκωνταν τὸ Πάσχα και τὰ Χριστούγεννα γιόρταζαν μὲ προσευχὲς και ψαλμωδιὲς ὅ,τι ἤξεραν. Ποτὲ δὲν ἔλεγαν ψέμματα. "Όταν ἔδιναν τὸ λόγο τῆς τιμῆς τους ἔπρεπε νὰ τὸν τηρήσουν, ἔστω κι' ἂν ἐπρόκειτο νὰ θανατωθοῦν. Ἡ ζωὴ τους ὅμως ἦταν πολὺ σκληρὴ. Ὑπόφεραν πολλὲς στερήσεις. Ἦταν ὑποχρεωμένοι ν' ἀλλάζουν συχνὰ λημέρια. Πολλὲς φορές πολεμοῦσαν 2 και 3 μέρες χωρὶς νὰ φάγουν, χωρὶς νερό, χωρὶς ὕπνο. Ἔδειχναν μεγάλη καρτερία στὶς στερήσεις και στοὺς πόνους.

Τὴ σκληρὴ ζωὴ τῶν κλεφτῶν μᾶς λέει και τὸ παρακάτω κλέφτικο τραγούδι :

Μαύρη (μωρέ) πικρὴ εἶν' ἡ ζωὴ ποὺ κάνομε
 ἔμεις οἱ μαῦροι κλέφτες
 Ποτὲ (μωρέ) ποτὲ μας δὲν ἀλλάζομε
 και δὲν ἀσπροφοροῦμε
 Μὲ φόβο (μωρέ) μὲ φόβο τρώμε τὸ ψωμὶ
 μὲ φόβο περπατοῦμε
 Κάθε (μωρέ) μεροῦλα πόλεμο
 τὸ βράδυ караούλι
 Κι' ἐκεῖ (μωρέ) κι' ἐκεῖ τὰ ξημερώματα
 πηγαίνω νὰ πλαγιάσω
 Τὸ χέρι (μωρέ) τὸ χέρι μου προσκέφαλο
 και τὸ σπαθὶ μου στῶμα
 Καὶ τὸ (μωρέ) ντουφέκι μ' ἀγκαλιὰ
 σφικτὰ ἀγκαλιασμένο.

Ἐπειδὴ ἤξεραν ποιά βασανιστήρια τοὺς περίμεναν ὅταν πιάωνταν ζωντανοί, προτιμοῦσαν νὰ σκοτωθοῦν παρὰ νὰ παραδοθοῦν. "Όταν ἔπιαναν κανένα κλέφτη ζωντανὸ τὸν θανάτωναν μὲ τὰ πιὸ σκληρὰ μαρτύρια: τὸν σφυροκοποῦσαν, τὸν σουβλιζαν, τὸν ἔγδερναν ζωντανό, κ.λ.π. Γι' αὐτὸ ἡ καλύτερη εὐχὴ μεταξύ τους ἦταν «καλὸ μολύδι». Ἐπειδὴ ἦταν ταπεινωτικὸ γιὰ τὸν κλέφτη νὰ τοῦ κόψουν οἱ Τοῦρκοι τὸ κεφάλι, ἡ τελευταία παράκληση τοῦ βαριοπληγμένου ἦταν νὰ τοῦ πάρουν οἱ συναγωνιστές του τὸ κεφάλι.

Ἀρματωλοί.— Οἱ κλέφτες ἔκαμναν μεγάλες καταστροφές στὰ Τουρκικὰ χωριά καὶ μερικὲς περιοχὲς ὄρεινές τις ἐτρομοκρατοῦσαν καὶ σχεδὸν τὶς ἐξουσίαζαν. Γι' αὐτὸ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνηση πολλὰς φορές συνθηκολογοῦσε μὲ πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς, τοὺς πιὸ σπουδαίους καὶ τοὺς ἀνάθετε μὲ μισθὸ νὰ τηροῦν τὴν τάξην καὶ νὰ φυλάγουν τὶς ὄρεινές περιοχές. Τὰ ἔνοπλα αὐτὰ σώματα ὠνομάζονταν **ἀρματωλοί**. Τέτοιους εἶχαν καὶ οἱ Βενετοὶ (ἄρμωτόρες) καὶ οἱ Βυζαντινοὶ Αυτοκράτορες τοὺς **Ἀκροῖτες**. Ἡ ὀργάνωσις ἀρματωλῶν ἦταν ἡ ἴδια μὲ τῶν κλεφτῶν. Ἡ περιοχὴ ποὺ φύλαγαν λεγόταν **Ἀρματωλίκι**. Τέτοια ἀρματωλίκια ἰδρύθησαν πρὸ πάντων στὴ ΝΔ. Μακεδονία, στὴ Θεσσαλία, στὴν Ἡπειρο καὶ Δ. Στερεὰ Ἑλλάδα. Τὸν καπετάνιο τοῦ κάθε σώματος τὸν διώριζε ὁ Τοῦρκος διοικητής. Πολλὰς φορές ὅμως ἔμπαιναν, μὲ τὸ ἔτσι θέλω, σ' ἓνα ἀρματωλίκι καὶ ἀνάγκαζαν τὸν διοικητὴ νὰ τοὺς ἀναγνωρίσῃ. Πολλοὶ ἀρματωλοὶ θεωροῦσαν τὰ ἀρματωλίκια τοὺς κληρονομικά. Ἀναφέρονται οἰκογένειες ἀρματωλῶν τοῦ Μπουκοβάλα, Τσάρα, Ἀνδρούτσου, Κοντογιάννη κ.λ.π. Ἄλλοι κατακρατοῦσαν διὰ τῆς βίας τ' ἀρματωλίκια τοὺς ἢ καὶ τὰ ξανάπαιρναν μὲ πόλεμο, ὅταν τοὺς ἔπαυαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία. Κάτι τέτοιο ἀναφέρει τὸ παρακάτω δημοτικὸ τραγοῦδι :

Κάτω στοῦ Βάλτου τὰ χωριά
 Ἐηρόμερο καὶ Ἄγραφα
 καὶ στὰ πέντε βιλαέτια
 ἔδγατε νὰ δῆτ' ἀδελφία
 ἐκεῖ εἶν' οἱ κλέφτες οἱ πολλοί.
 ὅλοι ντυμένοι στὸ φλουρί
 Κάθονται καὶ τρῶν καὶ πίνουν
 καὶ τὴν Ἄρτα φοβερίζουν.

Τοῦρκοι σκεφθῆτε το καλά
 γιατί σὰς καίμε τὰ χωριά
 Γλήγορα τ' ἀρματωλίκι
 γιατί ἔρχόμαστε σὰν λύκοι.

Ποτὲ οἱ ἀρματωλοὶ δὲν ἦταν πιστοὶ στὴν Τουρκικὴ Κυβέρνηση. Ποτὲ δὲν ἔρχονταν σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς κλέφτες, γιατί οἱ πιὸ πολλοὶ ἦταν πρὶν κλέφτες. Πολλὰς φορές μάλιστα ὅταν ἐπε-

φταν στή δυσμένεια τῶν Τούρκων συμμαχοῦσαν μὲ τοὺς κλέφτες, γίνονταν κι' αὐτοὶ κλέφτες, καὶ κτυποῦσαν μαζί τὸν κοινὸ ἐχθρὸ. Γι' αὐτὸ στὰ δημοτικὰ τραγούδια οἱ ἀρματωλοὶ κι' οἱ κλέφτες ἀναφέρονται χωρὶς καμμιά διάκριση.

Οἱ κλέφτες κι' οἱ ἀρματωλοὶ βοήθησαν πολὺ τὴν ἐπανάσταση. Ὁ λαὸς τοὺς θεωροῦσε σὰν ἔθνικοὺς ἥρωες, τοὺς ἀγαποῦσε καὶ τοὺς θαύμαζε. Μὲ τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἐξυμνοῦσαν τὰ κατορθώματα ἢ τὸν ἥρωικὸ θάνατο καὶ τὰ βασανιστήριά τους. Ἔτσι δυνάμωνε τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ καὶ τὸ μῖσος ἐναντίον τῶν Τούρκων. Κι' ὅταν ξέσπασε ἡ ἐπανάσταση, οἱ ἀρματωλοὶ κι' οἱ κλέφτες ἦταν οἱ πρῶτοι στρατιωτικοὶ πυρῆνες, οἱ πρῶτοι γυμνασμένοι στρατιῶτες μὲ ἀρχηγοὺς τοὺς Ἑλληνας ἐκείνους ποὺ εἶχαν καταταχθῆ σὲ ξένους στρατοὺς καὶ γύρισαν.

Ἀσκήσεις.—Τί ἦταν οἱ κλέφτες καὶ τί οἱ ἀρματωλοὶ ;

Ποιά ὁργάνωση εἶχαν ;

Ποιές ἦταν οἱ σχέσεις τους ;

Πῶς ζοῦσαν οἱ κλέφτες ;

Περιγράψετε τὴν κλέφτικὴ ζωὴ (κλέφτικα τραγούδια).

Ποιά ἐπίδραση εἶχαν στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων ;

2) Σουλιῶτες—Μανιάτες—Σφακιανοί.

Τὸ Σοῦλι κι' οἱ Σουλιῶτες. Σοῦλι ὠνομάσθηκε μιά ὄρεινὴ περιοχὴ στ' ἀπόκρημνα βουνὰ τῆς Ἡπείρου ΝΔ τῶν Ἰωαννίνων. Στὴν περιοχὴ αὐτὴ στὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα ἀνέβηκαν μερικὲς οἰκογένειες ἀπὸ τὰ γύρω χωριὰ ποὺ δὲ μπορούσαν νὰ υποφέρουν τὴν Τουρκικὴ σκλαβιά κι' ἔκτισαν 4 χωριὰ (Τετραχώρι). Ἀπ' αὐτὰ τὸ πρῶτο ὠνομάσθηκε Σοῦλι, γιατί κατὰ τὴν παράδοση ὁ πρῶτος Τούρκος ποὺ σκοτώθηκε ἐκεῖ λεγόταν Σούλης. Ἄλλο χωριὸ ἦταν ἡ Κιάφα. Ἀργότερα κτίσθηκαν ἄλλα 7 χωριὰ (ἑπταχώρι). Τὰ χωριὰ αὐτὰ φαίνονταν σὰν κρεμασμένα στὶς πλευρὲς τῶν βουνῶν. Ἡ ἀνάβασις αὐτὰ ἦταν δύσκολη, γινόταν δὲ ἀκόμα πιὸ δύσκολη γιατί κατ' ἀποστάσεις ἦταν κτισμένοι πύργοι (πολεμίστρες). Οἱ κάτοικοι καὶ τῶν 11 χωριῶν λέγονταν Σουλιῶτες. Τὰ 11 χωριὰ ἀποτελοῦσαν μιά ὁμοσπονδία. Πλήρωναν στὴν Πύλη τὸ χαράτσι καὶ τὸ δέκατο ἀπὸ τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα τους κι' ἦταν ἀνεξάρτητοι. Αὐτὰ ὅμως ποὺ πλήρωναν τὰ παίρναν ἀπὸ τὰ γύρω χωριὰ (Παρασοῦλι) ποὺ τὰ φορολογοῦσαν. Πληρώνονταν

ἀκόμη κι' ἰδιαίτερος ἀπὸ τοὺς γύρω Ἀγάδες, Πασσάδες γιὰ νὰ μὴ λεηλατοῦν τὰ κτήματά τους. Ἡ κυρία τους ἀπασχόληση ἦταν ὁ πόλεμος κι' ἡ γύμναση στ' ἄρματα· μ' αὐτὰ ἔτρωγαν, μ' αὐτὰ κοιμόνταν καὶ ξυπνοῦσαν. Κι' οἱ Σουλιώτισσες ἀκόμη ἤξεραν νὰ μεταχειρίζονται τὰ ὄπλα καὶ πήγαιναν στὸν πόλεμο μαζί μὲ τοὺς ἀντρες τους. Εἶναι ξακουστοὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ.

Ἡ Μάνη κι' οἱ Μανιάτες.—Μάνη λέγεται ἡ ὄρεινὴ περιοχὴ τοῦ Ταῦγετου ἀπὸ τὸ Γύθειο καὶ κάτω. Ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἦταν χωρισμένη σὲ 4 καπετανάτα. Πλήρῳναν στὴν Πύλη 4 χιλιάδες γρόσια καὶ κυβερνιόνταν ὁμοσπονδιακὰ μὲ συμβούλιο ἀπὸ τοὺς καπεταναίους πού ἐξέλεγαν ἓνα γιὰ *πρωτο καπετάνιο*. Ἀργότερα ἐπειδὴ οἱ Μανιάτες ἔλαβαν μέρος στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ 1770 ὁ φόρος τους ἀυξήθηκε σὲ 15 χιλιάδες γρόσια καὶ τὸν πρωτο καπετάνιο τὸν διώριζε ὁ Σουλτᾶνος ἀπὸ τοὺς ντόπιους πού θὰ ὑποδείχννε τὸ συμβούλιο. Αὐτὸς πού διωριζόταν ἦταν ἰσόδιος καὶ λεγόταν *Μπέης (Πετρόμπεης)*. Κι' οἱ Μανιάτες ζοῦσαν ὅπως οἱ Σουλιῶτες μὲ κύρια ἀπασχόληση τὸν πόλεμο καὶ πρωτοστατοῦσαν σὲ κάθε ἐπαναστατικὸ κίνημα.

Τὰ Σφακιά.—Εἶναι μιὰ περιοχὴ χωριῶν πάνω στὰ Λευκὰ βουνὰ τῆς Κρήτης. Οἱ Σφακιανοὶ ἦταν φιλοπόλεμοι τσοπάνηδες πού κατῶρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερία τους ἀπὸ κάθε κατακτητὴ. Πρωτοστάτησαν σ' ὅλες τὶς ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης ἐναντίον τῶν Τούρκων κι' ἀνέδειξαν πολλοὺς ἥρωες (τὸν Δασκαλογιάννη κι' ἄλλους). Τὸ Σούλι, ἡ Μάνη καὶ τὰ Σφακιά ἦταν γιὰ τοὺς Ἕλληνας τρία στρατιωτικὰ κέντρα, παραδείγματα αὐτοθυσίας κι' ἡρωισμοῦ πού δυνάμωναν τὸ ἐθνικὸ τους φρόνημα.

3) Ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων.

Στρατιωτικὴ ἀσκήση καὶ προετοιμασία γιὰ τὴν ἐπανάσταση ἦταν καὶ τὰ συχνὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων πού ἀπὸ τὴ λαχτάρα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους ἐλάβαιναν μέρος σὲ κάθε πόλεμο ἐναντίον τῆς Τουρκίας πρὸ πάντων μὲ τοὺς Ἑνετοὺς καὶ τοὺς Ρώσους.

Κινήματα μὲ τοὺς Ἑνετοὺς.—Οἱ Ἑνετοὶ μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης ἐκτὸς ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, τὴν Κρήτη καὶ τὴν

Κύπρο, κατείχαν κι' αρκετά παράλια τῆς Πελοποννήσου. Γι' αὐτὸ βρέθηκαν ὁ στόχος τῶν Τούρκων ποὺ ἤθελαν νὰ ὀλοκληρώσουν τὴν κατάκτηση τῆς Ἑλλάδος ποὺ τὴν πέτυχαν ἔπειτα ἀπὸ μακροῦς πολέμου. Στὴν κατάκτηση κάθε νησιοῦ οἱ Τούρκοι βρήκαν γενναία ἀντίσταση ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας κατοίκους, ὅπως στὴ Ρόδο, στὴν Κρήτη, Κύπρο, Λήμνο (ἡρωισμὸς Μαρούλας) κ.λ.π. Ἐβοήθησαν ἐπίσης οἱ Ἕλληνες τοὺς Ἐνετοὺς στὴν κατάκτηση τῆς Ἀθήνας μὲ τὸν στρατηγὸ Μοροζίνη στὰ 1637. Δυστυχῶς στὴν ἐπίθεση ἔπεσε μιὰ βόμβα στὰ προπύλαια τῆς Ἀκρόπολης καὶ τὰδολαψε ἀρκετὰ καὶ ἄλλη μιὰ ἔπεσε στὸν Παρθενῶνα τὴν ἄλλη μέρα καὶ τὸν διχοτόμησε. Μὲ τὴ βοήθεια ἐπίσης τῶν Ἑλλήνων κατέλαβαν οἱ Ἐνετοὶ τὴν Πελοπόννησο στὰ 1669, τὴν ξαναπῆραν ὅμως οἱ Τούρκοι ὀριστικὰ στὰ 1715.

Κινήματα μὲ τοὺς Ρώσους. Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ 1770.—Τὸ κίνημα αὐτὸ ἔγινε μὲ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου τῆς Ρωσσίας ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Ἡ Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνη Β', πρὶν κηρύξει τὸν πόλεμο σκέφθηκε νὰ σηκώσῃ σ' ἐπανάσταση τοὺς Ἕλληνας κι' ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Βαλκανικῆς. Ἐστειλε λοιπὸν τὸν Γεώργιο Παπάζαλη, λοχαγὸ στὴ Ρωσικὴ ὑπηρεσία μ' ἄλλους πράκτορες γιὰ νὰ κινήσουν σ' ἐπανάσταση τοὺς Ἕλληνας. Ἦλθαν σὲ συνεννόηση μ' ἀρματωλοὺς, κλέφτες, δεσποτάδες, παπάδες καὶ προκρίτους. Ἐκήρυτταν πὼς ἡ Αὐτοκράτειρα θὰ διέλυε τὸ Τουρκικὸ Κράτος καὶ θὰ ξαναἴδρουε τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ βασιλιά τὸν ἐγγονὸ τῆς Κωνσταντίνου. Ὑπόσχονταν πὼς θ' ἀρχόταν Ρωσικὸς στόλος μὲ ἀφθονὰ ὅπλα, ἀρκετὰ γιὰ νὰ ὀπλισθοῦν 100 χιλιάδες Ἕλληνας. Τέτοιοι πράκτορες ἐστάλησαν καὶ στὴ Μολδοβλαχία, Σερβία, Μαυροβούνι κι' ἔτσι γεννήθηκε ἕνας ἐπαναστατικὸς ἀναβρασμὸς σ' ὅλη τὴ Βαλκανικὴ. Οἱ Ἕλληνες παντοῦ δέχονταν τὶς ὑποσχέσεις μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμὸ καὶ σὲ μυστικὴ συνεννόηση στὴν Πελοπόννησο ἀποφασίσθηκε νὰ κινήθοῦν οἱ Ἕλληνες μόλις θ' ἀρχόταν ὁ Ρωσικὸς στόλος. Οἱ Τούρκοι ὅμως πῆραν κάποια μυρωδιὰ κι' ἔλαβαν τὰ μέτρα τους. Πρὶν γίνῃ τίποτε τὸ σπουδαῖο ἄρχισαν τὶς πιέσεις, ἀρπώπισαν τοὺς Ἕλληνας, κι' ἔκαμαν καὶ πολλὰ σφαγές. Ἀπὸ τὰ πρῶτα θύματα ἦταν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Μελέτιος Β', ὁ Μητροπολίτης Λακεδαιμόνος, ὁ ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλαχίας Καλλιμάχης κι' ὁ

Μ. διερμηνέας Ν. Σουτσος. Ἐπὶ τέλους τὸ Φλεβάρη τοῦ 1770 ἔφθασε μιὰ μικρὴ ναυτικὴ μοῖρα τοῦ Ρωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρο Ὁρλώφ κι' ἄραξε στὸν Οἶτυλο (σημερινὸ Διμένι) καὶ στὶς 23 τοῦ Ἀπρίλη κι' ἄλλη ὄχι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν πρώτη ὑπὸ τὸν Ἀλέξιο Ὁρλώφ. Κι' οἱ δυὸ ὅμως μοῖρες τίποτε τὸ σπουδαῖο δὲν ἔπραξαν οὔτε ὅπλα ἔφεραν. Οἱ Ἕλληνες ὅμως μ' ἔλα ταῦτα κινήθηκαν καὶ πρῶτοι οἱ Μανιάτες μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἰωάννη Μαυρομιχάλη. Μόλις ὅμως ἀκούσθηκε τὸ κίνημα καὶ μετὶς ἐξωγκωμένες φήμες κι' ὑποσχέσεις ποὺ κυκλοφοροῦσαν ξεσηκώθηκε ὄχι μονάχα ἡ Πελοπόννησος ἀλλὰ κι' ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα, ἡ Θεσσαλία καὶ στὴν Κρήτη οἱ Σφακιανοὶ μ' ἀρχηγὸ τὸ Δασκαλογιάννη. Δυστυχῶς τὸ κίνημα στὴν ξηρὰ ἀπέτυχε γιατί ἡ δύναμη τῶν Ρώσων ἦταν ἀσήμαντη καὶ χωρὶς σοβαρὴ μάχη ἔφυγαν κι' ἀφήσαν τοὺς Ἕλληνες στὴν τύχη τους. Ὁ Σουλτᾶνος μόλις ἔμαθε τὸ κίνημα ἔστειλε 15 χιλιάδες Ἀρβανίτες ποὺ διεσχόρπισαν τοὺς ἐπαναστάτες κι' ἔπνιξαν τὸ κίνημα στὸ αἶμα. Μετὰ τὴν ἀναχώρηση τῶν Ρώσων ὅλες οἱ χῶρες πούλαβαν μέρος ἔπαθαν τὰ πάνδεινα. Ἐγίναν πολλὲς σφαγὲς στὴ Θεσσαλία καὶ Στερεὰ Ἑλλάδα. Τὸ Δασκαλογιάννη ποὺ πιάσθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸν ἔδεσαν πάνω σ' ἓνα στύλο καὶ τὸν ἐγδαραν ζωντανό. Τὴν πιὸ φοβερὴ ὅμως καταστροφὴ ἔπαθε ἡ Πελοπόννησος ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίτες πούσφαζαν τὸ μισὸ πληθυσμό. Ὁ Σουλτᾶνος γιὰ μιὰ στιγμὴ σκέφθηκε νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ σφάξουν ὅλους τοὺς κατοίκους. Εὐτυχῶς ὁ Τούρλος ναύαρχος Χασάν Πασσᾶς παρέστησε στὸ Σουλτᾶνο πῶς δὲν συνέφερε νὰ σφαγοῦν οἱ ραγιαδες γιατί θάχαναν τὸ χαράτσι καὶ θάμεναν ἀκαλλιέργητα τὰ τοιφλίκια τῶν Ἀγάδων καὶ Πασσάδων, κι' ἔτσι σώθηκε ἡ Πελοπόννησος ἀπὸ τὴν σφαγὴ. Ἡ Ρωσία στὰ 1774 ἔκαμε συνθήκη μὲ τὴν Τουρκία καὶ τὴν ὑπεχρέωσε νὰ δώσῃ ἀμνηστία, νὰ μὴ εἰσπράξῃ καμμιά φορολογία ἐπὶ δυὸ χρόνια καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ στὴ Ρωσία τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύῃ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ νὰ ζητᾶ λόγο γιὰ κάθε παραβίαση τῆς συνθήκης. Αὐτὴ ἦταν ἡ μόνη ὠφέλεια τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ κίνημα αὐτὸ ποὺ στοίχισε τόσες θυσίες καὶ καταστροφές.

*Ἀσκήσεις. Ποιὸν ἔστειλε ἡ Αἰκατερίνη γιὰ νὰ ξεσηκώσῃ τοὺς Ἕλληνες σ' ἐπανάσταση καὶ τί ὑποσχέσεις ἔδινε ;
Πῶς λέγονταν οἱ Ρῶσοι ἀρχηγοί ;*

Γιατί απέτυχε τὸ κίνημα ;
Ποιές ἦταν οἱ συνέπειες τῆς ἀποτυχίας του ;

Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ 1790.

Λάμπρος Κατσώνης.

Δὲν πέρασαν πολλὰ χρόνια κι' ἡ Αἰκατερίνη κήρυξε πάλι πόλεμο ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Μὲ τὶς ἴδιες πάλι ὑποσχέσεις ζήτησε νὰ κινήσῃ καὶ πάλι τοὺς Ἕλληνας σ' ἐπανάσταση. Εὐτυχῶς δὲν πρόφθασαν νὰ κινήθουν πολλοὶ γιατί ἡ Αἰκατερίνη ἔκλεισε σύντομα εἰρήνην. Μόνο λίγοι ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες κινήθηκαν. Στὴ θάλασσα ξεσηκώθηκε ἕνας ἥρωας ὁ Λάμπρος Κατσώνης ποὺ πῆρε ἀργότερα μαζί του καὶ τὸν ἀρματωλὸ Γ. Ἀνδρούτσο τὸν πατέρα τοῦ Ὀδυσσεῆ Ἀνδρούτσου.

Ὁ Λάμπρος Κατσώνης. Γεννήθηκε στὴ Λεβαδειὰ (1752). Ἦταν ἀξιωματικὸς στὸ Ρωσικὸ στρατό. Στὰ 1785 πῆγε στὴν Τεργέστη ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότητα τοῦ ἐξώπλισε τρία πλοῖα. Μὲ τὸ στολίσκο αὐτὸ μόλις κηρύχθηκε ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος βγήκε στὸ Αἶγαῖο καὶ κτυποῦσε τὸν Τουρκικὸ στόλο ὅπου τὸν συναντοῦσε. Σὲ λίγες μέρες ἔπιασε 12 ἐχθρικά πλοῖα κι' ἔτσι μεγάλωσε τὸ στόλο του. Εἶχε γίνει τὸ φόβητρο τῶν Τούρκων καὶ μὲ τὶς ἐπιδρομὲς του παράλυσε κάθε τους ἐμποροναυτικὴ κίνηση. Σὲ μιὰ ναυμαχία ἐξω ἀπὸ τὴν Κάρυστο νίκησε καὶ διασκόρπισε ὁλόκληρο τὸν Τουρκικὸ στόλο. Ἡ Αἰκατερίνη θαύμασε τὴ νίκη αὐτὴ τοῦ Λάμπρου καὶ τοῦσπειλε βραβεῖο ἀνδρείας. Ὁ Σουλτᾶνος ζήτησε μὲ τὸ διερμηγέα Στέφανο Μαυρογένη τὴ φιλία του μὲ πολλὰς ὑποσχέσεις (χρήματα πολλὰ κι' ἕνα νησί στὸ Ἰκάριο πέλαγος). Ὁ Λάμπρος ὅμως ἀπέκρουσε περιφρονητικὰ τὶς προτάσεις τοῦ Σουλτᾶνου κι' ἐξακολούθησε τὸ ἔργο του. Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1790 ἔκαμε τὴ μεγαλύτερή του ναυμαχία κοντὰ στὴν Ἄνδρο μὲ ὁλόκληρο τὸν Τουρκικὸ στόλο. Ὁ Λάμπρος ἀν καὶ τὰ πλοῖα του ἦταν πολὺ λιγώτερα ἔτρεψε σὲ φυγὴ τὸν ἐχθρικὸ στόλο. Τὴν ἄλλη μέρα ὅμως τὸν ξανακτύπησε ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐνωμένος καὶ μὲ 12 Ἀλγερινὰ πλοῖα. Ἐγίνε φοβερὴ ναυμαχία στὴν ὁποία ὁ Λάμπρος προξένησε μεγάλες ἀπώλειες στὸν ἐχθρὸ—σκοτώθηκαν πᾶνω ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες, πληγώθηκαν πολλοὶ καὶ πολλὰ πλοῖα βούλιαξαν. Μὰ κι' ὁ Λάμπρος ἔχασε 600 ναῦτες καὶ 50

ἀξιωματικούς και 5 πλοῖα κι' ὁ ἴδιος πληγωμένος βγήκε στὴ Μήλο. Ἡ Αἰκατερίνη τὸν τίμησε πάλι μὲ προαγωγή και μὲ παράσημο τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Ὁ Λάμπρος δὲν ἀπογοητεύθηκε ἀναδιωργάνωσε τὶς δυνάμεις του γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα. Στὸ μεταξύ ὅμως ἡ Αἰκατερίνη ἔκαμε πάλι εἰρήνη μὲ τὴν Τουρκία και παράγγειλε στὸν Λάμπρο νὰ σταματήσῃ τὶς ἐχθροπραξίες. Ὁ Λάμπρος μὲ ἀγανάκτηση εἶπε : « Ἄν ἡ Αὐτοκράτειρα ὑπέγραφε τὴν εἰρήνη της, ὁ Λάμπρος δὲν ὑπέγραψε ἀκόμη τὴ δική του ». Μαζὶ λοιπὸν μὲ τὸν Ἀνδρουτσο κατέλαβε μιὰ ἀκτὴ τῆς Μάνης κοντὰ στὸ Ταίναρο γιὰ ὄρμητῆριο κι' ἄρχισε συνηνοήσεις μὲ τοὺς Μανιάτες γιὰ νέα ἐξέγερση. Σὲ λίγο ὅμως πῆγε ἐκεῖ και τὸν κτύπησε μεγάλος Τουρκικὸς στόλος. Ἀντιστάθηκε γιὰ κάμποσο καιρὸ κι' ἐπέφερε μαζὶ μὲ τὸν Ἀνδρουτσο μεγάλη σφαγὴ στοὺς Τούρκους ποὺ ἀποβιβάσθηκαν. Τότε οἱ Τούρκοι ἀπαίτησαν ἀπὸ τὸν Μπέη τῆς Μάνης Τζαννέτο Γρηγοράκη νὰ τοὺς παραδώσῃ τὸν Λάμπρο και τὸν Ἀνδρουτσο. Τότε ὁ Λάμπρος βλέποντας ὅτι δὲ θάκαμνε μόνος του τίποτε, μπῆκε σ' ἓνα πλοῖο κι' ἔφυγε στὴν Ἰθάκη κι' ἀπ' ἐκεῖ στὴ Ρωσσία, ὅπου κι' ἀπέθανε (1804). Ὁ Ἀνδρουτσο μὲ τὰ παλληκάρια του διάσχισε τὴν Πελοπόννησο και τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα πολεμῶντας και σὲ κακὴ κατάσταση βγήκε στὴν Κέρκυρα. Ἐκεῖ ὅμως τὸν συνέλαβαν οἱ Ἑγετοὶ και τὸν παρέδωκαν στοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἔστειλαν ἀλυσσοδεμένο στὴν Πόλη ὅπου τὸν θανάτωσαν μὲ μαρτυρικὸ θάνατο.

*Ἄσκήσεις. — Μὲ πόσα πλοῖα ὁ Κασιώνης ἄρχισε τὴ δράση ;
 Πῶς αὐξήσε τὸ στόλο του ;
 Ποιῆς ἦταν οἱ πιὸ σπονδαῖες ἐπιχειρήσεις του ;
 Ποιὰ ἦταν τ' ἀποτελέσματα τῆς ναυμαχίας στὸν Καφηρέα ;
 Τί εἶπε ὁ Κασιώνης ὅταν ἔμαθε τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Αἰκατερίνης ;
 Ποῦ προσπάθησε νὰ συνεχίσῃ τὴ δράση του ;
 Ποιὸ ἦταν τὸ τέλος τοῦ Κασιώνη και τοῦ Ἀνδρουτσο ;*

4) Οἱ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν μὲ τὸν Ἀλῆ Πασσά.

Ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς γεννήθηκε στὸ Τεπελένι τῆς Ἀλβανίας (1748). Ἦταν φιλόδοξος, πονηρὸς και αἰμοδόρος. Μὲ τὴν πανουρ-

γία του κατώρθωσε νὰ κερδίση τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ Σουλτάνου καὶ διωρίσθηκε πασσᾶς τῆς Θεσσαλίας καὶ μετὰ δυὸ χρόνια ἀναγνωρίσθηκε καὶ πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων. Σιγὰ-σιγὰ ἀπλωσε τὴν ἐξουσία του σ' ἕλη τὴν Ἠπειρο, μέρος τῆς Ἀλβανίας, τὴ Θεσσαλία καὶ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ἀκόμα καὶ στὴν Πελοπόννησο κατώρθωσε νὰ διορισθῆ διοικητῆς ὁ γιός του Βελῆς. Ἡ φιλοδοξία του τὸν ἔκαμε νὰ σκεφθῆ νὰ ἰδρῦση κράτος δικό του ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὸ Σουλτάνο. Ὅταν ἔγινε πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἡ πρώτη του σκέψη ἦταν νὰ κυριέψῃ καὶ τὸ ἡρωικὸ Σούλι, γιατί τοῦφερνε ἐμπόδιο στὰ σχέδιά του.

Ἡ πρώτη καὶ δεύτερη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ ἐναντίον τοῦ Σουλίου.—Ἡ πρώτη ἐκστρατεία ἔγινε στὰ 1791. Ἀφοῦ ἐτοίμασε ἀρκετὸ στρατὸ ξεκίνησε γιὰ τὸ Σούλι. Οἱ Σουλιῶτες ὅμως πληροφορήθησαν ἐγκαίρως τὰ σχέδιά του καὶ ἔπιασαν ἕλα τὰ στενὰ πού θὰ περνοῦσε ὁ στρατός του καὶ τὸν περίμεναν. Ἀμα ἔφθασε ἐκεῖ τοῦ ἐπετέθησαν μὲ μεγάλη ὀρμὴ καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ γυρίσῃ πίσω ἀφοῦ ἔχασε δύο χιλιάδες ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς τους.

Ἡ δεύτερη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ.—Ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης ἐκστρατείας ἔκαμε τὸν Ἀλῆ νὰ λυσσάζῃ ἀπὸ τὸ θυμὸ του καὶ νὰ ἐτοιμάσῃ νέα ἐπίθεση. Ἀπὸ τὸ πάθημα ὅμως πού ἔπαθε καταλάβαινε πὼς δὲν ἦταν εὐκολὴ ἡ ἄλωση τοῦ Σουλίου. Γι' αὐτὸ σκέφθηκε νὰ μεταχειρισθῆ δόλο. Προσποιήθηκε τάχα πὼς θέλει νὰ κάμῃ ἐκστρατεία γιὰ νὰ κυριεύσῃ τὸ Ἀργυρόκαστρο καὶ μὲ κολακευτικὴ ἐπιστολὴ στοὺς ἐπικρατοῦς Μάρκο Μπότσαρη καὶ Λάμπρο Τζαβέλλα, ζήτησε τὴ βοήθεια τῶν Σουλιωτῶν τάζοντες μεγάλους μισθοὺς. Ὁ Μπότσαρης ὑποπτεύθηκε καὶ δὲν πῆγε, ἐνῶ ὁ Τζαβέλλας πίστεψε καὶ πῆγε μὲ τὸ γιό του Φῶτο καὶ 70 παλληκάρια. Μόλις ὅμως φθάσανε στὰ Ἰωάννινα ὁ ἄπιστος Ἀλῆς τοὺς ἔπιασε ὅλους καὶ τοὺς ἔκλεισε στὶς φυλακὰς. Μονάχα ἕνας σώθηκε καὶ ἔτρεξε στὸ Σούλι ν' ἀναγγεῖλῃ τὴν ἀπάτη τοῦ Ἀλῆ. Οἱ Σουλιῶτες ἔλαβαν τὰ μέτρα τους. Ἀμέσως ὁ Ἀλῆς ξεκίνησε μὲ τὸ στρατό του νὰ κτυπήσῃ τὸ Σούλι πού νόμιζε πὼς θὰ τῷ ἄφρασκε ἀφύλακτο. Μὰ σὰν ἔφθασε ἐκεῖ καὶ εἶδε τοὺς γενναίους Σουλιῶτες ἐτοιμοὺς στὰ ὀχυρώματά τους δὲν τόλμησε νὰ κτυπήσῃ καὶ γύρισε ἀπρακτος. Ἔστειλε τότε καὶ τοῦφεραν ἀπὸ τὴ φυλακὴ τὸ Λάμπρο Τζαβέλλα καὶ τοῦ εἶπε πὼς θὰ τοῦ δώσῃ μεγάλη

ἀμοιβή και ἀξιώματα ἀν τοῦ παραδώσει τὸ Σούλι. Ὁ Λάμπρος προσποιήθηκε πὼς δέχεται, μὰ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀφήσει ἐλεύθερο νὰ πάῃ στὸ Σούλι γιὰ νὰ συνεννοηθῇ και μὲ τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς. Ὁ Ἄλῆς δέχθηκε και τὸν ἀφῆσε νὰ φύγῃ μὰ κράτησε γιὰ ἕμηρο τὸν γιό του Φῶτο πὸ ἦταν 12 χρονῶν. Ὁ Λάμπρος μόλις πάτησε τὸ πόδι του στὸ Σούλι φανέρωσε στοὺς ἀρχηγούς τὰ σατανικά σχέδια τοῦ Ἄλῆ κι' ἐτοιμάστηκαν γιὰ τὴν ἀντίσταση. Ὅταν τελείωσαν οἱ ἐτοιμασίες ἔγραψε στὸν Ἄλῆ πασοῦ αὐτὸ τὸ γράμμα :

Ἄλῆ Πασοῦ,

Χαίρομαι γιὰτι γέλασα ἕνα δόλιο σὰν και σένα. Εἶμαι ἐδῶ πρῆθυμος νὰ ὑπερασπίσω τὴν πατρίδα μου. Εἶρω ὅτι θὰ σκοτώσης τὸ παιδί μου, μὰ ἐγὼ θὰ ἐκδικηθῶ τὸ θάνατό του. Ἄν ὁ γιός μου δὲν εἶναι εὐχαριστημένος νὰ πεθάνῃ γιὰ τὴν πατρίδα, δὲν εἶναι ἀξίος νὰ λέγεται γιός μου. Σὰν Ἕλληνας πρέπει νὰ ὑποφέρῃ γενναῖα τὸ θάνατο. Εἶμαι ἐδῶ και σὲ περιμένω, ἀπιστε.

Ὁ ὠρκισμένος ἐχθρός σου
ΛΑΜΠΡΟΣ ΤΖΑΒΕΛΛΑΣ

Ὁ Ἄλῆς μόλις διάβασε αὐτὸ τὸ γράμμα ἔγινε ἔξω φρενῶν ἀπὸ τὸ θυμό του και διατάσσει νὰ φέρουν μπροστά του τὸ Φῶτο. «Θὰ σὲ ψῆσω ζωντανῶ» τοῦ λέει. Μὰ ὁ Φῶτος ἀτάραχος τοῦ ἀπάντησε : «Δὲ σὲ φοβάμαι, ὁ πατέρας μου θὰ ἐκδικηθῇ τὸ θάνατό μου». Ἐθαύμασε ὁ τύραννος τὸ θάρρος τοῦ Φῶτου, μὰ κι' ἀπὸ φόβο δὲν τὸν θανάτωσε. Θέλοντας ὅμως νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Σουλιώτες ξεκινᾷ μὲ 8 χιλιάδες Τουρκαλθανούς και κτυπᾷ τὸ Σούλι πὸ δὲν εἶχε παρὰ μόνο 1300 πολεμιστές.

Οἱ ἀτρόμητοι Σουλιῶτες μὲ ἀρχηγούς τὸν Μπότσαρη και τὸ Λάμπρο, πολέμησαν σὰν λιοντάρια και νίκησαν πάλι τοὺς Τουρκαλθανούς και σκότωσαν τοὺς πιὸ πολλούς. Οἱ ἄλλοι τῶρα λαν στὸ πόδι γιὰ νὰ σωθοῦν. Ὁ Ἄλῆς γίνεται ἔξω φρενῶν κι' ἀπὸ τὴ μανία του ξεριζώνει τὰ γένεια του και τὰ μαλλιά του. Ἐπὶ τέλους παρασύρεται κι' αὐτὸς ἀπὸ τὸν πανικό και φεύγει φωνάζοντας στὸν στρατηγὸ του :

Γ' ἄλογο, τ' ἄλογο, Ὁμέρ Βρυῶνῃ,
τὸ Σούλι χούμιξε και μᾶς πλακῶνει.

Λένε πὼς γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὸν κυνηγητὸ τῶν Σουλιωτῶν ἔσκασε δυὸ ἄλογα. Ταπεινωμένος καὶ ντροπιασμένος ἄμα ἤλθε στὰ Ἰωάννινα ἀναγκάσθηκε νὰ κάμῃ εἰρήνην μετὰ τοὺς Σουλιώτες μετὰ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ δώσῃ πίσω τὸ Φῶτο καὶ τὰ παλληκάρια τοῦ Τζαβέλλα. Στὴ μάχῃ αὐτὴ κι' οἱ Σουλιώτισσες, μετὰ ἀρχηγίνα τὴ γυναῖκα τοῦ Τζαβέλλα τὴ Μόσχω, κυλοῦσαν ἀπὸ τὶς κορφές τῶν βράχων μεγάλες πέτρες καὶ σκότωναν πολλοὺς ἐχθρούς.

Ἡ τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ (1800) καὶ ἡ ἥρωικὴ πτώσῃ τοῦ Σουλίου.—Ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς μετὰ τὴν καταστροφὴν ποῦ ἔπαθε δὲν τόλμησε νὰ ἐνοχλήσῃ τοὺς Σουλιώτες ἐπὶ 8 χρόνια. Μὰ δὲν ξεχνοῦσε ποτὲ τὸ Σοῦλι. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐτούμασε 10 χιλιάδες Τουρκαλθανούς καὶ τοὺς φανάτισε ὅσο μπορούσε, ἐπέτεθηξε ξαφνικὰ (1800). Οἱ Σουλιώτες εἶχαν ἀρχηγὸ τὸ Φῶτο Τζαβέλλα ποῦ γιὰ τὴν ἀνδρεία του ἦταν τόσο ἀγαπητὸς ὥστε ὅλοι ὠρκίζονταν «σιτὸ σπαθὶ τοῦ Φῶτου». Ὅλες οἱ ἐπιθέσεις τοῦ Ἀλῆ ἀπέτυχαν. Βλέπει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι μ' ἐπίθεσιν κι' ἀλλάζει τακτικῇ. Τὸ ἀπέκλεισε ἀπ' ἕλες τὶς διαβάσεις. Οἱ Σουλιώτες εἶχαν προβλέψει καὶ πολλὰ γυναικόπαιδα τὰ εἶχαν στείλει στὴν Πάργα καὶ τὴν Κέρκυρα. Ἡ πολιορκία γινόταν ὄλο καὶ πιὸ στενὴ: βάσταξε τρία χρόνια. Οἱ Σουλιώτες ὑπέφεραν ἀπὸ πείνα καὶ τελευταῖα κι' ἀπὸ δίψα γιὰτὶ οἱ Τούρκοι εἶχαν καταλάβει κι' ὅλες τὶς πηγές. Ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς γιὰ νὰ μὴ παρατείνεται ὁ πόλεμος δοκίμασε νὰ δωροδοκῆσῃ ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τὸν Ζέρβα στέλλοντάς του μυστικὰ ἐπιστολὴν ποῦ τοῦ ὑποσχόταν 800 πουργιὰ (κάθε πουργιὴ εἶχε 500 γρόσια) ἂν τὸν βοηθήσῃ νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι. Νὰ ὅμως ἡ ἀπάντησιν ποῦ πῆρε:

Βεζύρη Ἀλῆ Πασσᾶ,

Σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ἀγάπην ποῦ ἔχεις γιὰ μένα. Μὰ τὰ πουργιὰ ποῦ μοῦ γράφεις νὰ μοῦ στείλῃς, νὰ μὴ μοῦ τὰ στείλῃς γιὰτὶ δὲν ξέρω νὰ τὰ μετρήσω κι' ἔτσι δὲν ξέρω τί νὰ τὰ κάμω. Μὰ κι' ἂν ἤξερα, πάλιν δὲν θὰ ἤμουν εὐχαριστημένος νὰ σοῦ δώσω οὔτε ἕνα λιθάρι ἀπὸ τὴν πατρίδα μου, ὅχι νὰ φύγω ἀπὸ τὸ Σοῦλι γιὰ τὰ πουργιὰ σου καθὼς φαντάζεσαι. Τιμὲς καὶ δόξες ποῦ μοῦ ὑπόσχεσαι δὲν μοῦ χρειάζονται, γιὰτὶ τιμὴ καὶ δόξα καὶ

πλοῦτος γιά μένα εἶναι τ' ἄρματα μου, ὅπου μ' αὐτὰ φυλάω τὴν πατρίδα μου καὶ τιμῶ τὸνομα τοῦ Σουλιώτη καὶ τὸ δικό μου.

ΤΖΗΜΑΣ ΖΕΡΒΑΣ

Ὁ Ὑπὸ Ἀλῆ πασσαῶς ἅμα ἀπέτυχε καὶ στὴν ἀπόπειρα τῆς δωροδοκίας δὲν εἶχε ἄλλο νὰ κάμῃ παρά νὰ ἐπιμείνη στὸν ἀποκλεισμό. Οἱ στερήσεις τῶν πωλοποιουμένων γίνονται ἀφόρητες. Ἐτρωγαν ρίζες καὶ φλοῦδες ἀπὸ τοὺς θάμνους. Κρεμοῦσαν μὲ σχοινιά σφουγγάρια στὰ κοιλώματα τῶν βράχων γιά νὰ ρουφήξουν τὸ λίγο νερὸ ποὺ βρισκόταν ἐκεῖ. Ἀπὸ τὶς στερήσεις καὶ τὶς κακουχίες εἶχαν καταστήσει σκελετοί. Μ' ὅλα ὅμως αὐτὰ ποὺ ὑπόφεραν δὲν ἤθελαν ν' ἀκούσουν γιά παράδοση. «Κάλλιο θάνατος παρά ὑποταγή» φώναζαν κι' αὐτὲς οἱ γυναῖκες.

Προδοσία τοῦ Πήλιου Γούση.—Ὁ,τι δὲν κατώρθωσαν ἢ πείνα κι' οἱ στερήσεις, τὸ κατώρθωσε ἡ προδοσία τοῦ Πήλιου Γούση. Γιά 100 πουργιά σὰν ἄλλος Ἐφιάλτης, ὠδήγησε 1200 Τουρκαλθανούς ἀπὸ ἓνα ἀφύλακτο μονοπάτι καὶ τοὺς ἔφερε στὰ νῶτα τῶν Σουλιωτῶν (26 Σεπτεμβρίου 1803). Οἱ Σουλιῶτες μὲ πεισματώδη ἀγῶνα τραβήχτηκαν ἀπὸ τὸ ἀγαπημένο τους Σουλι σ' ἓνα ἀπόκρημνο βράχο ὠχυρωμένο, τὸ *Κιοῦνκι*, ὅπου ἦταν τὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Ἐκεῖ κράτησαν ἄμυνα ὡς τὸν Δεκέμβριο. Δὲν εἶχαν πιά οὔτε τροφές, οὔτε πολεμοφόδια κι' ἀναγκάστηκαν ὄχι νὰ παραδοθοῦν, ἀλλὰ νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τὸν Ἀλῆ Πασσᾶ ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ φύγουν στὰ Ἐπτάνησα μὲ τὰ ὅπλα τους καὶ μ' ὅσα φορέματα καὶ σκεύη μπορούσαν νὰ πάρουν μαζί τους. Ὁ Ὑπὸ Ἀλῆς ὑπόγραψε τὴ συνθήκη στὶς 12 Δεκεμβρίου καὶ οἱ Σουλιῶτες μὲ δάκρυα ἀφῆκαν τὸ λατρευτό τους Σουλι κι' ἔφυγαν. Στὸ μοναστήρι ἔμεινε ὁ ἠγούμενος Σαμουήλ μὲ 5 ἄνδρες γιά νὰ πλερωθοῦν τάχα τὰ πολεμοφόδια ποὺ θάφηναν σύμφωνα μὲ τὴ συνθήκη. Ὅταν πῆγαν δυὸ Τούρκοι στρατιῶτες μὲ τὸ γραμματικὸ τοῦ Ὑπὸ Ἀλῆ γιά νὰ ἐκτελέσουν τὴ συμφωνία, ὁ γραμματικὸς ἀφοῦ πλήρωσε τὰ χρήματα στὸ Σαμουήλ τοῦ λέγει: «Καὶ τώρα βρὲ καλόγερε τί θὰ πάθης ἀφοῦ ἔκαμες τὴν ἀνοησία νὰ παραδοθῆς στὸ Βεζύρη;» Ὁ Σαμουήλ τοῦ ἀπάντησε περήφανα: «καμμιά τιμωρία δὲν μπορεῖ νὰ μοῦ ἐπιβάλῃ» καὶ μὲ τὸ πιστόλι του πυροβόλησε πάνω σ' ἓνα βαρέλι γεμάτο μπαρουτι κι' ἀνατινάχθηκε τὸ μοναστήρι στὸν ἀέρα. Κάτω ἀπὸ τὰ ἐρείπια ἐτά-

φηκαν όλοι μαζί και με πολλούς Τούρκους που είχαν μπει στο μοναστήρι. Ένας από τους συντρόφους του Σαμουήλ σώθηκε ως εκ θαύματος.

Ο Άλης παραβαίνει τη συνθήκη.

Ο χορός του Ζαλόγγου.

Οί Σουλιώτες μετά τη συνθηκολόγηση έφυγαν χωρισμένοι σε τρία σώματα. Ο άπιστος όμως Άλης είχε σχεδιάσει από πριν την καταστροφή των Σουλιωτών και γι' αυτό χωρίς να λογαριάσει διόλου τον όρκο του έστειλε στρατό να τους καταδιώξει. Από τα τρία σώματα μόνο το πρώτο με τον Τζαβέλλα πρόφθασε να φθάσει στην Πάργα. Το δεύτερο το πρόφθασαν και το κύκλωσαν στους απόκρημνους βράχους του Ζαλόγγου. Εκεί αντιστάθηκαν επί δύο μέρες, ώσπου τελείωσαν οι τροφές και τα πολεμοφόδιά τους. Τότε έγινε κάτι το πρωτόκουστο. Οί γενναίες Σουλιώτισες άμα είδαν πως θα πέσουν στα χέρια των άπίστων, έρριξαν πρώτα τα παιδιά τους από τον κρεμνό κι' ύστερα πιάσθηκαν στο χορό και τραγουδώντας έπεφτε σε κάθε γύρο εκείνη που έσερνε το χορό ώσπου σκοτώθηκαν όλες. Αυτός είναι ο περίφημος χορός του Ζαλόγγου. Οί άνδρες την ίδια νύκτα έκαμαν έξοδο κι' από τους 800 έφθασαν στην Πάργα μόνο 150.

Το τρίτο σώμα το πρόφθασαν στο μοναστήρι του Αγίου Σέλτσου και σχεδόν το κατάστρεψαν. Από τους 1000 μόνο 45 γλύτωσαν κι' έφθασαν στην Πάργα κι' απ' εκεί όλοι όσοι σώθηκαν πήγαν στην Κέρκυρα. Οί άγωνες των Σουλιωτών έμειναν άθάνατο παράδειγμα ήρωισμού και σήκωσε ψηλά το φρόνημα των Έλλήνων.

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΖΑΛΟΓΓΟΥ

Έχε γειά καημένε κόσμε,

έχε γειά γλυκειά ζωή

Κι' έσύ δύστυχη πατρίδα

έχε γειά παντοτεινή

Έχετε γειά βρυσούλες

λόγγοι, βουνά, ραχούλες.

Οί Σουλιώτισσες δέν μάθαν

για να ζούνε μοναχά
 ξέρουν πώς και να πεθαίνουν
 να μη στέργουν τή σκλαβιά.
 Ἐχετε γειά βρυσσούλες κ.λ.π.
 Στή στεριά δὲ ζῆ τὸ ψάρι
 οὔτε ἀνθὸς στήν ἀμμουδιά
 Κι' οἱ Σουλιώτισσες δὲν ζοῦνε
 δίχως τὴν ἐλευθεριά.
 Ἐχετε γειά βρυσσούλες κ.λ.π.

Ἀσκήσεις.—Γιατί ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς μισοῦσε τὸ Σοῦλι;
 Ποιὸ ἀποτέλεσμα εἶχε ἡ πρώτη του ἐκστρατεία;
 Ποιὸ δόλο μεταχειρίσθηκε γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ δεύτερη ἐκστρα-
 τεία καὶ πῶς ματαιώθηκε τὸ σχέδιό του;
 Τί τοῦγραψε ὁ Λάμπρος Τζαβέλλας;
 Τί ἀπέιλησε τὸ Φῶτο καὶ τί τοῦ ἀπάντησε;
 Ποιὸ ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα καὶ τῆς 2ης ἐκστρατείας;
 Περιγράψατε τὴν πολιορκία τοῦ Σουλίου καὶ τὰ δεινὰ ποὺ
 ὑπόφεραν οἱ πολιορκημένοι.
 Τί πρότεινε ὁ Ἀλῆς σιτὸ Ζέρβα καὶ τί τοῦ ἀπάντησε;
 Μέ ποιούς ὄρους παραδόθηκε τὸ Σοῦλι;
 Πῶς ὁ Ἀλῆς παρέβηκε τὸ λόγο του;
 Περιγράψατε τὴν αὐτοθυσία τοῦ Σαμουήλ καὶ τῶν Σουλιω-
 τισσῶν (ποίημα «ὁ Σαμουήλ»).

β) Στὴ θάλασσα.

Ἡ ναυτικὴ προπαρασκευὴ τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐπανάσταση.

Ἡ ναυτικὴ δύναμη τῆς ἐπανάστασης σχηματίσθηκε ἀπὸ τὸ ἐμπορικὸ ναυτικόν. Τὸ Ἑλληνικὸ ἐμπορικὸ ναυτικὸ ἐφθασε σὲ μεγάλη ἀκμὴ πρὸ πάντων στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Σ' αὐτὸ βοήθησε ἡ συνθήκη τῆς Ρωσσίας μὲ τὴν Τουρκία (1774), μὲ τὴν ὁποῖαν πῆραν τὰ Ἑλληνικὰ πλοία τὸ δικαίωμα νὰ ταξιδεύουν μὲ Ρωσικὴ σημαία στὴ Μεσόγειο καὶ στὴ Μαύρη Θάλασσα. Μὲ τὴν προστασία λοιπὸν τῆς Ρωσικῆς σημαίας ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο ποὺ ἦταν νεκρωμένα ζωντάνεψαν καὶ προώδευσαν. Στὴν Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Θεσσαλονίκη, Τεργέστη, Λονδίνο, Μασσαλία, Ὀδησσό, κ.λ.π. ἰδρύ-

θηκαν πλούσια ἔμπορικά καταστήματα καὶ γινόταν μεγάλη ἀνταλλαγὴ προϊόντων. Ἐπίσης στοὺς πολέμους τοῦ Μ. Ναπολέοντος ποὺ εἶχε ἀποκλεισμένα τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἀψηφώντας τοὺς κινδύνους πήγαιναν τρόφιμα, σιτάρι καὶ ἀποικιακὰ στὴν Εὐρώπη καὶ τὰ πούλουσαν σὲ καλὲς τιμές. Ἡ ἔμποροναυτικὴ αὐτὴ κίνησις ἔφερεν μεγάλα πλούτη στὰ ἑλληνικὰ νησιά κι' ἀκόμα ἀσκοῦσε τοὺς Ἕλληνες ναυτικούς στο θάλασσινο πόλεμο γιατί βρισκόνταν σὲ ἀδιάκοπο ἀγῶνα μὲ τοὺς πειρατὲς (κουρσάρους) ἀπὸ τὸ Ἀλγέρι καὶ τὴν Τύνιδα. Γι' αὐτὸ τὰ ἔμπορικά καράβια ἦταν ὀπλισμένα μὲ μικρὰ κανόνια. Ἔτσι οἱ ἀγῶνες μὲ τοὺς κουρσάρους κι' ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰ διάφορα ἐπαναστατικὰ κινήματα ἔδωκαν στοὺς γενναίους Ἕλληνες θαλασσόλυκους τὴν ἀναγκαίαν γύμνασις καὶ προετοιμασίαν γιὰ τὸ μεγάλο ἀγῶνα τῆς ἐπανάστασις. Τὰ κυριώτερα ναυτικὰ νησιά ἦταν ἡ Ἰδρα, οἱ Σπέτσες, τὰ Ψαρά, ἡ Κάσος, ἡ Μύκονος κ.λ.π. Ὑπολογίζουν σὲ 600 τὰ ἑλληνικὰ καράβια στὶς παραμονὲς τῆς ἐπανάστασις μὲ πληρώματα 17 χιλ. ἄνδρες. Ἀπ' αὐτὰ τὰ μισὰ ἦταν Ἰδραίικα, Σπετσιώτικα καὶ Ψαριανὰ.

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Στά 1814 τρεις Έλληνες έμποροι στην Όδησσό ούτε πολύ μορφωμένοι, ούτε πολύ πλούσιοι αλλά θερμοί πατριώτες, ο Σκουφάς από την Άρτα, ο Τσακάλωφ από τα Γιάννενα, κι' ο Ξάνθος από την Πάτμο, σκέφθηκαν πως αίτια που απέτυχαν τα επαναστατικά κινήματα ήταν γιατί γίνονταν χωρίς γενική συνεννόηση και συνεργασία. Οι άρματωλοι και οι κλέφτες δεν είχαν καμμιά συνεννόηση με τους ναυτικούς, ούτε υπήρχε καμμιά συνεννόηση μεταξύ των κοινοτήτων. Για να επιτύχη ή επανάσταση έπρεπε να συνεννοηθούν και να συνεργασθούν οι δυνάμεις της ξηράς και της θάλασσας και να όρισθῆ μιὰ γενική διεύθυνση στρατιωτική και πολιτική. Με την όρθῆ λοιπόν αὐτῆ σκέψη ίδρυσαν στην Όδησσό μιὰ μυστική εταιρεία που ώνομάσθηκε **Φιλική Έταιρεία** με σκοπό να σηκώσουν σε γενική επανάσταση τὸ ἔθνος. Για να γίνῃ ένας μέλος τῆς εταιρείας έπρεπε να δοκιμασθῆ ὁ χαρακτήρας του κι' ἡ φιλοπατρία του. "Όταν κρινόταν ἄξιες τὸν έπαιρναν σ' ἀπόκρυφα μέρη—σε ξωκλήσια—κι' ἐκεῖ μέσα σε σκοτεινὸ δωμάτιο μπροστά στην εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως ώρμιζόταν στὸ Ἱερὸ Εὐαγγέλιο πως θὰ φυλάξῃ τὸ μυστικὸ και θὰ ἐκτελεῖ πιστὰ τις διαταγές τῶν ἀνωτέρων του. Οι **φιλικοὶ** γνωρίζονταν μεταξύ τους με διάφορα συνθήματα. Τὸ ἔργο των ἦταν πολὺ δύσκολο. Ἐργάσθηκαν με ἐπιμονή, ζήλο και μυστικότητα κι' ἔτσι κατῶρθωσαν ν' ἀπλώσουν τὴν εταιρεία τους ἀπὸ τις παραδουνάβιες ἡγεμονίες ὡς τὴ Μάνη κι' ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα ὡς τὴ Μ. Ἀσία. Στὰ κηρύγματά τους ἐκήρυτταν πως ἦταν ἐπίτροποι μιᾶς **Μεγάλῃς Δεχτῆς** για τὴν ὁποία δὲν ἐξηγοῦσαν, ἄφηναν ὅμως να νομίζῃ ὁ κόσμος πως ἦταν ἡ Ρωσσία. Σιγά-σιγά ἔκαμαν μέλη πολλοὺς παπάδες, δεσποτάδες, ἄρματωλοὺς, κλέφτες, πρόκριτους, Φαναριώτες κ.λ.π. Ἐπίσης τὰ σχέδια τῶν Φιλικῶν τὰ γνώριζεν ὁ ἡγε-

μόνας τῆς Μολδαβίας Μιχ. Σουτσος, ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄, ὁ Καποδίστριας, οἱ Ὑψηλάντες καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι. Ἄμα πλή-
 θαναν τὰ μέλη μετέφεραν τὴν ἔδρα τῆς ἐταιρείας στὴν Κων/πολη.
 Ἄφου πιά εἶχαν γίνει ὅλες οἱ ἐτοιμασίες οἱ ἀρχηγοὶ σκέφθηκαν
 γιὰ ἀρχηγό· καὶ γιὰ νὰ δυναμώσουν τὴν ἐλπίδα τοῦ λαοῦ πὼς
 ἡ Μεγάλῃ Ἀρχῇ εἶναι ἡ Ρωσσία, ἔστειλαν τὸν Εἰάνθο στὴν Πε-
 τρούπολη (Φεβρουάριος τοῦ 1820) καὶ ζήτησαν γιὰ ἀρχηγὸ τὸν
 Ἰωάννη Καποδίστρια πού ἦταν Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς
 Ρωσσίας. Ὁ Καποδίστριας δὲν δέχθηκε γιὰτι δὲν εἶχε ἐμπιστο-
 σύνη στὶς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ γιὰτι ἀπὸ τῆ θέσης του γινώριζε
 πὼς ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος δὲν θὰ βοηθοῦσε. Ὁ Εἰάνθος τότε μετὰ
 τὴν ἄρνηση τοῦ Καποδίστρια πῆγε καὶ ζήτησε γιὰ ἀρχηγὸ τὸν
 Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη πού δέχθηκε προθυμότατα τὴν ἀρχηγία.

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης
 κατήγετο ἀπὸ μεγάλη Φαναριώτικη οἰκογένεια. Ὁ παππούς του
 εἶχε χρηματίσει μεγάλος διερμηνέας καὶ ἡγεμόνας τῆς Μολδα-
 βίας καὶ σκοτώθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους γιὰτι θεωρήθηκε ὑπο-
 πτος. Ὁ πατέρας του Κων/τῖνος εἶχε διορισθῆ ἐπίσης ἡγεμόνας.
 Ἐπειδὴ ὁμως φοβήθηκε μήπως θάχῃ τὴν τύχη τοῦ πατέρα του
 ἐδραπέτευσε καὶ πῆγε στὴ Ρωσσία μετὰ τὴν οἰκογένειά του. Ἐκεῖ
 ὁ γιὸς του Ἀλέξανδρος κατατάχθηκε στὸ Ρωσικὸ στρατὸ καὶ ἔγινε
 ἀξιωματικός. Διακρίθηκε στοὺς πολέμους καὶ μάλιστα σὲ μιὰ
 μάχη τῆς Ρωσσίας μετὰ τὸν Ναπολέοντα ἔχασε τὸ ἓνα του χέρι.
 Ὁ Τσάρος τοῦδωσε τὸ βαθμὸ στρατηγοῦ καὶ τὸν τίτλο τοῦ πρίγ-
 κηπα, τὸν εἶχε καὶ ὑπασπιστή του.

Ἀσκήσεις. Ποῦ καὶ ἀπὸ ποιὸν ἰδρύθηκε ἡ Φιλικὴ Ἐται-
 ρεία;

Πῶς γινόταν ἓνας μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας;

Ποιοὶ ἐπίσημοι ἔγιναν μέλη;

Ποιὸν ζήτησαν ἀρχηγὸ καὶ γιὰτι δὲν δέχθηκε;

ΜΕΡΟΣ Δ΄.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Α΄. Ἡ Ἐπανάσταση στὴ Μολδοβλαχία κι' ἡ ἀποτυχία της.

Ὁ Ὑψηλάντης ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως πῆρε ἀπὸ τὸν Τσάρο ἀπεριόριστη ἄδεια ἀπουσίας γιὰ λόγους υγείας. Ἐφυγε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Πετρούπολη καὶ πῆγε στὴν Ὀδησσό. Ἐκεῖ συνεννοήθηκε μὲ τοὺς Φιλικοὺς καὶ τοὺς ἐκεῖ Ἑλληνας κι' ἀπεφασίσθη ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάσταση ὄχι ἀπὸ τὴ Μάνη ὥπως ἔλεγαν μερικοὶ—πολὺ σωστά—ἀλλὰ ἀπὸ τὸ Ἰάσιο τῆς Μολδαβίας. Τὸ Φεβρουάριο λοιπὸν τοῦ 1821 ἔφθασε ἐκεῖ. Ἀμέσως ὕψωσε τὴν ἐπαναστατικὴ σημαία κι' ἔβγαλε προκήρυξη (24 Φεβρουαρίου) στὴν ὁποία μαζί μὲ ἄλλα ἔλεγε: «Γραικοί, κινηθῆτε κι' ἀμέσως, θὰ ἰδῆτε πὼς μιὰ Μεγάλῃ Δύναμη θὰ παρουσιασθῇ νὰ προστατεύσῃ τὰ δίκαιά μας...». Τὴν ἴδια μέρα γράφει στὸν Αὐτοκράτορα καὶ τοῦ ἀναγγέλλει τὴν ἐπανάσταση. Τοῦ ἐξηγεῖ τίς αἰτίες ποὺ τὸν ἔκαμαν νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχηγία καὶ τὸν παρακαλεῖ μὲ θερμὰ λόγια νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ποὺ θὰ τὸν εὐγνωμονῇ καὶ θὰ τὸν θεωρῇ ἐλευθερωτὴ τῆς Ἑλλάδος. Πολλοὶ Ἑλληνας καὶ ντόπιοι ἔτρεξαν μ' ἐνθουσιασμό καὶ τάχθηκαν ὑπὸ τὴ σημαία του. Ὁ ἡγεμόνας Σουτσοσ τάχθηκε στὶς διαταγές του. Πεντακόσιοι νέοι σπουδαστὲς σχημάτισαν ἰδιαίτερο λόχο, τὸν **Ἰερὸ Λόχο**, κι' ὠρκίσθηκαν νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Πατρίδα τους ἢ νὰ πεθάνουν. Οἱ νέοι αὐτοὶ φόρεσαν μαύρη στολή γιὰ νὰ μὴ ξεχνοῦν πὼς ἡ πατρίδα τους ἦταν ὑπόδουλη καὶ στὸ μαῦρο पहλίκιό τους εἶχαν γιὰ σύμβολο ὁμοίωμα κρανίου μὲ δυὸ κόκκαλα σταυρωτὰ σὰν Χ καὶ τὴν ἐπιγραφή «Νίκη ἢ Θάνατος».

Μαζί μὲ τὸν Ὑψηλάντη ἐνώθηκαν κι' ἔμπειροὶ ὀπλαρχηγοί, ὁ Γ. Ὀλύμπιος, ὁ Φαρμάκης κι' ὁ Καρπενησιώτης. Ἀπὸ τὸ Ἰάσιο ἀφοῦ διεσκόρπισε ἡ κι' αἰχμαλώτισε μερικὲς Τουρκικὲς

φρουρές κατέδη στο Βουκουρέστι και κατεγίνετο στην ἐκγύμναση τοῦ στρατοῦ ποὺ μαζεύθηκε (6—7 χιλιάδες). Δυστυχῶς ὅμως ἦταν σφάλμα ν' ἀρχίσῃ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση μέσα σὲ ξένη χώρα μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ὑψηλάντης γρήγορα δοκίμασε τὶς πρῶτες ἀπογοητεύσεις. Ὁ Τσάρος γι' ἀπάντησιν στὴν ἐπιστολὴ του τοῦστελε τὴν παύση του καὶ τὴ διαγραφὴ του ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν. Ἀκόμα εἰδοποίησε τὸν Σουλτάνο πὼς δὲν εἶχε καμμιά σχέση μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' ἀναγκάσθηκε ἀπὸ τὸ Σουλτάνο κι' ἔστειλε ἀφορισμὸν στὸν Ὑψηλάντη. Ὁ Σουλτάνος ὅλος χαρὰ μετὰ τὴν στάση τῆς Ρωσσίας διέταξε τρεῖς πασσάδες νὰ κτυπήσουν τὸν Ὑψηλάντη.

Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ρώσου αὐτοκράτορα καὶ τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Πατριάρχου πολλοὶ δέιλιασαν κι' ἔφυγαν, πρὸ πάντων ἀπὸ τοὺς ντόπιους, κι' ἀπὸ κείνους ποῦμειναν μερικοὶ δὲν ἔδειξαν καλὴ διαγωγὴ. Ἐγίνε μάχη στὸ **Δραγατσάνι** (17 Ἰουνίου) στὴν ὁποία ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔπαθε πανωλεθρία. Οἱ ἱερολοχίτες ἂν κι' ἦσαν νέοι· κι' ἀπειροὶ πολέμησαν γενναῖα καὶ σκοτώθηκαν οἱ περισσότεροι. Μόνο 100 ἔσωσαν ὁ Ὀλύμπιος κι' ὁ Φαρμάκης μαζί μετὰ τὴ σημαία τους. Ὁ Ὑψηλάντης ἀπογοητευμένος ἐπέρασε στὴν Αὐστρία μετὰ σκοπὸ νὰ κατεβῆ διὰ θαλάσσης στὴν Ἑλλάδα. Στὴν Τερζέστη ὅμως ἡ φιλοτουρκικὴ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις τὸν ἔπιασε, ὅπως τὸ Ρήγα καὶ τὸν φυλάκισε.

Μὲ μεσολάδησι τοῦ νέου Τσάρου Νικολάου ἀποφυλακίσθηκε ὕστερα ἀπὸ μερικὰ χρόνια, εἶχε ὅμως κλονισθῆ ἡ υγεία του καὶ πέθανε στὰ 1828. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὄπλαρχηγούς ὁ Καρπενησιώτης φεύγοντας μετὰ 400 ἄνδρες κτυπήθηκαν κοντὰ στὸν Προῦθο ἀπὸ 5000 Τούρκους καὶ σκοτώθηκε. Ὁ Γ. Ὀλύμπιος κι' ὁ Φαρμάκης ἀφοῦ συνώδευσαν τὸν Ὑψηλάντη ὡς τὰ Αὐστριακὰ σύνορα δοκίμασαν νὰ περάσουν στὰ Ρωσικὰ σύνορα. Προδόθηκαν ὅμως ἀπὸ Ρουμάνους καὶ κυκλώθηκαν στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Σέκκου μαζί μετὰ 350 συντρόφους τους. Ἐκεῖ ἀντιστέκονταν γενναῖα μὰ εἶδαν πὼς τὰ πολεμοφόδιά τους τελείωναν. Τοὺς κάλεσαν οἱ Τούρκοι νὰ συνθηκολογήσουν καὶ νὰ παραδοθοῦν. Ὁ Φαρμάκης δέχθηκε μετὰ τὸν ὄρο νὰ φύγουν μετὰ τὰ ἔπλα τους καὶ μ' ἐγγύησι τοῦ Αὐστριακοῦ Προξένου ποὺ ἦταν παρών. Ὁ Ὀλύμπιος ποὺ κρατοῦσε μετὰ 10 συντρόφους τὸ καμπαναριὸ δὲν δέχθηκε νὰ συνθηκολογήσῃ. Ὅταν ἔρριψε καὶ τὸ τελευταῖο φυσέκι· ἀνοίξε τὶς

πύλες τοῦ μοναστηριοῦ καὶ μπήκαν καμπόσοι Τούρκοι. Τότε ἔθαλε φωτιά στὴν πυριτιδαποθήκη καὶ θάφτηκε κάτω ἀπὸ τὰ ἐρείπια μαζί μὲ τοὺς 10 συντρόφους του καὶ τοὺς Τούρκους ποὺ εἶχαν μπῆ μέσα. Τοῦ Φαρμάκη ὅμως ἡ τύχη ἦταν χειρότερη. Μόλις βγήκαν ἀπὸ τὸ μοναστήρι ὅλους τοὺς στρατιῶτες τοὺς ἔσφαξαν. Τοὺς ἀξιωματικούς τοὺς ἔστειλαν στὴ Σιλίστρια ὅπου ἐπίσης θανατώθηκαν. Τὸν ἴδιο τὸν Φαρμάκη τὸν ἔστειλαν στὴν Πόλη ὅπου τὸν ἐγδαράν ζωντανὸ καὶ τὸν ἔρριξαν στοὺς δρόμους τοῦ Γαλατᾶ ὅπου πέθανε μὲ σκληροὺς πόνους.

Ἀσκήσεις. Ποῦ κήρυξε ὁ Ὑψηλάντης τὴν ἐπανάσταση καὶ τί ἔλεγε στὴν προκήρυξή του ;

Ποιοὶ ὀπλαρχηγοὶ τὸν ἀκολούθησαν ;

Τί ἦταν ὁ Ἱερός Λόγος ;

Ποιό ἦταν τὸ τέλος τοῦ Φαρμάκη καὶ τοῦ Ὀλύμπιου ;

Γιατί ἀπέτυχε ἡ ἐπανάσταση ;

Ποιό ἦταν τὸ τέλος τοῦ Ὑψηλάντη ;

Β'. Ἡ Ἐπανάσταση στὴν Ἑλλάδα.

α) Στὴν Πελοπόννησο.

Ἡ ἐπανάσταση ἄρχισε τὸ Μάρτη τοῦ 1821 στὴν Πελοπόννησο. Ἡ ἐκλογή τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου ποὺ θάρχιζε ἡ ἐπανάσταση ἦταν πολὺ ἐπιτυχημένη γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους: 1) Τὸ πατριωτικὸ αἶσθημα τοῦ λαοῦ εἶχε ἀνάψει μὲ τὰ ποιήματα τοῦ Ρήγα, τὰ κλέφτικα τραγούδια καὶ τοὺς πράκτορες τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ πρὸ πάντων τοῦ Ἀρχιμανδρίτη Παπαφλέσσα (Γρηγορίου Δικαίου). 2) Ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ ἦταν ἀπησχολημένος μὲ πόλεμο μὲ τὸν Ἀλῆ Πασσά κι' εἶχε στείλει ἐναντίον του ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο τὸν Βεζύρη Χουραϊτ Πασσά κι' ἔτσι ἡ Πελοπόννησος βρισκόταν χωρὶς σοβαρὴ Τουρκικὴ δύναμη. 3) Ἡ Τουρκία ἦταν ἀπησχολημένη καὶ μ' ἄλλες ἐπαναστάσεις στὴν Αἴγυπτο καὶ στὴν Ἀραβία (Ἰεμένη). 4) Ἄν καὶ ἀπέτυχε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη, ἀνάγκασε ὅμως τὸ Σουλτάνο ν' ἀπασχολῆ στρατὸ στὰ βορεινὰ σύνορα καὶ 5) Πρὶν λίγους μῆνες εἶχεν ἔλθῃ στὴν Πελοπόννησο ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Πῶς ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο.—

Ἡ ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο ἄρχισε μὲ μερικὰ προκαταρ-

τικά μικροεπεισόδια. Στις 16 Μαρτίου ὁ Νικόλαος Σολιώτης με προτροπή τοῦ Παπαφλέσσα με μερικούς τολμηροὺς συντρόφους του σκότωσαν 3 Τούρκους εἰσπράκτορες. Ἐγιναν καὶ μερικά ἄλλα ἐπεισόδια ποὺ ἔκαμαν μερικοὺς καπετάνιους ν' ἀρχίσουν τὸν ἀγῶνα. Τὴν 25 Μαρτίου ὁ **Ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς** εὐλόγησε τὴ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως στὴ Μογῆ τῆς Ἀγίας Λαύρας, ὥρκισε τὰ παλληκάρια τῆς περιφερείας τῶν Καλαβρύτων κι' ἔκαμε δέηση γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἀγῶνα. Ἀπ' ἐκεῖ με τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς ποὺ εἶχαν μαζευθῆ κατέβηκαν στὴν Πάτρα κι' ἔστησαν τὴ σημαία στὴν πλατεία τοῦ Ἀγίου Γεωργίου μέσα σὲ μεγάλο ἐνθουσιασμὸ τοῦ λαοῦ ποὺ με δάκρυα χαρᾶς καὶ συγκινήσεως φώναζε: «Καὶ στὴν Πόλη νὰ δώση ὁ Θεός». Οἱ Τούρκοι μόλις τοὺς εἶδαν ἀπὸ μακριὰ νὰ κατεβαίνουν κλείσθηκαν τρομαγμένοι στὸ κάστρο. Στὸ μεταξύ (22 Μαρτίου) ὁ Παπαφλέσσας με τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τὸν Ἀναγνωσταρᾶ, ἀρματώνουν περίπου 2 χιλιάδες ἄνδρες καὶ πολιορκοῦν τὶς Καλάμες. Ἐρχεται ἀπὸ τὴ Μάνη κι' ὁ Πετρόμπεης κι' ὄλοι μαζί τὴν κυριεύουν καὶ μοιράσθηκαν τὰ ὄπλα τῶν Τούρκων ποὺ παραδόθηκαν. Ἡ ἄλωση τῶν Καλαμῶν προξένησε μεγάλο ἐνθουσιασμὸ κι' ἐπαναστάτησε ὅλη ἡ Μεσσηνία. Στις 24 Μαρτίου ἐγινε δοξολογία στὶς Καλάμες καὶ συστήθηκε ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπὴ, ἡ **Μεσσηνιακὴ Γερουσία** με πρόεδρο τὸν Πετρόμπεη, ἡ ὁποία τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἔστειλε ἀνακοίνωση στὶς Εὐρωπαϊκὲς Δυνάμεις καὶ τὶς ἔλεγε πῶς οἱ Ἕλληνες ἐπαναστάτησαν κι' ἔχουν ἀπόφαση ἢ νὰ ἐλευθερωθοῦν ἢ νὰ πεθάνουν.

6) Ἡ Ἐπανάσταση στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Στὰ τέλη Μαρτίου 1821 ἐπαναστάτησε καὶ ἡ Α. Στερεὰ Ἑλλάδα με διάφορους ἀρχηγούς, τὸν Πανουργιᾶ, Γκούρα, Ἀθανάσιο Διάχο, Δουβουνιώτη κι' ἄλλους. Λίγες μέρες ἀργότερα ἐπαναστάτησε κι' ἡ Ἀττικὴ μ' ὅλη σχεδὸν τὴν ὑπαιθρο. Στὴν Ἀθήνα κτύπησαν τὴν Τουρκικὴ φρουρὰ καὶ τὴν ἀνάγκασαν νὰ κλεισθῆ στὴν Ἀκρόπολη. Ἡ Δ. Στερεὰ Ἑλλάδα ἐπαναστάτησε λίγο ἀργότερα. Στις 24 Μαΐου ἐπαναστάτησε τὸ Μεσολόγγι, κατόπι τὸ Αἰτωλικό, ἡ Βόνιτσα, ἡ Ναύπακτος, τὸ Ἀγρίνιο, καὶ συνέχεια ὅλη ἡ Αἰτωλοακαρνανία. Σ' ὅλη αὐτὴ τὴν κίνηση πρωτοστάτησε ὁ ἀρματωλὸς τοῦ **Ζυγοῦ** Δημήτριος Μακρῆς.

Σημ. Ἀπὸ τῆ Στερεᾶ Ἑλλάδα ἡ ἐπανάσταση μεταδόθηκε στὴν Εὐβοία, στὴ Θεσσαλία, ἀκόμα καὶ στὴ Χαλκιδικὴ (Μάιος τοῦ 1821) ἔπου ἔλαβαν μέρος κι' οἱ καλόγεροι κι' ἀντιστάθηκαν ὡς τὸν Ὀκτώβρη. Τὸ κίνημα ὅμως κατεστάλη καὶ τὰ μοναστήρια πλήρωσαν ἀποζημίωση 2 1/2 ἑκατ. γρόσια κι' ἐγκατεστάθηκε στὴ Χαλκιδικὴ Τουρκικὴ φρουρά. Ἐπίσης καὶ στὴ Θεσσαλία ἡ ἐπανάσταση κατεστάλη ἀπὸ τὸ Μάλεκ Πασσᾶ, ὁ ὁποῖος ἐλεηλάτησε τὰ ὠραῖα χωριά τοῦ Πηλίου. Ἔτσι ἡ ἐπανάσταση στὴν ξηρὰ ἐγενικεύθηκε μόνο στὴν Πελοπόννησο καὶ Στερεὰ Ἑλλάδα. Στὴν Ἠπειρο μόνο τὸ Σούλι πολεμοῦσε. Ὁ Ὀττὸβρ Πασσᾶς κατὰ τὸ 1820 προσκάλεσε τοὺς Σουλιῶτες καὶ τοὺς παρέδωσε τὸ Σούλι γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν στὸν πόλεμό του μὲ τὸ Σουλτανο. Ὅταν λοιπὸν ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση οἱ Σουλιῶτες πολεμοῦσαν τοὺς Τούρκους τάχα σὰν σύμμαχοι τοῦ Ὀττὸβρ Πασσᾶ.

γ) Ἡ Ἐπανάσταση στὰ Νησιά.

Ἡ ἐπανάσταση στὰ νησιά ἄρχισε τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1821. Ἐπαναστάτησαν κατὰ πρῶτο οἱ Σπέτσες, τὰ Ψαρά, ἡ Ὑδρα. Τὰ τρία αὐτὰ νησιά εἶχαν τὰ περισσότερα καράβια (τὰ μισὰ ἀπ' ὅσα εἶχαν ὅλα τ' ἄλλα νησιά μαζί). Κατόπιν ἐπαναστάτησαν καὶ τ' ἄλλα νησιά ὡς τὴν Κάσο καὶ τὴν Κρήτη ἐκτὸς τῆς Χίου καὶ Μυτιλήνης. Στὸν ἐξοπλισμὸ καὶ τὴ συντήρηση τοῦ στόλου τῶν νησιῶν βοήθησαν πολὺ οἱ πλούσιοι ἐμποροκαρaboκῆρες κι' ἐφοπλιστὲς νησιῶτες. Ὁ Ὑδραῖος Λάζαρος Κουντουριώτης διέθεσε ὅλη του σχεδὸν τὴν περιουσία (2 ἑκατομμύρια χρυσὲς δραχμὲς) γιὰ τὸν ἀγῶνα. Ἡ χήρα Σπετσιώτισσα Μπουμπουλίνα ἐξώπλισε μὲ δικά της ἐξοδα μικρὸ στολίσκο πού τὸν διέθεθε ἡ ἴδια καπετάνισσα. Τὰ Ἑλληνικὰ ὅμως πλοῖα ἦταν μικρὰ (πάρωνες ἢ βρίκια) καὶ μ' ἑλαφρὸ ὅπλισμὸ καὶ δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ κτυποῦν κατὰ μέτωπο τὰ Τουρκικὰ πού ἦταν περισσότερα, μεγαλύτερα καὶ μὲ βαρύτερο ὅπλισμὸ (δίκροτα, τρίκροτα, φρεγάδες). Ἀκόμα ὁ Τουρκικὸς στόλος εἶχε στὴ διάθεσή του τίς ναυτικὲς μαῖρες τῆς Τύνιδος, τοῦ Ἀλγερίου καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου. Γι' αὐτὸ οἱ Ἑλληνες ναυτικοὶ κτυποῦσαν τὰ Τουρκικὰ καράβια μὲ πυρπολικά (μπουρλότα). Τὰ πυρπολικά ἦταν μικρὰ παλιοκάραβα πού τ' ἄλειφαν μὲ πίσσα καὶ μέσα στὸ κατάστρωμα καὶ στὸ ἀμπάρι εἶχαν βαρέλια μὲ μπαρούτι, σπέρτο, χεῖμαφι κι' ἄλλα εὐφλεκτὰ ὕλικά. Στὸ κατάστρωμα ἀκόμα ἔκα-

ναν αυλάκια που τὰ γέμιζαν μπαρούτι κι' από μέσα περνούσε χονδρό φυτίλι που τὸ βρεχαν με σπέρτο. Δυὸ ἢ 4 πυρπολητῆς (μπουρλοτιέρηδες) ὠδηγοῦσαν τὸ πυρπολικὸ με μιὰ βάρκα καὶ με μεγάλη προφύλαξη τὸ πλευρίζαν καὶ τὸ γάντζωναν στὸ ἐχθρικό καράβι ἀπὸ τὸ μέρος που φυσοῦσε ὁ ἄνεμος. Ἄναβαν τὸ φυτίλι καὶ πηδοῦσαν στὴ βάρκα καὶ με δυνατὴ κωπηλασία ἀπομακρύνονταν. Τὸ πυρπολικὸ ἀναβε καὶ μετέδιδε τὴ φωτιά στὸ ἐχθρικό πλοῖο. Τὸ ἔργο τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἦταν πολὺ σπουδαῖο καὶ πολὺ δύσκολο. Ἔπρεπε νὰ ἐπιτηρῆ ἄγρυπνα τὸν ἐχθρικό στόλο καὶ νὰ μὴ τὸν ἀφήνῃ νὰ τροφοδοτῆ τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα, καὶ νὰ τροφοδοτῆ τὰ δικά μας. Πολλὲς φορές βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ πολεμήσῃ τὸν ἐχθρὸ καὶ κατὰ μέτωπο.

A A A A A A

A H

A A

A

ΜΕΡΟΣ Ε΄.

ΤΙ ΕΚΑΜΕ Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΟΛΙΣ ΕΜΑΘΕ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Σφαγές τῶν Χριστιανῶν στήν Κων/πολη κι' ἄλλου.

Ὁ ἀπαγχονισμός τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄.

Ὁ Σουλτάνος μόλις ἔμαθε τήν ἐπανάσταση καί στήν Πελοπόννησο καί τὸ γρήγορο ξάπλωμά της, ἔγινε ἔξω φρενῶν ἀπὸ τὸ θυμὸ του καί διέταξε πολλές σφαγές. Στήν Κων/πολη ἔσφαξαν πολλοὺς Φαναριῶτες καί προκρίτους, κρέμασαν τὸ διερμηγέα Κωστάκη Μουρούζη καί τρεῖς ἀπὸ τοὺς συνοδικοὺς Μητροπολίτες ποὺ βρισκόνταν στήν Πόλη (τῆς Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, τῆς Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεο καί τοῦ Τυρνάβου Ἰωαννίκιο). Πολλές σφαγές ἔγιναν καί στή Σμύρνη, Κυδωνίες (Ἀϊβαλί), Θεσσαλονίκη, Ρόδο, Κύπρο, Κρήτη, κι' ἄλλου. Γιὰ νὰ τρομοκρατήσῃ πρὸς πολὺ τοὺς Ἕλληνας ἀπεφάσισε νὰ κτυπήσῃ τὴν κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο τὸν Ε΄. Πολλοὶ πρόκριτοι ἔβλεπαν πὼς κυκλοφοροῦσε τέτοια φήμη πῆγαν στὸν Πατριάρχη καί τὸν συμβούλευαν νὰ φύγῃ γιὰ νὰ σωθῇ. Μὰ ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Δὲν φεύγω, ὁ καλὸς ποιμένας θυσιάζει καί τὴ ζωὴ του γιὰ τὸ ποίμνιό του. Ἄν φύγω, ὁ Σουλτάνος θὰ θυμώσῃ περισσότερο καί θὰ πληρωθῇ ἡ σωτηρία μου μὲ πρὸς πολὺ Χριστιανικὸ αἷμα. Ὁ θάνατός μου θὰ δυναμώσῃ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους καί θὰ κινήσῃ καί τὴ συμπάθεια τῆς Χριστιανικῆς Εὐρώπης γιὰ τὸ ἔθνος μας». Πραγματικὰ τὴ νύχτα τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου 1821) ὁ Πατριάρχης ἐτέλεσε τὴ λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως στὸν Πατριαρχικὸ ναὸ κι' ἀνέδηκε στὰ Πατριαρχεῖα νὰ ξεκουρασθῇ. Ἐκεῖ τότε ἔφθασε ἀπεσταλμένος τοῦ Σουλτάνου καί τοῦ διάβασε μπροστὰ στοὺς ἀρχιερεῖς καί τοὺς προκρίτους Σουλτανικὸ φερμάνι ποὺ ἔλεγε πὼς ὁ Πατριάρχης καθαιρεῖται γιὰτὶ φάνηκε ἀχάριστος

κι' ἄπιστος στὸν αὐθέντη του (τὸ Σουλτᾶνο). Ἀμέσως τότε τὸν ἐπιάσαν οἱ στρατιῶτες καὶ τὸν φυλάκισαν. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας τὸν ἔβγαλαν ἀπὸ τὴ φυλακὴ δεμένο ὀπισθάγκωνα καὶ μὲ κτυπήματα, κλωτσιές καὶ βρισιές ἀπὸ τὸ χυδαῖο ὄχλο ποῦ μαζεύτηκε, σὰν ἄλλο Χριστὸ τὸν πῆραν καὶ τὸν κρέμασαν στὴ μεσαία πύλη τοῦ Πατριαρχείου. Τὸ λείψανό του ἔμεινε κρεμασμένο τρεῖς ἡμέρες γιὰ τρομοκράτηση τῶν Χριστιανῶν. Ἐπειτα τὸ ἔδωκαν καὶ σ' Ἐδραϊκό ὄχλο ποῦ δεμένο ἀπὸ τὰ πόδια τὸ ἔσερναν καὶ τὸ ποδοπατοῦσαν τρεῖς μέρες στοὺς δρόμους τοῦ Φαναριοῦ. Τέλος τὸ κατέβασαν στὴν παραλία, τοῦ ἔδεσαν μιὰ πέτρα στὸ λαιμὸ καὶ τὸ πέταξαν στὴ θάλασσα. Κατὰ θεία ὄμως οἰκονομία τὸ λείψανο λευθερώθηκε ἀπὸ τὴν πέτρα κι' ἀνέβηκε στὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας. Κατὰ καλὴ τύχη κάποιος καπετάνιος ποῦ λεγόταν Σκλάβος, ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία, πλέοντας ἀπ' ἐκεῖ τὸ ἀντιλήφθηκε καὶ τὸ τράβηξε πάνω στὸ καράδι. Τὸ ἀναγνώρισε καὶ τὸ πῆρε στὴν Ὀδησσὸ ὅπου κατὰ διαταγὴ τοῦ Τσάρου τὸ ἔθαψαν μὲ βασιλικὲς τιμές. Ἡ εἶδηση τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Πατριάρχου ἀναψε φωτιὰ γιὰ ἐκδίκηση στὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων ποῦ σ' ἔλα τὰ στρατόπεδα ἀκούοιαν τὸ σύνθημα :

«Χτυπάτε πολεμάρχοι,
μὴ λησμονεῖτε τὸ σχαινί, παιδιὰ τοῦ Πατριάρχου».

Ἡ ἐλεύθερη Ἑλλάδα γιὰ νὰ τιμήσῃ τὸν ἔθνομάρτυρα μετέφερε στὴν Ἀθῆνα τὰ ὀστά του (1871) καὶ τὰ ἔθαψε μέσα σὲ μαρμαρένια λάρνακα τοποθετημένη στὸ Μητροπολιτικὸ ναό. Τὸν ἄλλο χρόνο ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του στὰ προπύλαια τοῦ Πανεπιστημίου. Στ' ἀποκαλυπτῆρια ὁ ποιητὴς Βαλαωρίτης ἀπάγγειλε τὸ θαυμάσιο ποίημά του :

Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος ; ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου ;
Τὰ φτερωτά σου ὄνειρα ; . . . Γιατί σὲ μέτωπό σου
νὰ μὴ φυτρῶνουν Γέροντα, τόσες χρυσὲς ἀχτίδες
ὅσες μᾶς δίδει ἡ ὄψη σου παρηγοριές κι' ἐλπίδες ;

Περίληψη.—Ἡ ἐπανάσταση στὴν Ἑλλάδα μέσα στὸ 1821 ἀπλώθηκε παντοῦ. Δίγες μέρες μετὰ τὴν κήρυξή της, οἱ Τούρκοι κρέμασαν τὸν Πατριάρχου Γρηγόριου Β'.

Ἀσκήσεις. Ποῦ ὑψώθηκε ἡ Σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως
 στήν Πελοπόννησο;

Πῶς ἄρχισε;

Ποιά πολιτεία κατέλαβαν πρώτη;

Ποιοί ἦταν οἱ ἀρχηγοί;

Ποιό πασοῦ ἔστειλε ὁ Σουλτᾶνος γιά νά κτυπήσῃ τήν ἐπανά-
 σταση;

Τί ἔκανε ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄, γιά νά μαλακώσῃ τή
 θηριωδία τοῦ Σουλτᾶνου;

Τί εἶπε σέ κείνους ποῦ τοῦ πρότειναν νά φύγῃ;

Περιγράψατε τή σύλληψῃ, τόν ἀπαγχονισμό τοῦ Πατριάρχη
 καί τίς ὕβρεις τοῦ λειψάνου του.

Πῶς ἀνευρέθηκε καί ποῦ τάφηκε;

Πῶς τόν τίμησε ἡ Ἐλεύθερη Ἑλλάδα;

ΜΕΡΟΣ ΣΤ'.

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Α'. Τὸ πρῶτο ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.

α) Στὴν Πελοπόννησο. Πολιορκία τῆς Τρίπολης (Τριπολιτσᾶς).

Μετὰ τὴν ἄλωση τῶν Καλαμῶν ὁ Κολοκοτρώνης, Παπαφλέσσας, Πετρόμπεης καὶ Νικηταρᾶς μὲ 300 Μανιάτες κινήθηκαν γιὰ τὴν Ἀρκαδίαν γιὰ τὴν ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε τὴ γνώμη πὼς δὲ μπορεῖ νὰ στερεωθῇ ἡ ἐπανάσταση ἂν δὲν κυριευθῇ ἡ Τρίπολη.

Στὸ δρόμο πυρβολοῦσαν σὰν νὰ πῆγαιναν σὲ πανηγύρι. Οἱ πυροβολισμοὶ καὶ τὰ τραγούδια σκορποῦσαν τὸν ἐνθουσιασμὸν στοὺς Ἀρκαδιῶτες ποὺ κινήθηκαν ὅλοι. Γύρω ἀπὸ τὴν Καρύταινα μαζεύτηκαν 6000, ἀγύμναστοι βέβαια, ὀπλισμένοι μὲ ρόπαλα, δρεπάνια καὶ σίδηρα κάθε λογῆς· λίγοι μονάχα εἶχαν ντουφέκια. Γι' αὐτὸ μόλις φάνηκε Τουρκικὸς στρατὸς διαλύθηκαν. Οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἤθελαν νὰ γυρῶσιν πίσω εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Ὁ Κολοκοτρώνης προσπαθοῦσε νὰ τοὺς πείσῃ νὰ μείνουν μὰ δὲν τὸ κατορθώνει. Μὰ οὔτε κι' ἐκεῖνος δέχεται νὰ φύγῃ. «Προτιμῶ νὰ μείνω ἐδῶ, εἶπε, ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν, ἂν χαθῶ κάλλιο νὰ μὲ φᾶν' αὐτά». Οἱ ἄλλοι φεύγοντας τὸν εἰρωνεύονταν· μάλιστα ὁ Παπαφλέσσας εἶπε σ' ἕνα στρατιώτη: «μεῖνε βρῆ ἐσὺ μαζί του γιὰ νὰ μὴν τὸν φᾶν' οἱ λύκοι». Ὁ Κολοκοτρώνης ἔμεινε μόνος. Προσευχήθηκε εἰς τὴν Παναγίαν καὶ μάζεψε πάλι 300 ἄνδρες εἰς τὴν Πιάνα, 3 ὥρες ἔξω ἀπὸ τὴν Τρίπολη, μὰ κι' αὐτοὶ διαλύθηκαν μόλις φάνηκαν Τούρκοι. Δὲν ἀπελπίζεται ὁ Κολοκοτρώνης. Γράφει, ξαναγράφει στοὺς διάφορους ὀπλαρχηγούς, τοὺς ἐξηγεῖ τὴν ἀνάγκη νὰ κυριευθῇ ἡ Τρίπολη, κι' ἐπὶ τέλος ἤλθαν κι' ἔβαλαν σ' ἐνέργειαν τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ποὺ ἦταν νὰ πολιορκήσῃ τὴν Τρίπολη. Ὄργανωσαν λοιπὸν γύρω ἀπὸ τὴν Τρίπολη σὲ κύκλον 2-5 ὥρες, στρατόπεδα εἰς διάφορα

όρεινά χωριά του Μαίναλου (στο Βαλτέτσι, Χρυσοβίτσι, Πιάνα, Βέρβαινα κι' άλλα) κι' έτσι απέκλεισαν την Τρίπολη.

Μάχη στο Βαλτέτσι και στα Δολιανά (12 Μαΐου 1821).

Ο Χουρσίτ Πασσάς που βρισκόταν στην Ήπειρο και πολεμούσε τον Άλη Πασσά, μόλις έμαθε την επανάσταση και την κίνηση γι' αποκλεισμό της Τρίπολης, έστειλε από τα Γιάννενα στρατό με το Μουσταφάμπεη κατ' ευθεία για την Πελοπόννησο και τον Κιοσέ Μεχμέτ μ' εντολή να κτυπήσει πρώτα την Α. Ελλάδα πουχε επαναστατήσει στο μεταξύ και κατόπι να μπή κι' αυτός στην Πελοπόννησο. Ο Μουσταφάμπεης αποβιβάστηκε στην Πάτρα και τή λεηλάτησε, έκαψε το Αίγιο, διασκόρπισε εκείνους που πολιορκούσαν τον Άκροκόρινθο και το Ναύπλιο και μπήκε στην Τρίπολη (6 Μαΐου). Στις 12 Μαΐου οι Τούρκοι βαδίζουν με 6.500 στρατό για το Βαλτέτσι που το κρατούσαν 850 Μανιάτες με τον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη ταμπουρωμένοι σε πρόχειρα όχυρώματα (ταμπούρια). Αρχίζει μάχη φοβερή που βάσταξε όλη την ημέρα. Μετά 3 ώρες καταφθάνει ο Κολοκοτρώνης κι' ο Πλαπούτας με 1200 παλληκάρια και κτυπούν από τις πλάτες τους Τούρκους. Νύκτωσε κι' ή μάχη σταμάτησε. Τή νύκτα ο Κολοκοτρώνης μπήκε στο Βαλτέτσι φίλησε τους γενναίους αγωνιστές και τους έδωσε θάρρος. Τήν άλλη μέρα οι Έλληνες έκαμαν αντεπίθεση και νίκησαν τους Τούρκους που άρχισαν να πετούν τ' άσημένια όπλα τους και να φεύγουν. Μαζί τους έφυγε ντροπιασμένος κι' ο Μουσταφάμπεης. Όλες οι άποσκευές, τὰ μολάρια τους, δύο κανόνια και πολλά λάφυρα έπεσαν στα χέρια των Έλλήνων. Αυτή ήταν ή πρώτη μεγάλη νίκη των Έλλήνων που την ακολουθήσε κι' άλλη στα Δολιανά. Ο Μουσταφάμπεης έπειτα από 6 ημέρες, κίνησε με 6.000 Τούρκους για να κτυπήσει τους Έλληνες στα Βέρβαινα. Άλλά προηώντας από τα Δολιανά βρήκε εκεί όχυρωμένο μέσα στα σπίτια του χωριού τον άνεψιό του Κολοκοτρώνη Νικηταρά με 200 παλληκάρια. Άφηκε εκεί ένα άπόσπασμα για να τους κτυπήσει κι' οι πιο πολλοί πήγαν για τα Βέρβαινα, όπου όμως βρήκαν μεγάλη Έλληνική δύναμη κι' αναγκάστηκαν να γυρίσουν πίσω στα Δολιανά κυνηγημένοι. Ο Νικηταράς κατώρθωσε να τους βαστάξει 11 ώρες ώσπου ήλθαν κι' οι άλλοι από τα Βέρβαινα που κυνηγούσαν τους Τούρκους. Τότε ο Νικηταράς με τὰ παλληκάρια του με τὰ γιαταγάνια στα χέρια έπε-

τέθηκαν όλοι μαζί κι' άν και πολύ όλιγώτεροι νίκησαν τους Τούρκους κι' έσφαξαν πολλούς. Στη μάχη αυτή διακρίθηκε ό Νικηταράς για τήν άνδρεία του κι' ώνομάσθηκε Τουρκοφάγος.

Οί δυό αυτές νίκες έδωκαν μεγάλο ένθουσιασμό στους Έλληνες κι' ένώ πριν έφευγαν άμα άντίκρυζαν Τούρκους, τώρα ρωτούσαν πού είναι οί Τούρκοι.

Άλωση τής Τρίπολης (23 Σεπτ. 1821).

Η πολιορκία τής Τρίπολης βάσταξε ως τό Σεπτέμβριο. Οί Έλληνες τήν περισφίγγουν όλο και στενώτερα, με άρχηγούς τόν Κολοκοτρώνη, Πετρόμπεη, Παπαφλέσσα, κι' άλλους. Στο μεταξύ ήλθε κι' άλλος άρχηγός, ό Δ. Ύψηλάντης, άδελφός του Άλεξ. Ύψηλάντη. Οί πολιορκημένοι Τούρκοι ύστερα από τις δυό μεγάλες ήττες πού έπαθαν δέν τόλμησαν νά ξαναβγούν από τήν Τρίπολη. Αρχίζουν νά πεινούν και νά προσβάλλωνται από διάφορες άρρώστειες. Ζήτησαν από τους άρχηγούς νά παραδοθούν υπό τόν όρο νά τους επιτρέψουν νά φύγουν με τά όπλα τους. Έκείνοι όμως τους απήντησαν νά παραδοθούν χωρίς κανένα όρο. Ένώ όμως άκόμα βρίσκονταν σέ διαπραγματεύσεις, μερικοί Έλληνες, πατώντας ό ένας πάνω στον άλλο, ανέβηκαν στα κάστρα, άνοιξαν τις πύλες και μπήκε όλος ό στρατός μέσα στην πόλη. Έγινε φοβερή σφαγή επί τρεις ήμέρες. Μόνο μερικοί πλούσιοι έσωθήκαν με πολλά λύτρα και μερικοί Άλβανοί πού τους προστάτευσε ό Κολοκοτρώνης έπειδή τους τό είχε υποσχεθή στις διαπραγματεύσεις για τήν παράδοση. Στην Τρίπολη βρήκαν οί Έλληνες πολλά λάφυρα και πρό πάντων όπλα με τά όποια ώπλίστηκαν. Η άλωση τής Τρίπολης έδωσε μεγάλο θάρρος στους Έλληνες και στερέωσε τήν επανάσταση. Ο Κολοκοτρώνης πήρε μεγάλη δόξα από τήν άλωση τής Τρίπολης γιατί δείχθηκε ή μεγάλη στρατηγική του ευφυεία και ικανότητα.

1 μ. Μαζί με τήν Τρίπολη παραδόθηκαν από έλλειψη τροφίμων ή Μονεμβασία και τό Ναυαρίνο. Ο Άκροκόρινθος πολιορκήθηκε κι' έπεσε άργότερα. Πολιορκήθηκε επίσης και τό Ναύπλιο αλλά τροφοδοτήθηκε από τόν Τουρκικό στόλο και βαστάχθηκε. Ο Κολοκοτρώνης πρότεινε νά κτυπήσουν τήν Πάτρα πού ήταν πολιορκημένη. Οί προεστοί όμως τής Αχαΐας για νά μη δώσουν νέα δόξα στον Κολοκοτρώνη, απάντησαν πώς δέν έχουν ανάγκη

ἀπὸ τῆ βοήθειά του γιατί μποροῦν μόνοι τους νὰ τὴν κυριεύσουν. Ἐπετέθησαν πράγματι, ἀλλὰ ἀποκρούσθησαν καὶ διασκορπίσθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

β') Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα

Ἐθανάσιος Διάκος—Μάχη τῆς Ἀλαμάνας (Σπερχειός)

Ἐθ' Ἀθανάσιος Διάκος γεννήθηκε στὴ Μουσουνίτσα (1788) ἀπὸ γονεῖς πτωχοὺς. Σὲ μικρὴ ἡλικία ἔμεινε ὄρφανός ἀπὸ πατέρα κι' ἡ μητέρα του σὲ ἡλικία 12 χρονῶν τὸν ἔκλεισε στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου κοντὰ στὴν Ἀρτοτίνα. Ἐκεῖ μεγάλωσε καὶ χειροτονήθηκε διάκος. Μὰ ὁ Ἐθανάσιος δὲν ἦταν γιὰ καλόγερος· ἡ καρδιά του ἀναβε ἀπὸ πατριωτισμό. Σὰν τὸ Ρήγα δὲ μποροῦσε κι' αὐτὸς νὰ βλέπη τοὺς πατριῶτες του νὰ ὑποφέρουν στὴ σκλαβιά. Γι' αὐτὸ ἔφυγε ἀπὸ τὸ μοναστήρι κι' ἔγινε κλέφτης. Ὑπηρέτησε καὶ κοντὰ στὸν Ἀλῆ Πασσά πὸς τὸν ἔβαλε στὴ σωματοφυλακὴ του μαζί μὲ τὸν Ἀνδρούτσο. Ἐγινε ξακουστός γιὰ τὴν τόλμη καὶ τὴ γενναϊότητά του. Μόλις ὅμως ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση κατέβηκε στὴ Λεβαδεῖα καὶ τὴν ἐπαναστάτησε.

Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας.— Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διάκου.— Ὁ Χουρσίτ Πασσάς ὅταν ἔμαθε τὴν ἐπανάσταση τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας ἔστειλε τὸν Ὁμέρ Βρυώνη μὲ 9 χιλ. στρατὸ γιὰ νὰ τὴν καταπιῆξῃ καὶ κατόπι νὰ μῆθῃ στὴν Πελοπόννησο γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν Τρίπολη πὸς ἦταν ἀκόμα πολιορκημένη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ὁ Πανουργιάς, ὁ Δουβουνιώτης κι' ὁ Διάκος ἀπεφάσισαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν στὰ στενὰ τοῦ Σπερχειοῦ κοντὰ στὶς ἀρχαῖες Θερμοπύλες. Ὁ Διάκος μὲ 400 παλληκάρια ταμπουρώθηκε στὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας στὴν πιὸ ἐπικίνδυνη θέση. Οἱ ἄλλοι μὲ 600 παλληκάρια ἔπιασαν τὰ γύρω ὑψώματα στὶς πλαγιὰς τῆς Οἴτης. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴ Λαμία κτύπησε πρῶτα τὸν Πανουργιά καὶ τὸ Δουβουνιώτη πὸς δὲ μπόρσσαν νὰ βαστάξουν κι' ὑποχώρησαν. Κτυπᾶ τότε μ' ἕλες του τίς δυνάμεις τὸν Διάκο. Οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγτρόφους τοῦ Διάκου δέλιασαν καὶ διασκορπίσθησαν. Μόνον 40 παλληκάρια ἔμειναν μαζί του. Ἐγινε μάχη φοβερὴ. Ὁ Διάκος σὰν ἄλλος Λεωνίδας δίνει θάρρος στὰ παλληκάρια του. «Καρδιά παιδιὰ μου, φώναζε, παιδιὰ μὴ φοβηθῆτε, ἀνδρεῖοι ὡσὰν Ἕλληνες, ὡσὰν Γραικοὶ στα-

θήτε. Σκεφθήτε πώς μᾶς βλέπουν οἱ 300 τοῦ Λεωνίδα ποῦ δὲν πρέπει νὰ τοὺς ντροπιᾶσουμε».

Σκοτώνονται ὅλοι ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο, μαζὶ κι' ὁ ἀδελφός του Μῆτρος. Μένει μόνος καὶ πολεμᾷ ἀπεγνωσμένα. «Σχίσθηκε τὸ ντουφέκι του καὶ γίνηκε κομμάτια καὶ τὸ σπαθὶ του ἔσυρε καὶ στὴ φωτιά ἐμπήκε· πλὴν τὸ σπαθὶ του ἔσπασε ἀπάν' ἀπὸ τὴ χούφτα, κι' ἔπεσ' ὁ Διαῖκος ζωντανὸς εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια». Ἦταν πληγωμένος βαρειά. Τὸν ὀδηγοῦν οἱ Τοῦρκοι στὸν Ὁμέρ Βρυώνη ποῦ θαύμασε τὴ λεβεντιά του καὶ τοῦ πρότεινε νὰ γίνῃ Τοῦρκος γιὰ νὰ σωθῇ καὶ τοῦ ὑπόσχεται πολλὰ χρήματα καὶ ἀξιώματα. Τοῦ λέγει :

«Γίνεσαι Τοῦρκος, Διαῖκο μου, τὴν πίστη σου ν' ἀλλάξης ;
νὰ προσκυνᾷς εἰς τὸ Τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν' ἀφήσης ;

Ὁ Διαῖκος ὅμως περιφρονητικᾶ ἀπαντᾷ :

«Πᾶτε καὶ σεῖς κι' ἡ πίστη σας μουστᾶτες νὰ χαθῆτε.

Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα Γραικὸς καὶ θὰ πεθάνω».

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης τότε ἀφρίζοντας ἀπὸ τὸ θυμὸ του διέταξε νὰ τὸν σουβλίσουν, νὰ τὸν ψήσουν ζωντανό. Ἡ φωτιά ἐτοιμάζεται κι' ὁ Διαῖκος βαδίζει στὸ μαρτύριο χωρὶς νὰ δακρύσῃ. Μόνον βλέποντας γύρω ἀνθισμένη τὴν ἀνοιξιάτικη φύση εἶπε :

Γιὰ δὲς καιρὸ ποῦν διάλεξε ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ
τώρα π' ἀνθίζει τὸ κλαρὶ καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι».

Ἐπειτα γυρίζοντας στοὺς δῆμιους λέγει :

«Ἐμέν' ἂν μὲ σουβλίσατε, ἕνας Γραικὸς ἐχάθη
ὡς εἶν' καλὰ ὁ Ὀδυσσεὺς κι' ὁ καπετὰν Νικήτας
αὐτοὶ θὰ κάθουν τὴν Τουρκιά κι' ὅλο σας τὸ δοβλέτιδ».

Ἔτσι πέθανε ὁ ἥρωας στὶς 23 Ἀπριλίου 1821. Ὁ ἀνδριάντας του εἶναι στημένος στὴν πλατεία τῆς Λαμίας.

Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσὸς καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.

Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσὸς ἦτο γιὸς τοῦ Γ. Ἀνδρουτσου καὶ βαπτιστικὸς τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. Γεννήθηκε στὴν Ἰθάκη (1788). Ἦταν συνομήλικος μὲ τὸν Διαῖκο καὶ πολὺ φίλος του. Ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ γενναῖα παλληκάρια τῆς Ἐπανάστασης. Ἦταν δασύτριχος καὶ τὸ βλέμμα του σπινθηροβολοῦσε. Ἐτρεχε τόσο

Α. ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ, Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος ΣΤ' τόμ. 4

γρήγορα πού δὲν τὸν ἔφθανε τὸ ταχύτερο ἄλογο. Ὑπηρέτησε κι' αὐτὸς κοντὰ στὸν Ἄλῃ Πασσά. Ὅταν ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση βρισκόταν στὰ Ἐπτάνησα κι' ἀμέσως ἔσπευσε καὶ βρέθηκε στὴν Ἀ. Ἑλλάδα, ὅπου ἔμαθε τὸν ἥρωικό θάνατο τοῦ φίλου του πού εἶχε γίνει τὴν προηγούμενη μέρα. Λυπήθηκε πολὺ κι' ὠρκίστηκε νὰ ἐκδικηθῆ. Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης ἀφοῦ πέρασε ἀπὸ τὴν Ἀλαμάνα κατέβαινε γιὰ τὰ Σάλωνα (Ἄμφισσα). Ὁ Ἄνδρουτσος συνεννοήθηκε μὲ τὸν Πανουργιᾶ καὶ Δουβουνιώτη κι' ἀποφάσισαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν στὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. Οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ταμπουρώθηκαν στὰ γύρω ὑψώματα δεξιὰ κι' ἀριστερά. Ὁ Ἄνδρουτσος ἀποφάσισε νὰ ὀχυρωθῆ μέσα στὸ Χάνι πού βρισκόταν στὸ μέσο τοῦ στενοῦ πού θὰ περνοῦσαν οἱ Τούρκοι. «Ἐ παιδιά, φώναξε τότε στὰ παλληκάρια του, ὅποιος ἀπὸ σᾶς θέλει νὰ μ' ἀκολουθήσῃ ἄς πιασθῆ μαζί μου στὸ χορὸ». Ἐκατὸν εἴκοσι γενναῖα παλληκάρια πιάσθηκαν τότε στὸ χορὸ καὶ τραγουδώντας μπῆκαν στὸ χάνι. Ἐφράξαν τὴν πόρτα καὶ τὰ παράθυρα μὲ πέτρες, ἀνοῖξαν πολεμίστρες καὶ περίμεναν τοὺς Τούρκους πού δὲν ἄργησαν νὰ φανοῦν στὶς 8 Μαΐου. Κτύπησαν πρῶτα τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς πού δὲν μπόρεσαν πάλι νὰ ἀνθέξουν κι' ὑποχώρησαν. Ἐπειτα βᾶδισαν πρὸς τὸ Χάνι. Μπροστὰ πῆγαινε ἕνας Δερβίσης καθαλλάρης. Ὁ Ἄνδρουτσος τὸν ρωτᾷ Ἀρβανίτικα: «Ποῦ πηγαίνεις Δερβίση μου;» «Πηγαίνω νὰ σφάξω τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Προφήτη» ἀπάντησε ἐκεῖνος· ἀλλὰ πρὶν τελειώσῃ τὴ φράση του μὲ μιὰ σφαῖρα τοῦ Ἄνδρουτσου ἔπεσε νεκρός. Μὲ λύσσα τότε ὤρμησαν οἱ Τούρκοι καὶ κτυποῦν τὸ Χάνι, μὰ οἱ Ἕλληνες ἀπαντοῦν μὲ συχνὸ καὶ ἀδιάκοπο τουφεκίδι χωρὶς νὰ πηγαίνῃ καμμιά σφαῖρα χαμένη. Σκότωσαν 300 καὶ πλήγωσαν διπλάσιους. Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης ἀφρίζει ἀπὸ τὸ θυμὸ του καὶ παραγγέλλει νὰ τοῦ φέρουν κανόνια ἀπὸ τὴ Λαμία. Τὴ νύκτα ὅμως οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν τολμηρὴ ἔξοδο μὲ τὰ γιαταγάνια στὰ χέρια. Βγήκαν ἀπὸ τὸ Χάνι καὶ πέρασαν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ ἐχθρικό στρατόπεδο κι' ἔσφαξαν πολλούς. Στὸν ἥρωικό αὐτὸ ἀγῶνα οἱ Τούρκοι ἔχασαν πάνω ἀπὸ χίλιους νεκροὺς καὶ τραυματίες. Ἀπὸ τὰ παλληκάρια τοῦ Ἄνδρουτσου ἔλειπαν μόνον 2. Τὸ περίφημο Χάνι τῆς Γραβιάς πού σώζεται ὡς σήμερα τὸ ὕμνησε ὁ ποιητὴς Ζαλοκώστας μ' αὐτὸ τὸ δίστιχο:

*Μὲ λένε Χάνι τῆς Γραβιάς, γιὰ χάνι μ' εἶχαν κτίσει
μὰ ὁ γιὸς τοῦ Ἄνδρουτσου μ' ἔκαμε τῆς δόξας ρημοκλήσι».*

Ἡ μάχη στὰ Βασιλικά.

Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης ἔμεινε στὴ Γραβιά 10 μέρες ὥσπου νὰ ξανασυντάξῃ τὸ στρατό του. Κατόπιν δὲν προχώρησε γιὰ τὰ Σάλωνα, ἀλλὰ γύρισε στὴ Λαμία. Ἀπ' ἐκεῖ μαζί μὲ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ κατέβηκαν στὴ Λειβαδιά καὶ τὴν ἔκαψαν. Κτύπησαν καὶ τὴν Εὐβοία πού εἶχε ἐπαναστατήσῃ ἀπὸ τὴν 21 Μαΐου, κι' ἔφθασαν στὴν Ἀττική, ὅπου ἔλυσαν τὴν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐκεῖ ἔμαθαν πὼς οἱ Πελοποννήσιοι ἔστειλαν στρατὸ στὸν Ἴσθμὸ καὶ γι' αὐτὸ ἔκριναν καλὸ νὰ μείνουν στὴν Ἀττικὴ ὥσπου νὰ πάρουν ἐνισχύσεις. Πραγματικὰ τὸν Αὐγούστο ξεκίνησε ἀπὸ τὴ Μακεδονία ὁ Μπαῦράν Πασσᾶς γιὰ συνάντηση τοῦ Ὅμηρ Βρυώνη.

Ἐφθασε στὴ Λαμία καὶ κατέβηκε πρὸς τὰ κάτω. Ὁ Πανουργιάς τότε, ὁ Δουδουνιώτης κι' ὁ Γκούρας ἔπιασαν τὸ χωριὸ **Βασιλικά**, ἀνάμεσα Λαμίας καὶ Ἀταλάντης, γιὰ νὰ τὸν ἐμποδίσουν. Ἐφθασαν πραγματικὰ οἱ Τούρκοι κι' ἔγινε φοδερὴ μάχη. Οἱ λίγοι Ἕλληνες κατῴρθωσαν νὰ τοὺς συγκρατήσουν ὀλόκληρη μέρα. Τὴν νύκτα ὅμως καὶ στὰ Δολιανά, ἔκαμαν ἥρωικὴ ἐπίθεση καὶ τοὺς διασκόρπισαν. Σκοτώθηκαν 1500, αἰχμαλωτίστηκαν 100, κι' ἐτραυματίστηκαν πολλοί. Ὀκτακόσια ἄλογα, δυὸ κανόνια, πολλὰ ὄπλα καὶ πολλὰ λάφυρα ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν νικητῶν. Μαζί μὲ τὰ λάφυρα ἦταν καὶ 18 σημαῖες. Ὁ Μπαῦράν Πασσᾶς φεύγοντας ἀφήκε ὅλες τὶς ἀποσκευές του. Ἐκαψε τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας κι' ἔφυγε χωρὶς νὰ ξανακουσθῇ πίσω. Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης μὲ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ καὶ τοὺς ἄλλους πασσάδες, ἅμα ἔμαθαν τὴν καταστροφὴ τοῦ Μπαῦράν, καὶ τὴν ἄλωση τῆς Τρίπολης, θεώρησαν ἐπικίνδυνον νὰ προχωρήσουν γιὰ τὴν Πελοπόννησο· κι' ἐπειδὴ ὁ στρατὸς του ὀλιγόστευε κι' ἀπὸ ἀρρώστειες καὶ λιποταξίες, τράβηξε πίσω γιὰ τὴν Ἀταλάντη, ἀπ' ἐκεῖ στὴ Λαμία κι' ἀπ' ἐκεῖ στὰ Γιάννενα. Ἔτσι ἡ Α. Στερεὰ Ἑλλάδα γλύτωσε ἀπὸ τὸν πρῶτο κίνδυνον.

γ) Τὸ πρῶτο ναυτικὸ κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Παπανικολῆς.

Στὰ τέλη Μαΐου (1821) ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐκεῖ πού περιπολοῦσε στὸ Αἰγαῖο ἔμαθε πὼς ὁ Τουρκικὸς στόλος εἰτοιμαζόταν νὰ βγῇ ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο. Ἐπλευσε ἀμέσως ἐκεῖ καὶ βλέπει μιὰ φρεγάτα ἔξω ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο. Τὴν κυνήγησε ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ τὴ βλάψῃ γιὰτὶ τὰ κανόνια του ἦταν μικρά.

Ἡ φρεγάτα κατέφυγε σὸ λιμάνι τῆς Ἐρεσσοῦ στὴ Μυτιλήνη. Ἐγινε τότε συμβούλιο καὶ σκέφθησαν νὰ τὴ κτυπήσουν τὴ νύκτα μὲ πυρπολικὸ πού γιὰ πρώτη φορὰ θὰ μεταχειριζόταν. Ἐτοιμάσθηκε τὸ πυρπολικὸ κι' ἀναλαμβάνει νὰ τὸ ὀδηγήσῃ ὁ ἀτρόμητος Ψαριανὸς Παπανικολῆς. Μὲ ἐπιδεξιότητα τὰ κατάφερε νὰ τὸ κολλήσῃ στὰ πλευρὰ τῆς φρεγάτας πού σὲ λίγο ἀναψε σὰν πυροτέχνημα. Ἡ φωτιά μεταδόθηκε στίς μπαρουταποθήκες κι' ὀλόκληρη ἡ φρεγάτα ἀνατινάχθηκε στὸν ἀέρα. Ἀπὸ τοὺς 1100 ἄνδρες πού εἶχε μέσα μόνο 8 σῶθηκαν. Ὁ ὑπόλοιπος Τουρκικὸς στόλος μόλις ἔμαθε τὴν καταστροφὴ αὐτὴ δὲν τόλμησε νὰ βγῆ ἀπὸ τὰ στενά. Τὸ πρῶτο αὐτὸ κατόρθωμα κατατρόμαξε τοὺς Τούρκους κι' ἔδωκε πολὺ θάρρος στοὺς Ἕλληνας γιὰ τὸ πολῦτιμο ὄπλο, τὰ πυρπολικά, πού εἶχαν στὰ χέρια τους. Χαρούμενοι γύρισαν στὰ Ψαρά κι' ἔκαμαν πανηγυρικὴ δοξολογία γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Θεό.

Περίληψη.— 1821. Τὰ πιὸ σπουδαῖα γεγονότα εἶναι : Στὴν Πελοπόννησο ἡ πολιορκία κι' ἡ ἄλωση τῆς Τρίπολης κι' οἱ μάχες στὸ Βαλιέτσι καὶ στὰ Δολιανά. Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα οἱ μάχες στὴν Ἀλαμάννα, στὸ Χάνι τῆς Γραβιάς καὶ στὰ Βασιλικά. Στὴ θάλασσα τὸ κατόρθωμα τοῦ Παπανικολῆ.

Ἀσκήσεις. Ποιὸν πασσᾶ ἔστειλε ὁ Χουρσίτ στὴν Πελοπόννησο ;

Ποιὸ ἦταν τὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη ;

Ποιοὶ βαστοῦσαν τὸ Βαλιέτσι καὶ μὲ πόσο στρατὸ τοὺς κτύπησε ὁ Μουσταφάμπεης ;

Ποιὸ ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης ;

Πόσοι Ἕλληνες κράτησαν τοὺς Τούρκους στὰ Δολιανά ;

Ποιὸς ξεχώρισε γιὰ τὴν παλληκαριά του καὶ πῶς ὀνομάσθηκε ;

Πῶς κυριεύθηκε ἡ Τρίπολις ;

Ποιὸς πασσᾶς πῆγε νὰ κτυπήσῃ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα ;

Ποιοὶ ὄπλαρχηγοὶ δοκίμασαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν ;

Ποιά θέση πῆρε ὁ Ἀθανάσιος Διάκος ;

Περιγράψατε τὸ μαρτύριο τοῦ Διάκου.

Μὲ πόσα παλληκάρια κλείσθηκε ὁ Ἀνδροῦτσος στὸ Χάνι τῆς Γραβιάς ;

Ποιό ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης ;
Πῶς τίναξε τὴν Τουρκικὴ φρεγάτα στὸν ἀέρα ὁ Παπανικολῆς ;

Τί ἦταν τὰ πυροπολικά ;

Β'. Τὸ δεύτερο ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως.

α) Στὴν Ξηρά.—1) Ἡπειρος.

Στὴν Ἡπειρο ὁ Χουρσίτ τελείωσε πιά μὲ τὸν Ἄλῃ Πασσᾶ (24 Ἰανουαρίου 1822). Ὁ Ἄλῃς συνθηκολόγησε, ἀλλὰ ὅταν παραδόθηκε τὸν ἀποκεφάλισαν καὶ τὸ κεφάλι του τὸ ἔστειλαν στὸ Σουλτᾶνο. Ὁ Χουρσίτ τότε μὲ 14 χιλ. Τουρκαλβανούς κτύπησε τὸ Σούλι πού τὸ ὑπεράσπιζαν μόνο 1000 Σουλιῶτες. Ὁ Χουρσίτ ἔχασε τὴν ὑπομονή του ἀπὸ τὴ γενναία ἀντίσταση τῶν Σουλιωτῶν κι' ἔφυγε στὴ Λάρισα ἀφοῦ ἀνάθεσε στὸν Ὁμῆρ Βρυώνη νὰ κυριεύσῃ τὸ Σούλι. Οἱ Σουλιῶτες πολεμοῦν γενναῖα μὰ οἱ Τούρκοι ἦταν πολλοὶ καὶ γι' αὐτὸ ἔστειλαν τὸν Μάρκο Μπότσαρη καὶ ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση. Ὁ Μαυροκορδάτος εἶχε τὴν κακὴ ἔμπνευση ν' ἀναλάβῃ ἐκεῖνος τὴν ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας στὴν Ἡπειρο καὶ ἔκαμε πολλὰ λάθη. Ἐκίνησε λοιπὸν μὲ 1000 Πελοποννήσιους καὶ 130 φιλέλληνες Γερμανούς, Πολωνούς, Ἰταλούς. Ἀποβιβάσθηκε μαζί μὲ τὸν Κυριακούλη Μαυρομιχάλη καὶ τὸν Μάρκο Μπότσαρη στὸ Μεσολόγγι. Ἐκεῖ ἔστειλε πρῶτα τὸν Κυριακούλη Μαυρομιχάλη μὲ 500 Μανιάτες ἀπὸ τὴ θάλασσα, μὰ μόλις βγήκαν στὸ χωριὸ Φανάρι 7 ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὴ Κιάφα κυκλώθηκαν ἀπὸ ἰσχυρὸ Τουρκικὸ ἀπόσπασμα καὶ σχεδὸν σκοτώθηκαν ὅλοι μαζί κι' ὁ ἀρχηγός τους. Ἐστειλε κατόπιν τὸν Μάρκο, μὰ οὔτε ὁ Μάρκος τὰ κατάφερε. Πέρασε ἀπὸ τὰ 5 Πηγᾶδια πού τὰ βρῖσκει πιασμένα. Φοβάται μήπως κτυπηθῇ ἀπὸ τὰ νῦτα ἀπὸ ἄλλο Τουρκικὸ ἀπόσπασμα πού ἐρχόταν μὲ 2000 ἄνδρες. Δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ καὶ ἀναγκάζεται νὰ κάμῃ μάχη κι' ἐπιστρέφει στὸ χωριὸ Πέτα πού τὸ εἶχε καταλάβει ἄλλος Ἑλληνικὸς στρατός. Ἐκεῖ ἔξαφνα (4 Ἰουλίου) τοὺς ἐπετέθηκε ὁ Κιουταχῆς (Ρεσίτ Πασσᾶς) ἀπὸ τὴν Ἄρτα μὲ 6000 ἄνδρες. Ἐγίνε φοδερὴ μάχη κι' οἱ Ἕλληνες ἔπαθαν πανωλεθρία. Οἱ πιὸ πολλοὶ σκοτώθηκαν κι' ὅλα τὰ πολεμοφόδια τ' ἀφήκαν. Ἀπὸ τοὺς φιλέλληνες μόνον 25 σώθηκαν μαζί μὲ τὸν ἀρχηγό τους Νόρμαν. Ὁ Μαυροκορδάτος κι' ὁ Μάρκος μὲ τ' ἀπομεινά-

ρια τοῦ στρατοῦ γύρισαν στοῦ Μεσολόγγι. Οἱ Σουλιῶτες ἐπειδὴ δὲν ἔγινε δυνατὸ νὰ πάρουν καμμιά βοήθεια ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἀναγκάστηκαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ν' ἀφήσουν πάλι τὸ ἀγαπημένο τους Σοῦλι. Πέρασαν στὰ Ἑπτάνησα κι' ἀπ' ἐκεῖ στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα.

2) Δ. Στερεὰ Ἑλλάδα.—Μάρκος Μπότσαρης—Πρώτη
πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ Μάρκος ἦταν Σουλιώτης, ἀπὸ τὰ πιὸ γενναῖα παλληκάρια τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Καραϊσκάκης ἔλεγε γιὰ τὸ Μάρκο: «Ὁ Μάρκος ἔχει καρδιά λιονταριοῦ· δύσκολα γεννάει μάννα παλληκάρι: σὰν τὸν Μάρκο». Πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τοῦ Πέτα ὁ ἀμόρφωτος ἐκεῖνος Σουλιώτης παρὰ τὶς ἐκδικητικὲς παραδόσεις τῆς φυλῆς του ἔδωκε παράδειγμα μεγάλης ἀνωτερότητας καὶ ἀμνησικακίας. Ἀγκάλιασε καὶ φίλησε τὸ Γῶγο Μπακόλα ποῦ εἶχε σκοτώσει τὸν πατέρα του. Ἀκολούθησε τὸ Μαυροκορδατο πειθαρχικὰ χωρὶς φιλοδοξίες. Μετὰ τὴν καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων στοῦ Πέτα, ὁ δρόμος γιὰ τὴ Δ. Ἑλλάδα ἦταν πιὰ ἀνοιχτὸς γιὰ τοὺς Τούρκους. Ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης κι' ὁ Κιουταχῆς στὰ τέλη Ὀκτωβρίου (1822) μὲ 11 χιλ. στρατὸ κατέβηκαν στὴν κοιλάδα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὸ κύκλωσαν ἀπὸ ξηρὰ κι' ὁ Γιουσοῦφ Πασσᾶς τῶν Πατρῶν ἀπέκλεισε τὴν πόλη ἀπὸ θάλασσα. Μέσα στοῦ Μεσολόγγι βρισκόνταν ὁ Μαυροκορδατος κι' ὁ Μάρκος Μπότσαρης μὲ μόλις 600 ἄνδρες· πάνω στὰ κάστρα εἶχαν 14 παλιὰ κανόνια. Πολεμοφόδια καὶ τροφὲς εἶχαν μόλις γιὰ ἓνα μῆνα. Οἱ Τούρκοι ὅμως εὐτυχῶς δὲν ἤξεραν τὴν πραγματικὴ αὐτὴ κατάσταση καὶ δὲν ἐπετέθησαν ἀμέσως. Ἐκαμαν μερικὲς μικροεπιθέσεις καὶ προτίμησαν νὰ καταλάβουν τὸ Μεσολόγγι μὲ συνθηκολόγηση. Ἀρχισαν διαπραγματεύσεις ποῦ οἱ Ἕλληνες μὲ διάφορες προφάσεις τὶς μάκρυναν. Στὰ μέσα Νοεμβρίου ὁ Μιαούλης μὲ μιὰ μοῖρα Ὑδραϊκῶν στόλου ἔσπασε τὸν ἀποκλεισμὸ κι' ἔφερε στοῦ Μεσολόγγι τρόφιμα, πολεμοφόδια καὶ ἐπικουρία ἀπὸ 1500 Πελοποννησίους μὲ τὸν Πετρόμπετη, Ζαΐμη καὶ Δεληγιάννη. Τότε οἱ Ἕλληνες πῆραν θάρρος καὶ παραγγέλλουν στὸν Ὁμὲρ Βρυώνη: «ἂν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι ἔλα νὰ τὸ πάρῃς». Οἱ Τούρκοι πασσάδες τότε ἤλθαν σὲ δύσκολη θέση γιὰτὶ πλάκωνε ὁ χειμῶνας, τὰ τρόφιμα λιγόστευαν, κι' ὁ ἐπισιτισμὸς τους ἦταν δύσκολος, γιὰτὶ οἱ κάτοικοι τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἄρχισαν νὰ τοὺς ἐνο-

χλοῦν κι' οἱ διάφοροι μικροκαπεταναῖοι κτυποῦσαν κάθε ἐφοδιοπομπή ἀπὸ τὰ μετόπισθεν. Τῇ νύκτα λοιπὸν τῆς 25ης Δεκεμβρίου ἔκαμαν τὴν τελευταία ἐφοδο μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς οἱ Ἕλληνες θ' ἄφηναν τὶς θέσεις τους καὶ θὰ πῆγαιναν στὴν ἐκκλησία γιατί ξημέρωναν τὰ Χριστούγεννα. Γελάστηκαν ὅμως γιατί ἡ φρουρά εἶχε εἰδοποιηθῆ κι' ἦταν ἔτοιμη. Τοὺς ἀφήσαν νὰ πλησιάσουν ἴσαμε ἀπόσταση βολῆς καὶ κατόπιν τοὺς θέρισαν μὲ πυκνὸ πυροβολισμὸ πὺ τοὺς σάστισε. Ἀφοῦ εἶδαν ὅτι κι' ἡ τελευταία τους ἀπόπειρα ἀπέτυχε ἀναγκάσθηκαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκία καὶ νὰ φύγουν γιατί τοὺς πλάκωνε ὁ χειμῶνας καὶ τὰ τρόφιμά τους τελείωναν καὶ γιατί φοβόνταν μήπως οἱ Ἕλληνες κάμουν ἔξοδο καὶ πάθουν χειρότερα. Ἀφήσαν 10 κανόνια, πολλὰ ὄπλα, τὶς σημαίες, τὶς ἀποσκευές καὶ τὶς σκηνές τους. Στὸ δρόμο ὅμως ἔπαθαν νέες συμφορές· 500 πνίγησαν στὸν Ἀχελῷο πὺ πλημμύρησε. Ἐλάχιστοι σώθηκαν κι' αὐτοὶ σὲ κακὰ χάλια καὶ μὲ πολλὲς περιπέτειες ἔφθασαν στὸν Κραθασαραῶν κι' ἀπ' ἐκεῖ στὴν Πρέβεζα. Ἔτσι σώθηκε ἡ Δ. Ἑλλάδα.

3) Στὴν Πελοπόννησο.—Ἡ καταστροφή τοῦ Δράμαλη.

Ὁ Χουροῖτ ἄμα τελείωσε μὲ τὸν Ἀλή, ὅπως εἶπαμε, ἔφυγε στὴ Λάρισα. Ἐκεῖ συγκέντρωσε δυνατὸ στρατὸ ἀπὸ 24 χιλ. πεζοὺς καὶ 6 χιλ. ἵππικὸ κι' ἀρκετὰ κανόνια μὲ σκοπὸ νὰ εἰσβάλλη στὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάσταση. Τὴν τελευταία ὅμως στιγμή ὁ Σουλτᾶνος φοβήθηκε μήπως ὁ Χουροῖτ τοῦ γίνῃ ἄλλος Ἀλῆ Πασσᾶς καὶ τὸν κάλεσε στὴν Κων/πολη, ὅπου λέγουν πὼς τὸν ἐφόνευσε γιατί τὸν θεώρησε ὑπεύθυνο γιὰ τὶς μεγάλες θυσίες πὺ στοίχισε ἡ καταπολέμηση τοῦ Ἀλή. Ἀρχηγὸ τοῦ στρατοῦ πὺ εἶχε ἐτοιμάσει διώρισε τὸ Μαχμουτ Πασσᾶ τῆς Δράμας, πὺ στὴν ἱστορία εἶναι γνωστὸς μὲ τ' ὄνομα **Δράμαλης**. Ὁ Δράμαλης ξεκίνησε ἀπὸ τὴ Λάρισα, πέρασε τὴ Θεσσαλία, μπῆκε στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, κι' ἔφθασε στὴν Ἀττικὴ χωρὶς ἀντίσταση γιατί οἱ διάφοροι ὄπλαρχηγοὶ ἦταν δυσαρεστημένοι μὲ τὴν Κυβέρνηση. Ἀπ' ὅπου πέρασε ἔκαμε μεγάλες καταστροφές. Ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ μπῆκε στὴν Πελοπόννησο. Στὶς 5 Ἰουλίου κατέλαβε τὴν Κόρινθο, στὶς 12 Ἰουλίου ξεχύθηκε στὴν Ἀργολικὴ πεδιάδα, στρατοπέδευσε στὸ Ἄργος καὶ πολιορκῆσε τὴν Ἀκρόπολὶ του πὺ τὴν εἶχε καταλάβει ὁ Μανιάτης Καρα-

γιάννης με λίγους συντρόφους του. Οί Έλληνες έπαθαν σύγχυση μαζί κι' ή Κυβέρνηση πού παρασύρθηκε κι' αυτή και μπήκε σε 2 πλοία πού ήταν στον Άργολικό κόλπο για να σωθή. Έπικρατεί άναρχία και σύγχυση. Η έπανάσταση κινδυνεύει. Τήν έσωσαν ο Δημ. Ύψηλάντης κι' ο Κολοκοτρώνης. Ο Ύψηλάντης με τή Βουλευτική Έπιτροπή πού ήταν Πρόεδρός της δέν μπήκε στα πλοία. Σε κείνους πού τον παρακινούσαν να μπή κι' αυτός στα πλοία δικαιολογήθηκε πώς δέν μπορεί να βαδίση. Κι' όταν κάποιος του είπε πώς θα τον σήκωνε στους ώμους του, άπάντησε : «τò σώμα μου είναι ελαφρό, μα ή καρδιά μου είναι πολύ βαρειά». Με 700 παλληκάρια μπήκε κρυφά στην Άκρόπολη του Άργους κι' ένιςχυσε τή φρουρά να βαστάξη και να δώση καιρό στον Κολοκοτρώνη να μαζέψη στρατό. Πραγματικά ο Κολοκοτρώνης τρέχει άπό τήν Τρίπολη γεμάτος θάρρος και πεποίθηση. Η βροντώδικη φωνή του άντήχησε πάλι ως τα πέρατα τής Πελοποννήσου και χιλιάδες μαχητές τρέχουν στην πρόσκλησή του. Κι' αυτές οι γυναίκες φώναξαν στους άνδρες τους : «τρέξατε, ειδημή θα πάμ' έμεις να πολεμήσωμε». Ένώθηκαν μαζί του ο Πετρόμπεης, ο Παπαφλέσσας, ο Νικηταράς κι' οι άλλοι όπλαρχηγοί. Έπιασε τους Μύλους ανάμεσα Άργους και Τρίπολης κι' οι πολιορκημένοι τής Άκρόπολης σιγά-σιγά εξέφυγαν κι' ένώθηκαν με τον Κολοκοτρώνη. Έβαλαν φωτιά στο θερισμένο κάμφο κι' έτσι τ' άλογα του Δράμαλη δέν εύρισκαν τίποτε να φάγουν και πέθαιναν. Τα τρόφιμά του έξαντλήθηκαν κι' άρχισε να υποφέρει. Περίμενε τον Τουρκικό στόλο να τον έφοδιάση μα ο ναύαρχος Μεχμέτ Πασσάς φοβήθηκε τα Έλληνικά καράβια και δέν τόλμησε να μπή στον Άργολικό κόλπο. Σκέβεται για υποχώρηση πίσω στην Κόρινθο. Δοκιμάζει όμως να ξεγελάση τους Έλληνες. Στέλλει τò γραμματικό του πού ήταν Χριστιανός και τους προτείνει άμνηστεία. Έκείνοι όταν τ' άκουσαν γέλασαν. Τότε ο γραμματικός του τους λέει τάχα έμπιστευτικά : πώς θα προχωρήση για τήν Τρίπολη. Όλοι πίστεψαν. Μόνο ο Κολοκοτρώνης κατάλαβε τò σχέδιό του και προτείνει στο συμβούλιο πού έγινε να καταλάβουν τα στενά των Δερβεναικιών ανάμεσα Άργους και Κορίνθου γιατί, όπως έλεγε, στο Δράμαλη δε μένει τίποτε άλλο παρά να υποχωρήση πίσω στην Κόρινθο. Δέν εισακούσθηκε όμως και φεύγει μόνος και πηγαίνει με τους δικούς του ίσαμε 2,500, να καταλάβη τα Δερβενάκια. Ο Μαυρομιχάλης φεύγοντας τον ειρω-

νεύθηκε πώς πάει νά γίνη πάλι κλέφτης στά βουνά. Μά γρήγορα κατάλαβαν πώς ή γνώμη τοῦ Κολοκοτρώνη ἦταν σωστή. Στίς 25 Ἰουνίου τὸ πρῶτο τμήμα τῶν Τούρκων ὑποχωρεῖ γιά τήν Κόρινθο ὅπως εἶχε μαντέψει ὁ Κολοκοτρώνης καί πέφτει στά στενά τῶν Δερβενάκιων (Ἄγ. Γεώργιος) πού τὰ εἶχε πιάσει ὁ Κολοκοτρώνης. Ἐκεῖ ἔπαθαν οἱ Τούρκοι μεγάλη συμφορά γιατί στό μεταξύ ἦλθαν κι' οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ πού τοὺς εἶχε εἰδοποιήσει ὁ Κολοκοτρώνης κι' ἔπιασαν τὰ γύρω ὑψώματα. Μέσα στά βουνά τοὺς κτυπᾷ ὁ Κολοκοτρώνης καί δὲ μποροῦν νά περάσουν. Τρέπονται στά γύρω ὑψώματα ὅπου τοὺς θέρισαν οἱ ἄλλοι. Περισσότεροι ἀπὸ 4000 νεκροὶ σκέπασαν τὸ πεδίο τῆς μάχης καί πολλὰ λάφυρα ἔπεσαν στά χέρια τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεῖ ὁ Νικηταρᾶς ὠνομάσθηκε πάλι Τουρκοφάγος. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Δράμαλης καταφοβισμένος ἀποφασίζει νά προελάσῃ μ' ὄλο τοῦ τὸ στρατό, ὄχι ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο, ἀλλ' ἀνατολικώτερα ἀπὸ τὸ Ἄγιον ὄρος. Μά κι' αὐτὸ τὸ πρόβλεψε ὁ Κολοκοτρώνης κι' εἶχε προλάβει νά στείλῃ ἐκεῖ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἐνῶ αὐτὸς ἔμεινε στά Δερβενάκια. Κι' ἐκεῖ λοιπὸν οἱ Τούρκοι βρῆκαν τὴν ἴδια ὑποδοχὴ κι' ἔπαθαν τελεία καταστροφή. Ὁ Δράμαλης καταντροπιασμένος φθάνει στὴν Κόρινθο μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ του. Κι' ἐκεῖ τὸν κτυπᾷ ὁ Κολοκοτρώνης. Βοήθεια δὲν τοῦ ἦλθε ἀπὸ πουθενά κι' ἔτσι ἀπὸ τὴ στενοχώρια του πέθανε. Ἀπὸ τὸ στρατό του εἶχαν μείνει μόνον 4000 πού ζήτησαν νά ξεφύγουν ἀπὸ τὴν παραλία τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καί νά πᾶνε στίς Πάτρεις, μὰ τοὺς κτυποῦν διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀχαΐας κι' ἐχάθησαν οἱ περισσότεροι. Δίγους μόνον ἔσωσε πάνω στά πλοῖα ὁ Γιουσούφ Πασσᾶς, ὁ φρούραρχος τῶν Πατρῶν. Αὐτὸ ἦταν τὸ τέλος τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη πού ὀφείλεται στὴ στρατηγικὴ ἱκανότητα τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἡ Γερουσία κατ' ἀπαίτηση τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τὸν διώρισε ἀρχιστράτηγο τῆς Πελοποννήσου. Στίς 30 Νοεμβρίου παραδόθηκε στὸν Κολοκοτρώνη καί τὸ Ναύπλιο μὲ συνθηκολόγηση. Ἔτσι ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἐκτὸς τοῦ κάστρου τῶν Πατρῶν βρισκόταν στά χέρια τῶν Ἑλλήνων.

✓ *Γεωργίου*

Β'. Στὴ θάλασσα. — Καταστροφή τῆς Χίου.

Ἡ Χίος δὲν ἐπαναστάτησε στὸ πρῶτο ἔτος γιατί βρισκόταν κοντὰ στὴ Μ. Ἀσία κι' ἦταν εὐκόλο νά γίνη ἀπόδραση τῶν Τούρ-

κων κι' ακόμα γιατί δεν πιεζόταν όσο τ' άλλα νησιά, επειδή προμήθευε την ωραία μαστίχα στο χαρέμι του Σουλτάνου. Το Μάρτη όμως του 1822 ο Σαμιώτης Λυκούργος Λογοθέτης με 2000 Σαμιώτες αποδιδάσθηκε στο νησί και τὸ σήκωσε σ' επανάσταση. Κατέλαβε την πόλη κι' επολιόρκησε τους Τούρκους στο Κάστρο. Όταν τὸ ἔμαθε ὁ Σουλτάνος ἐξαγριώθηκε ἀπὸ τὸ θυμὸ του καὶ πρῶτα πρῶτα διέταξε καὶ θανάτωσαν 60 Χιώτες ἐμπόρους πού ἦταν ἐγκατεστημένοι στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐπειτα διέταξε τὸν ναύαρχο Καρᾶ Ἀλῆ νὰ πλεύσῃ στὴ Χίο καὶ νὰ τιμωρήσῃ σκληρὰ τοὺς ἀχάριστους Χιώτες. Δυστυχῶς ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν πρόφθασε ἐγκαίρως. Στις 30 Μαρτίου παρουσιάσθηκε ὁ Καρᾶ Ἀλῆς στὸ λιμάνι τῆς Χίου με 46 πλοῖα κι' ἔπειτα ἀπὸ δυνατὸ βαρβαρδισμό, ἔβγαλε στὸ νησί 7000 ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἀφοῦ λευτέρωσαν τὴ φρουρὰ διεσκόρπισαν τοὺς ἐπαναστάτες κι' ἀνάγκασαν τοὺς Σαμιώτες νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ φύγουν με μερικὰ Φαριανὰ καράδια. Οἱ δυστυχισμένοι Χιώτες πού δὲν ἦταν καθόλου ἔτοιμοι γιὰ πόλεμο δὲν μπόρεσαν νὰ φέρουν γενναία ἀντίσταση κι' ἔλος τότε ὁ τακτικὸς κι' ἄτακτος Τουρκικὸς στρατὸς ἄρχισε τὴ σφαγὴ καὶ τὴ λεηλασία. Πολλοὶ τρομαγμένοι ζητοῦν σωτηρία στὰ βουνά. Ὁ Καρᾶ Ἀλῆς με δόλο τοὺς παραγγέλλει νὰ γυρίσουν στὰ σπίτια τους καὶ δὲν ἔχουν νὰ φοβηθοῦν τίποτε. Πίστεψαν οἱ καυμένοι καὶ γύρισαν καὶ τότε συμπληρώθηκε ἡ σφαγὴ. Ἡ θηριωδία τῶν Τούρκων δὲν περιγράφεται. Σ' ἔλο τὸ νησί δὲν ἀκούονται παρὰ οἱ κραυγὲς καὶ οἱ θρήνοι ἀπὸ κείνους πού σφάζονταν. Γύρω δὲν ἔβλεπες ἄλλο ἀπὸ εἰρήπια καὶ πτώματα. . . Σ' ἔνα μέρος ἡ θάλασσα κοκκίνισε ἀπὸ τὸ αἷμα. Ἀπὸ τίς 100 χιλ. κατοίκους μόλις 30 χιλιάδες σώθηκαν σὲ διάφορα νησιά τῶν Κυκλάδων σὲ ἄθλια κατάσταση· 30 χιλιάδες ἐσφάγησαν κι' οἱ ἄλλοι πιάστηκαν αἰχμάλωτοι καὶ πωλήθηκαν στὶς ἀγορὲς τῆς Ἀλεξάνδρας καὶ τῆς Τύνιδας. Μόνο 2 χιλ. ἀφήθηκαν στὰ Μαστιχοχώρια γιὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴ μαστίχα γιὰ τὸ χαρέμι. Ἡ ωραία Χίος ἔγινε ἕνα ἀπέραντο νεκροταφεῖο. Ἡ σφαγὴ τῆς Χίου ἔδειξε τὴ βαρβαρότητα καὶ τὴ θηριωδία τῶν Τούρκων καὶ προκάλεσε τὴν ἀγανάκτηση ἔλου τοῦ πολιτισμένου κόσμου καὶ τὴ συμπάθεια πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἐκδίκηση τοῦ Κανάρη.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ἐλύπησε ἔλους τοὺς Ἕλληνες. Ὁ

Ἑλληνικός στόλος δυστυχῶς δὲν μπόρεσε νὰ προλάβῃ τὴν καταστροφή γιατί δὲν ἦταν ἔτοιμος. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ποὺ δὲν εἶχε προβλέψει ἐξ ἀρχῆς τὸν κίνδυνο τώρα ἔβαλε τὰ δυνατὰ της κι' ἐξώπλισε 56 πλοῖα μὲ ναυάρχους τὸ Μιαούλη γιὰ τὰ Ὑδραϊκά πλοῖα κι' ἄλλους δυὸ γιὰ τὰ Σπετσειώτικα καὶ τὰ Ψαριανά. Ὁ Ἑλληνικός στόλος προσπάθησε νὰ μπῆ στὸ λιμάνι τῆς Χίου μὰ δὲν μπόρεσε γιατί φυσοῦσαν ἐνάντιοι ἄνεμοι καὶ γι' αὐτὸ ἄραξαν στὰ Ψαρά. Ἐκεῖ οἱ ναυάρχοι ἔκαμαν συμβούλιο κι' ἀπεφάσισαν νὰ χτυπήσουν τὸν Τουρκικὸ στόλο μὲ πυρπολικά. Τὴν τολμηρὰ αὐτὴ ἐπιχείρηση ἀνέλαβαν δύο ἀτρόμητοι ναυτικοὶ ὁ Ὑδραῖος Πιπῖνος κι' ὁ Ψαριανὸς Κ. Κανάρης. Διάλεξαν γιὰ τὴν ἐπίθεση τὴν νύκτα τῆς 6ης Ἰουνίου ποὺ ξημέρωνε τὸ Μπαϊράμι. Ὁ Τουρκικὸς στόλος εἶχε μαζευθῆ στὸ λιμάνι τῆς Χίου γιὰ νὰ γιορτάσῃ. Ὁ Καρὰ Ἀλῆς εἶχε προσκαλέσει στὴν ναυαρχίδα του σὲ δεῖπνο ὄλους τοὺς ἀξιωματικούς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θάλασσας, ἴσαμε 2 χιλιάδες. Οἱ δυὸ γενναῖοι πυρπολητὲς μὲ τοὺς βοηθοὺς τους πρὶν ἀναχωρήσουν πῆγαν καὶ κοινώνησαν. Μὲ μεγάλη προφύλαξη πλησιάζουν στὴ Χίο κι' ἀπαρατήρητοι γλυστροῦν σὰν σκιᾶς μέσα στὸ φωταγωγημένον λιμάνι γιατί ἡ νύκτα ἦσαν ἀσέληνη καὶ σκοτεινὴ. Ἡ ναυαρχίδα φεγγοβολοῦσε μὲ τὰ πολύχρωμα φῶτα κι' ἀπὸ μακριὰ ἀκούονταν οἱ μουσικὲς καὶ τὰ τραγούδια. Προσεκτικὰ κι' ἀθόρυβα προχωροῦν, πλησιάζουν ὁ Πιπῖνος τὴν ὑποναυαρχίδα κι' ὁ Κανάρης τὴν ναυαρχίδα καὶ κολλοῦν τὰ πυρπολικά τους. Δυστυχῶς τὸ πυρπολικὸ τοῦ Πιπίνου ἀπέτυχε γιατί δὲν τὸ εἶχε γατζώσει καλά καὶ τὸ παρέσυρε ὁ ἄνεμος καὶ κἀηκε χωρὶς νὰ βλάψῃ κανένα πλοῖο. Ὁ Κανάρης ὅμως εἶχε γατζώσει καλά τὸ δικό του πυρπολικὸ στὴν ναυαρχίδα. Εἶχε περάσει ἕνα κατάρτι σὲ μιὰ ἀνοικτὴ κανονιοθυρίδα καὶ τὸ εἶχε δέσει καλά. Τὸ ἀναψε μ' ἕνα δαυλὸ καὶ πήδησε στὴ βάρκα τελευταῖος λέγοντας: «νὰ ὠραία φωτοχυσία, παλιότουρκοι, γιὰ τὸ Μπαϊράμι σας». Πρὶν νὰ καταλάβουν οἱ Τούρκοι καλά καλά τί συμβαίνει οἱ φλόγες ἔξωσαν τὸ πελώριο καράβι ποὺ μεταβλήθηκε σὲ φλεγόμενον καμίνι. Ὅλοι οἱ Τούρκοι ποὺ ἦταν μέσα στὴ Ναυαρχίδα χάθηκαν. Μερικοὶ ἔρριψαν βάρκες στὴ θάλασσα, μὰ πηδοῦσαν τόσο πολλοὶ μέσα ὥστε βυθίζονταν. Τὰ 84 κανόνια ἄρχισαν νὰ ἐκपुरσοκροτοῦν ἢ φωτιὰ πῆγε στὴν πυριτιδαποθήκη κι' ἡ ναυαρχίδα τινάχθηκε στὸν ἀέρα. Ὁ Καρὰ Ἀλῆς πήδησε κι' αὐτὸς σὲ κάποια βάρκα μὰ κείνη τὴ στιγμὴ ἕνα ἀναμμένο κατάρτι τὸν κτύπησε

στο κεφάλι και μόλις πρόφθασε να βγῆ στην παραλία και ξεψύχησε στην ἴδια θέση πού εἶχε διατάξει τὴ σφαγὴ στὴ Χίο. Τὰ πληρώματα τῶν δύο πυρπολικῶν ἐπωφελήθηκαν ἀπὸ τὴ σύγχυση καὶ τὸν πανικό πού εἶχε δημιουργηθῆ στὸ λιμάνι καὶ βγήκαν ἀνενόχλητα καὶ γύρισαν στὰ Ψαρά, ὅπου τοὺς ὑποδέχθηκαν μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό. Ὅλοι τότε πήγαν στὴν ἐκκλησία κι' εὐχαρίστησαν τὸν Θεὸ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τους. Ἡ Τουρκικὴ Ἀρμάδα κατατρομαγμένη ἔφυγε καὶ πήγε νὰ κρυφθῆ στὰ στενὰ τοῦ Ἐλ-λησπόντου.

Οἱ πόροι τῆς Ἐπανάστασης.

Ὅταν ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση δὲν ὑπῆρχε κανένα εἰδικὸ ταμεῖο. Ἐχρειάζονταν ὅμως ἀμέσως ἐξοδα γιὰ ἐξοπλισμούς, πολεμοφόδια, περιθαλίψη θυμάτων κλπ. Σὰν πρῶτοι πόροι χρησίμευσαν οἱ Τούρκικες περιουσίες πού κατασχέθηκαν καὶ ἔγιναν *ἐθνικὴ περιουσία*, τὰ λάφυρα καὶ οἱ φόροι πού διατηρήθηκαν ὅπως ἐπὶ Τουρκίας ἐκτὸς τοῦ χαρατσιοῦ κι' οἱ ἔρανοι ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ καὶ τὸ ἐσωτερικὸ ἀκόμα καὶ τὰ δάνεια, στὴν ἀρχὴ *ἐσωτερικὰ* κι' ἀργότερα *ἐξωτερικὰ* ἀπὸ τὴν Ἀγγλία.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Πρῶτὴ Ἐθνικὴ Συνέλευση

Μόλις ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση καὶ κυριεύθηκαν οἱ Καλάμες ἔγινε μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ ντόπιους προκρίτους πού ὠνομάσθηκε *Μεσσηνιακὴ Γερουσία* μὲ πρόεδρο τὸν Πετρόμπεη. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἐγνωστοποίησε στὶς Δυνάμεις τὴν Ἐλληνικὴ Ἐπανάσταση. Στις 26 Μαΐου μαζεύτηκαν στὴ Μονὴ τῶν Καλτεζῶν στὴν Ἀρκαδία οἱ πρόκριτοι κι' οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου κι' ἔκαμαν ἄλλη ἐπιτροπὴ πού ὠνομάσθηκε *Πελοποννησιακὴ Γερουσία* ἡ ὁποία ἀνέθεσε σὲ 5 πρόσωπα νὰ διοικήσουν τὴν Ἑλλάδα μὲ συνεργασία τοῦ Πετρόμπεη, καθ' ὅποιο τρόπο ἡ Θεὶα Πρόνοια τοὺς φώτιζε καὶ γνωρίζουν ὠφέλιμο. Σὲ λίγο ὅμως στὶς 8 Ἰουνίου ἦλθε ὁ Δ. Ὑψηλάντης καὶ ζήτησε τὴν ἀρχηγία σὰν ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξανδρου. Ἡ Ὑδρα καὶ τ' ἄλλα νησιά τὸν ἀναγνώρισαν. Στὴν Πελοπόννησο ὅμως οἱ πρόκριτοι δυστροποῦσαν, στὸ τέλος ὅμως δέχθηκαν κι' αὐτοὶ νὰ τὸν

ἀναγνωρίσουν προσωρινὰ ἀρχιστράτηγόν. Όταν ὅμως θάπεφτε ἡ Τρίπολη ἔπρεπε νὰ καλέσῃ γενικὴ Ἐθνικὴ Συνέλευση γιὰ νὰ κανονίσῃ ἐκεῖνη τὸ ζήτημα τῆς Κυβερνήσεως. Στὸ μεταξύ ὅμως λίγο ἀργότερα ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη ἦλθαν στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ, δυὸ ἄλλοι Ἕλληνες, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος κι' ὁ Θεόδωρος Νέγρης. Κι' οἱ δυὸ ἦσαν Φαναριῶτες κι' εἶχαν σπουδάσει στὴν Εὐρώπῃ. Σ' αὐτοὺς ἀνέθεσε ὁ Ὑψηλάντης νὰ ὀργανώσουν Κυβέρνηση στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ὁ Μαυροκορδάτος πῆγε στὸ Μεσολόγγι ὅπου ἴδρυσε τὴ Γερουσία τῆς Δ. Ἑλλάδος, κι' ὁ Νέγρης πῆγε στὴν Ἀμφισσα, ὅπου ἴδρυσε τὴ Γερουσία τῆς Α. Ἑλλάδος ποὺ ὠνομάσθηκε καὶ Ἄρειος Πάγος. Κι' οἱ δυὸ ὅμως δὲν φάνηκαν εἰλικρινεῖς στὸν Ὑψηλάντη. Ἀρχισαν νὰ συνεννοοῦνται μὲ τοὺς προκρίτους γιὰ νὰ φέρουν δυσκολίες στὸ ἔργο τοῦ Ὑψηλάντη ποὺ τὸν ὑπεστήριζαν οἱ στρατιωτικοί. Ἐτσι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς διχόνοιας καὶ τοῦ χωρισμοῦ ἀνάμεσα στοὺς πολιτικούς καὶ τοὺς στρατιωτικούς. Ἡ κατάστασις αὐτὴ στενοχώρησε τὸν Ὑψηλάντη ποὺ ἤθελε νὰ βλέπῃ τὴν Ἑλλάδα ἐνωμένη καὶ γι' αὐτὸ γιὰ νὰ ξεκαθαρίσῃ τὴν κατάστασις συγκάλεσε τὴν Πρῶτῃ Ἐθνικὴ Συνέλευση στὴν Ἐπίδαυρο ἢ ὅποια ψήφισε τὸ πρῶτο πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος (πρῶτῃ Ἰανουαρίου 1822). Σύμφωνα μὲ τὸ πολίτευμα αὐτὸ ἀποφασίσθηκε :

1) Ἡ Ἑλλάδα κηρύχθηκε πολιτικὰ ἀνεξάρτητη.

2) Τὴν Κυβέρνηση ἀποτελοῦσαν δυὸ ἐξουσίες τὸ **Βουλευτικὸ** ποὺ ἀποφάσιζε τί ἔπρεπε νὰ γίνῃ καὶ τὸ **Ἐκτελεστικὸ** ποὺ ἐκτελοῦσε τίς ἀποφάσεις τοῦ Βουλευτικοῦ. Πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ ἐξελέγη ὁ Ὑψηλάντης καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὁ Μαυροκορδάτος. Τὸ Ἐκτελεστικὸ ἦταν πενταμελὲς καὶ τὸ ἐξέλεγε τὸ Βουλευτικὸ. Τὸ Ἐκτελεστικὸ διώριζε τοὺς γραμματεῖς (Ἵπουργοὺς), ἔκοβε νομίσματα, ἔκαμνε δάνεια, πουλοῦσε ἐθνικὰ κτήματα κ.λ.π., ὅλα ὅμως μὲ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Βουλευτικοῦ.

3) Ὄρισε γιὰ ἐπίσημη θρησκεία τὴν Ὀρθόδοξο Χριστιανικὴν.

4) Ἐδωκε ἴσα δικαιώματα σ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες νὰ ἐκλέγουν καὶ νὰ ἐκλέγωνται ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ.

5) Ὄρισε γιὰ σημαία τοῦ Κράτους τὴ γαλανόλευκην.

Ναυμαχία στὸν Ἀργολικὸ κόλπο.—Πυρπόληση Τουρκικῆς φρεγάτας ἀπὸ τὸν Κανάρη στὴν Τένεδο.

Τὸν Σεπτέμβριο 1822 ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀπὸ 84 πλοῖα καὶ μὲ νέο ναύαρχο τὸ Μεχμέτ Πασσᾶ, βγήκε πάλι ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντο κι' ἐπλευσε στὸν Ἀργολικὸ γιὰ νὰ τροφοδοτήσῃ τὸ Ναύπλιο ποῦ ἦταν πολιορκημένο. Ἐκεῖ ὅμως βρέθηκε ἀντιμέτωπος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀπὸ 60 πάρωνες. Ἐγίναν μερικὲς ἀψιμαχίες καὶ μπήκαν σ' ἐνέργεια τὰ πυρπολικά. Ὁ Τουρκικὸς στόλος φοβήθηκε νὰ γενικεύσῃ τὴ μάχη κι' ἔφυγε στὴ Σούδα τῆς Κρήτης. Τὸ Ναύπλιο, ὅπως εἶδαμε, ἀναγκάσθηκε ἀπὸ τὴν πεῖνα νὰ παραδοθῇ στὸν Κολοκοτρώνη.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀφοῦ ἔμεινε ἀρκετὸ διάστημα κρυμμένος στὴ Σούδα βγήκε στὰ τέλη Ὀκτωβρίου στὸ Αἰγαῖο κι' ἀγκυροβόλησε ἀνάμεσα Τενέδου κι' Ἑλλησπόντου νομίζοντας πὼς ἐκεῖ ἦταν προφυλαγμένοι. Στὶς 29 ὅμως Ὀκτωβρίου ὁ Κανάρης μὲ τὸ πυρπολικὸ του τίναξε στὸν ἀέρα τὴ φρεγάτα τοῦ ἀντιναύαρχου (ἀντιναυαρχίδα) μὲ 800 ἄνδρες. Μαζὶ μὲ τὸν Κανάρη ἦταν κι' ὁ πατριώτης του Βρατσάνος, μὰ τὸ πυρπολικὸ του ἀπέτυχε. Τὸ ὄνομα τοῦ Κανάρη προξενοῦσε τρόμο στοὺς Τούρκους.

Περίληψη.—1822. Τὰ πιὸ σπουδαῖα γεγονότα. Στὴν Ξηρά, τὸ ἀτύχημα στὸ **Πέτα**, ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου κι' ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη. **Στὴ θάλασσα** ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου, ἡ ἐκδίκηση τοῦ Κανάρη κι' ἡ ναυμαχία τοῦ Ἀργολικοῦ. Στὴν ἀρχὴ τοῦ 1822 ἐγίνε κι' ἡ πρώτη Ἑθνικὴ Συνέλευση στὴν Ἐπίδαυρο.

Ἀσκήσεις. Γιατί ἡ Χίος δὲν ἐπαναστάτησε ἐξ ἀρχῆς;
Ποιὲς διαταγὲς ἔδωκεν ὁ Σουλτᾶνος στὸν Καρὰ Ἀλῆ;
Περιγράψατε τὴν καταστροφὴ, τὶς σφαγές, καὶ τὴ λεηλασία τῆς Χίου.

Γιατί ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν πῆγε νὰ κτυπήσῃ τὸν Τουρκικὸ;
Περιγράψατε τὴν πυρπόληση τῆς ναυαρχίδας καὶ τὸν πανικὸ τῶν Τούρκων.

Ποιὸ ἄλλο κατόρθωμα ἔκαμε ὁ Κανάρης;
Περιγράψατε τὴν καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη.

Ποιά ἐπίκαιρη θέση ἔπιασε ὁ Κολοκοτρώνης γιὰ νὰ κόψῃ τὴν ὑποχώρηση τοῦ Δράμαλη;

Ποιό ἦταν τὸ τέλος τοῦ Δράμαλη ;

Ποιοὶ πασσάδες πολιορκήσαν τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ ξηρὰ καὶ ποιὸς ἀπὸ θάλασσα ;

Ποιοὶ ἀρχηγοὶ διεύθυναν τὴν ἄμυνα τοῦ Μεσολογγίου ;

Τί ἀπάντησαν οἱ Μεσολογγῖτες στὶς προτάσεις τῶν Τούρκων γιὰ συνθηκολόγηση ;

Πότε διάλεξαν νὰ κάμουν τὴν ἐπίθεση καὶ ποιό ἦταν τὸ ἀποτέλεσμά της.

Γ'. Τὸ τρίτο, τέταρτο καὶ πέμπτο ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως
(1823, 1824, 1825)

1823. Στὴν ξηρά.—Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Μετὰ τὴν καταστροφή τοῦ Δράμαλη ὁ Σουλτάνος διέταξε νὰ εἰσβάλουν πάλι στὴν Ἑλλάδα δύο στρατοί, ὁ ἓνας ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν Ἥπειρο, νὰ ἐνωθοῦν στὴ Ναύπακτο καὶ νὰ περάσουν ἀπὸ τὶς Πάτρεις στὴν Πελοπόννησο. Τὸν Ἀπρίλη λοιπὸν τοῦ 1823 στὴν Α. Ἑλλάδα κατέβηκε ὁ Γιουσούφ Πασσᾶς ποῦ ἔπειτα ἀπὸ μερικὲς μικροσυμπλοκὰς στὴ Βοιωτία καὶ Ἀττικὴ ἀναγκάσθηκε νὰ γυρίσῃ πίσω σχεδὸν γιὰτὶ ὁ στρατὸς του προσεβλήθη καὶ ἀπὸ διάφορες ἐπιδημίες.

Στὴ Δ. Ἑλλάδα.

Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

Στὴ Δ. Ἑλλάδα πῆγε ὁ Μουσταῆς Πασσᾶς τῆς Σκόδρας μὲ 8 χιλ. καὶ ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης μὲ 4 χιλιάδες. Καὶ αὐτοὶ ὅμως ἀρ-
γησαν νὰ ἐνωθοῦν καὶ ἐνέργησαν χωριστὰ ὁ καθένας. Πρῶτος κτύ-
πησε ὁ Μουσταῆς ποῦ πέρασε ἀπὸ τὴν Ἀγραφα καὶ κατασκήνωσε
γύρω στὸ Καρπενήσι. Οἱ διάφοροι ὄπλαρχηγοὶ φιλονικοῦσαν
γιὰ τὰ πρωτεῖα καὶ μόνο ὁ Μάρκος κοίταζε τὸ συμφέρο τῆς
πατρίδας. Ἡ Κυβέρνηση βλέποντας τὸν κίνδυνον διώρισε τὸν
Μάρκο στρατηγὸ τῆς Δ. Ἑλλάδος. Ὁ Μάρκος ὅταν ἔλαβε τὸ
διορισμὸ, ἐπειδὴ ἀντελήφθηκε πὼς οἱ ἄλλοι ὄπλαρχηγοὶ δυ-
σαρεστήθηκαν, πῆρε τὸ δίπλωμα καὶ ἀφοῦ τὸ φίλησε γιὰ νὰ
δείξῃ τὸ σεβασμὸ του στὴν Κυβέρνηση, τὸσχισε λέγοντας :
«ὅποιος εἶναι ἄξιος παίρνει τὸ δίπλωμα μὲ τὸ σπαθὶ του μπροστὰ
στὸν ἐχθρό». Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ φιλοτιμήθηκαν καὶ ἐκτίμησαν

ακόμα πιο πολύ το Μάρκο. Όταν έμαθε ο Μάρκος πως ή εμπροσθοφυλακή του Μουσταή κατέλαβε τα λειβάδια και τους κήπους του Καρπενησιού συνεννοήθηκε με διάφορους ντόπιους όπλαρχηγούς να κτυπήσουν όλοι μαζί τη νύκτα τους Τούρκους, ο Μάρκος από τον κάμπο κι' οι άλλοι από τα γύρω βουνά. Έρχεται όμως ή ώρα που είχαν συμφωνήσει για την κοινή επίθεση κι' οι άλλοι δέν φαίνονται. Ο Μάρκος τότε με 350 Σουλιώτες επέτέθηκε ξαφνικά την νύκτα της 4ης Αυγούστου έναντιόν των Τούρκων που ξαφνίσθηκαν στον ύπνο τους και έφευγαν πετώντας τα όπλα τους. Ο Μάρκος αν και ήταν ελαφρά πληγωμένος προχώρησε να κτυπήσει και κείνους που ήταν κατασκηνωμένοι μέσα σε μιὰ μάνδρα. Εκεί ήταν κι' ή σκηνή του αρχηγού τους Τζελαλεδήμπεη. Σκαρφάλωσε στον τοίχο για να δη από που θα ήταν ευκολώτερο να μπουν. Αλλά μόλις σήκωσε το κεφάλι του να δη μέσα μιὰ σφαίρα έχθρική τον βρήκε στο μέτωπο και τον άφησε νεκρό. Οι συναγωνιστές του τότε με μεγάλη λύπη πήραν το σώμα του άλησμώνητου αρχηγού τους και το μετέφεραν στο Μεσολόγγι όπου τ'θαψαν με μεγάλες τιμές. Μαζί πήραν και πλούσια λάφυρα φορτωμένα σε Τούρκικα μουλάρια. Στη νυκτερινή επίθεση του Μάρκου σκοτώθηκαν 800 Τουρκαλθανοί, μα ο θάνατος του Μάρκου ήταν μεγάλη απώλεια κι' άπλωσε μεγάλο πένθος σ' όλη την Ελλάδα.

Σημ. 1. Την άλλη μέρα ο Μουσταής προχώρησε και συναντήθηκε με τον Όμερ Βρυώνη μπροστά στο Αιτωλικό στο βάθος της λιμνοθάλασσας του Μεσολογγίου. Δέν μπόρεσαν να το κυριεύσουν γιατί ήταν άχυρωμένο και γι' αυτό το πολιόρκησαν. Η πολιορκία βάσταξε δυο μήνες χωρίς αποτέλεσμα. Γι' αυτό σαν έμαθαν και τη διάλυση του στρατού της Α. Ελλάδος, αναγκάσθηκαν να λύσουν την πολιορκία και να φύγουν ο ένας για τη Σκόδρα κι' ο άλλος για την Άρτα αφού έχασαν το 1/2 από τη στρατιωτική τους δύναμη.

Σημ. 2. Οι Μεσολογγίτες επειδή ήξεραν πως δέν ήταν δυνατό να μη ξαναχυρίσουν οι Τούρκοι και με την απώλεια του Μάρκου κατάλαβαν τον κίνδυνο που τους περίμενε, κάλεσαν πάλι το Μαυροκορδάτο να έλθη και ν' αναλάβη τη γενική διεύθυνση της άμυνας του Μεσολογγίου. Ο Μαυροκορδάτος ήλθε πραγματικά στα τέλη του 1823 κι' επεδέθηκε στην όχύρωση του

Μεσολογγίου. Ἔτσι δὲν ἀναμίχθηκε διόλου στοὺς ἐμφύλιους πολέμους ποὺ ἀρχίζαν τότε.

Ὁ ἀγῶνας στὴ θάλασσα (1823).

Ὁ Τουρκικὸς στόλος βγήκε πάλι μὲ ναύαρχο τὸ Χοσρέφ στὶς 12 Ἀπριλίου καὶ στὶς 12 Μαΐου ἐνώθηκε μὲ τὶς μοῖρες τῆς Τύνιδας, τοῦ Ἀλγερίου. Δὲν ἔκαμε ὅμως τίποτε τὸ σπουδαῖο. Ἐκαψε μερικὰ χωριὰ στὴν Εὐβοία, ἔδγαλε τροφές καὶ πολεμοφόδια καὶ διέλυσε τὴν πολιορκία τῆς Καρύστου ποὺ τὴν πολιορκοῦσε ὁ Κριεζῶτος. Τροφοδότησε ἐπίσης τὴ Μεθώνη, Κορώνη στὴν Πελοπόννησο καὶ ἀγκυροβόλησε στὶς Πάτρεις (9 Ἰουλίου). Ἐμείνε ἐκεῖ 40 ἡμέρες χωρὶς νὰ μπορέσῃ νὰ βοηθήσῃ τὸ Μουσταῖ καὶ τὸν Ὁμὲρ Βρυώνη. Γύρισε στὸ Αἰγαῖο μὰ στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο τοῦ ἐπετέθηκε μιὰ μικρὴ μοῖρα ἀπὸ Ὑδραῖκα καὶ Ψαριανὰ καράβια καὶ τρέμοντας τὰ πυρπολικά μπήκε πάλι στὸν Ἑλλάσποντο.

Η Β' ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Ἐμφύλιοι πόλεμοι.

Τὸν Μάρτιο τοῦ 1823 ἔγινε ἡ δευτέρα Ἐθνικὴ Συνέλευση στὸ Ἄστρος τῆς Κυνουρίας. Στὸ μεταξὺ οἱ στρατιωτικοὶ μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη εἶχαν ἀποκτήσει μεγάλο γόητρο, πρὸ πάντων ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης. Οἱ πολιτικοὶ τὸ ἀντίθετο, ἔχασαν τὴν ὑπόληψή τους γιατί ἔδειξαν λιποψυχία καὶ κατέφυγαν στὰ πλοῖα γιὰ νὰ σωθοῦν. Πάλι ὅμως καὶ σ' αὐτὴ τὴ Συνέλευση πῆραν τὴν πλειοψηφία οἱ πολιτικοὶ καὶ ἔκαμαν πάλι δική τους κυβέρνησι. Πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ μπήκε ὁ Μαυροκορδάτος καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὁ Πετρόμπεης. Ἡ Συνέλευση ἀκόμα κατάργησε τὸ βαθμὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου ποὺ εἶχε δοθῆ στὸν Κολοκοτρώνη. Αὐτὰ θύμισαν τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πρὸ πάντων τὸν Κολοκοτρώνη. Οἱ πολιτικοὶ γιὰ νὰ τὸν καθησυχάσουν τὸν διώρισαν μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ἐκεῖνος ὅμως κατῴρθωσε νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος του τὸν Πετρόμπεη καὶ μερικὰ ἄλλα μέλη καὶ ἔτσι τὸ Ἐκτελεστικὸ ἤλθε στὰ χέρια τῶν στρατιωτικῶν. Ἔτσι ἀρχισε διχόνοια μέσα στὰ δυὸ σώματα ποὺ τάκαμε νὰ χωρισθοῦν. Ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὸ Ἐκτελεστικὸ πῆγε στὴν Τρίπολη καὶ ὁ Μαυροκορδάτος μὲ τὸ Βουλευτικὸ πῆγε στὸ Κρανίδι ὅπου

Α.ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ, Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος ΣΤ'

έκαμε άλλο Έκτελεστικό με πρόεδρο τὸ Γεώργιο Κουντουριώτη. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα στὶς ἀρχές τοῦ 1824 εἶχε δυὸ κυβερνήσεις, τὴ μιὰ στὸ Κρανίδι καὶ τὴν ἄλλη στὴν Τρίπολη.

Ἐμφύλιοι πόλεμοι.

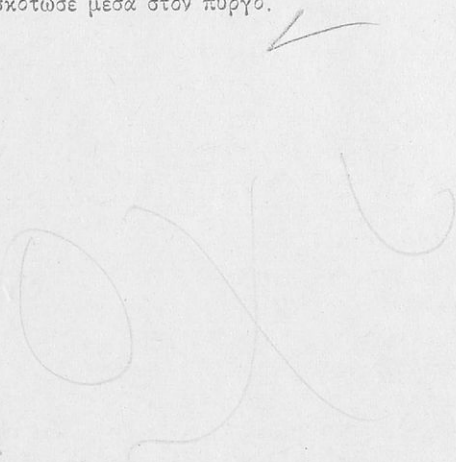
Μετὰ τὸ χωρισμὸ τῶν δύο σώμάτων οἱ φιλονικίες ποὺ ὑπῆρχαν μεταξύ τους κι' ἀπὸ πρὶν, πλήθαιναν κι' ἔφθασε σὲ σημεῖο νὰ φέρουν σὲ ἀλληλοκατηγορίες καὶ σὲ συγκρούσεις σὲ πολλὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου σὲ σωστὸ ἐμφύλιο πόλεμο, ποὺ βάσταξε ἀπὸ τὸ Μάρτη τοῦ 1823 ὡς τὸ Μάιο τοῦ 1825. Τελείωσε μὲ ἀμνηστία ποὺ ἔδωσε ἡ Κυβέρνηση στὸν Κολοκοτρώνη καὶ τοὺς συντρόφους του. Εὐτυχῶς, δὲ χύθηκε αἷμα. Ἐφερε ὅμως μεγάλη ἀναστάτωση στὴν Ἑλλάδα καὶ παραμέληση τοῦ ἀγῶνα.

Σὲ λίγο ὅμως ἄρχισε καὶ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος. Αὐτὴ τὴ φορὰ οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου πῆγαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Κολοκοτρώνη γιατί ἡ νέα Κυβέρνηση, ποὺ ἔγινε μετὰ ἓνα ἔτος πάλι ἀπὸ τοὺς ἴδιους, ἔδωσε ὅλες τὶς ἀνώτερες θέσεις στοὺς Στερεοελλαδίτες καὶ νησιώτες. Συνεννοήθηκαν λοιπὸν μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ ἄρχισαν αὐτὴ τὴ φορὰ σωστὸ πόλεμο. Ὁ Κωλέττης ὅμως ἔδειξε μεγάλη δραστηριότητα' προσκάλεσε ρουμελιώτικα στρατεύματα μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Γκούραν, Καραϊσκάκην κι' ἄλλους ποὺ μπῆκαν στὴν Πελοπόννησο, ἔπνιξαν τὴν ἐξέγερση, κι' ἄρχισαν νὰ λεηλατοῦν καὶ νὰ καταατρέφουν τὴ χώρα σὰν ἐχθρική. Στὸ μεταξύ ἦλθε ἀπὸ τὸ Λονδίνο ἡ πρώτη δόση τοῦ δανείου ἀπὸ 200 χιλ. λίρες ποὺ σπαταλήθηκαν σὲ κομματικούς σκοποὺς. Καπεταναῖοι πληρώνονταν γιὰ πλοῖα ἀνύπαρκτα καὶ ὀπλαρχηγοὶ ἔπαιρναν μισθοὺς καὶ σιτηρέσια γιὰ ἀνύπαρκτους στρατιῶτες. Ὁ γιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη σκοτώθηκε. Ὁ γέρο-Κολοκοτρώνης ζήτησε πάλι ἀμνηστία, μὰ δὲν τοῦ δόθηκε καὶ φυλακίσθηκε μαζί μὲ 24 ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς καὶ προκρίτους στὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἴηλία στὴν Ὑδρα τὸ Γενάρη τοῦ 1825.

Θάνατος τοῦ Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρούτσου.

Στὴν Α. Ἑλλάδα ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἶχε κι' ἐκεῖ τραγικὲς συνέπειες. Ὁ ἥρωας τῆς Γραβιάς Ἀνδρούτσος ἦλθε σὲ προστριβὲς μὲ τοὺς προκρίτους τῆς Λειβαδιάς ἀπὸ τὸ 1822 κι' εἶχε παραμελήσει τὸν ἀγῶνα. Στοὺς ἐμφύλιους πολέμους τάχθηκε κι' αὐτὸς

έναντια μὲ τὴν Κυβέρνηση καὶ σκότωσε καὶ δυὸ ἀντιπροσώπους
τῆς ποῦ τοὺς ἔστειλε νὰ πάρουν τὴν ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ τῆς πε-
ριφερείας ἐκεῖνης. Ἡ Κυβέρνηση ἔστειλε τὸν Γκούρα ποῦ ἦταν
ἄλλοτε πρωτοπαλλήκαρό του νὰ τὸν συλλάβῃ. Ὁ Γκούρας τὸν
ξεγέλασε πὼς θὰ τοῦ διναν τάχα ἀμνηστία, τὸν ἔπιασε καὶ τὸν
φυλάκισε σ' ἓνα πύργο στὴν Ἀκρόπολη. Στὶς 16 Ἰουλίου 1825
τὸ πρωὶ βρέθηκε νεκρὸς, μπροστὰ στὸν πύργο κάτω ἀπὸ τὴν Ἀ-
κρόπολη. Διαδόθηκε πὼς τάχα κρημνίσθηκε μόνος του προσπα-
θώντας νὰ δραπετεύσῃ, φαίνεται ἔμως πὼς τὸν γκρέμισε ὁ Γκούρας
ἀφοῦ πρῶτα τὸν σκότωσε μέσα στὸν πύργο.

ΜΕΡΟΣ Ζ΄.

Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΙ' Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Φιλέλληνες. — Λόρδος Βύρων.

Όταν ἄρχισε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ἡ Πρωσσία, Αὐστρία καὶ Ρωσσία πού εἶχαν κάμει τὴν Ἱερὴ Συμμαχία ἔδειξαν ἀμέσως τὴν ἐχθρική τους διάθεση. Ἡ Ρωσσία πού σ' αὐτὴ εἶχαν τίς ἐλπίδες τους οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνο διέγραψε τὸν Ὑψηλάντη ἀπὸ τὸν Ρωσσικὸ στρατὸ ἐπειδὴ δέχθηκε τὴν ἀρχηγία τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ στὸ Σουλτάνο ἐδήλωσε πὼς δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση κι' οὔτε ἔχει σκοπὸ ν' ἀναμιχθῆ. Ἡ Ἀγγλία τήρησε κι' αὐτὴ ἐχθρική στάση γιατί νόμιζε πὼς ἡ ἐλεύθερη Ἑλλάδα θὰ ἦταν ὄργανο τῆς Ρωσσίας. Ἀργότερα ὅμως ὅταν ἔδλεπαν τὴν πρόοδο τῆς ἐπανάστασεως, τὰ ἥρωικά κατορθώματα καὶ τὴν ἀδάμαστη ἐπιμονὴ τῶν Ἑλλήνων πού ἦταν πρόθυμοι σὲ κάθε αὐτοθυσία γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους, ἄρχισαν νὰ πιστεύουν πὼς ἡ Τουρκία πῆρε πιά τὸν κατήφορο κι' ἡ Ἑλλάδα θὰ ἔπρεπε ὀπωσδήποτε νὰ ἐλευθερωθῆ. Γι' αὐτὸ πρῶτη ἡ Ἀγγλία ἀπὸ τὸ 1823 ὅταν ἐγίνε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ Κάνιγκ ἀλλάξε πολιτικὴ τὸ ἴδιο ἔκαμε κι' ἡ Ρωσσία κι' ἡ Γαλλία. Ἔτσι οἱ τρεῖς αὐτὲς Δυνάμεις ἄρχισαν νὰ φαίνονται ὡς προστάτιδες τῆς Ἑλλάδος. Μόνο ἡ Αὐστρία μὲ τὸ σατανικὸ ὑπουργό της Μέττερνιχ ἦταν ὡς τὸ τέλος ἐχθρική.

Φιλέλληνες. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ἐνῶ ἄρχισε νὰ κινήσῃ τὴν ἐκτίμηση καὶ τὴ συμπάθεια τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κυβερνήσεων, κίνησε ὅμως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴ συμπάθεια τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, πού τὴν ἔδειχναν μὲ πολλοὺς τρόπους. Τοὺς ἐνθουσίαζαν τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα καὶ τοὺς συγκινοῦσαν τὰ παθήματά τους. Σὲ πολλὰς πόλεις ἐγίναν φιλελληνικοὶ σύλλογοι πού ἔκαμναν ἐράνους κι' ἔστελλαν στὴν Ἑλλάδα χρήματα, ὄπλα καὶ πολεμοφόδια. Οἱ ἐφημερίδες

ἔγραφαν φλογερά ἄρθρα γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ στιγματίζαν τὶς βιαιοπραγίες τῶν Τούρκων. Πολλοὶ Γάλλοι, Γερμανοὶ, Πολωνοὶ, Ἴταλοι καὶ Ἑλβετοὶ ἤλθαν νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος πρὸ πάντων ἀξιωματούχοι. Πολλοὶ σκοτώθηκαν ὅπως εἶδαμε στὴ μάχη τοῦ Πέτα. Ὅλοι αὐτοὶ ὠνομάσθησαν **Φιλέλληνες** καὶ κέρδισαν τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς Ἑλλάδος.

Λόρδος Βύρων. Ὁ πιὸ γνωστός ἀπὸ τοὺς φιλέλληνες εἶναι ὁ λόρδος Μπαίρον, πού οἱ Ἕλληνες τὸν εἶπαν **Βύρωνα**. Ὁ Βύρων κατήγετο ἀπὸ παλιὰ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια καὶ γι' αὐτὸ εἶχε τὸν τίτλο τοῦ **λόρδου**. Πολὺ νέος ἔγινε γνωστός γιὰ τὰ ποιήματά του. Ἔκαμε πολλὰ ταξίδια. Πέρασε κι' ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα δυὸ φορὲς (1809, 1811). Εἶδε παντοῦ δυστυχία καὶ τοὺς Ἕλληνες ταπεινοὺς ραγιάδες. Ἡ ψυχὴ του πληγώθηκε. Ἡ Ἑλλάδα τοῦ φάνηκε ὡς χώρα νεκρῆ. «Ἡ Ἑλλάδα—ἔφαλλε—εἶναι νεκρῆ καὶ κρύα, νεκρῆ μὰ ὠραία, ψυχρὴ ἀλλὰ γλυκειά. Σοῦ προξενεῖ ὅμως φρίκη, γιατί σὲ κανένα μέρος δὲ βλέπεις σημεῖα ζωῆς». Πίστεψε γιὰ μιὰ στιγμή πὺς οἱ Ἕλληνες τοῦ καιροῦ του εἶναι ἀνάξιοι ἀπόγονοι μεγάλων προγόνων καὶ πὺς ποτὲ δὲν θὰ κατορθώσουν νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ σκλαβιά. Ὅταν ὅμως ἔμαθε τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ἄλλαξε γνώμη. Θαύμασε κι' ἀγάπησε τοὺς πολεμιστὲς τῆς καὶ θέλησε νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Ἀποφασίζει νὰ κατεβῆ στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ λάβῃ κι' ὁ ἴδιος ἐνεργὸ μέρος στὸν ἀγῶνα. Τὸ θέρος τοῦ 1823 ξεκινᾷ καὶ φθάνει στὴν Κεφαλληνία. Ἦταν ἡ ἐποχὴ πού ἀρχίζαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Γράφει στοὺς ἀρχηγούς, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς, ν' ἀφήσουν τὶς φιλονικίες, νὰ ὁμονοήσουν καὶ νὰ συνεργασθοῦν ἀδελφικὰ γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πατρίδος τους. Τέλος τὸ Δεκέμβριο ἔφθασε στὸ Μεσολόγγι ὅπου ἐργάσθηκε μὲ ἔλη του τὴν ψυχὴ γιὰ τὸν ἀγῶνα. Φόρεσε τὴν Ἑλληνικὴ φουστανέλλα. Ἔθεσε στὴ διάθεση τοῦ Μαυροκορδάτου ὅλα τὰ χρήματα πού εἶχε μαζί του κι' ἀκόμα σχημάτισε καὶ συντηροῦσε μὲ δικά του ἔξοδα σῶμα στρατιωτικὸ ἀπὸ 500 Σουλῶτες τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Γιὰ κακὴ ὅμως τύχη τὸ ὑγρὸ κλίμα τοῦ Μεσολογγίου, οἱ περιπέτειες κι' οἱ κόποι τῆς νέας ζωῆς του ἔδωκαν τὴν ὑγεία του καὶ στίς 7 Ἀπριλίου (1824) πέθανε μὲ τ' ὄνομα τῆς Ἑλλάδος στὰ χεῖλη του. Οἱ Ἕλληνες θρήνησαν τὸ θάνατό του ὡς μιὰ μεγάλη ἐθνικὴ συμφορά. Ἡ ἐλεύθερη Ἑλλάδα ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ἔστησε στὴν Ἀθήνα (στὸ Ζάππειο) καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη τὸν ἀνδριάντα του.

Περίληψη.— 1823. Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Ὁ Λόρδος Βύρων. Ἀρχίζει ἡ Εὐρώπη ν' ἀλλάζη πολιτική. Δευτέρα Ἐθνικὴ Συνέλευση στὸ Ἄστρος. Στὸ 1823 ἄρχισαν δυστυχῶς οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ποὺ βόσταξαν ὡς τὸ 1825.

1824. Στὴν ξηρά.

Μόνο στὴν Α. Ἑλλάδα ὁ Δερβίς Πασσᾶς μπήκε μὲ 10 χιλ. ἄνδρες, ἀλλ' ἀποκρούσθηκε ἀπὸ τοὺς ντόπιους καὶ πολλοὺς Σουλῶτες καὶ Πελοποννησίους μὲ ἀρχηγοὺς τὸ Δῆμο Σκαλτσᾶν, Κίτσο Τζαβέλλα καὶ Ἰωάννη Νοταρᾶ, ποὺ κατατρόπωσαν τοὺς Τούρκους στὴν Ἀμπλιανή (ἀνάμεσα Ἄμφισσας καὶ Γραβιάς) καὶ τοὺς πήρην 2 κανόνια, 7 σημαῖες καὶ πολλὰ πολεμοφόδια. Ὁ Δερβίς Πασσᾶς ἔμεινε τρεῖς μῆνες ἀνάμεσα τοῦ Σπερχειοῦ καὶ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ χωρὶς νὰ κατορθῶν ἅποτε. Κι' ἐπειδὴ ὁ στρατὸς του φθειρόταν ἀπὸ τὶς συχνῆς ἐνοχλήσεις ἀναγκάσθηκε νὰ γυρίσῃ πίσω ἄπρακτος.

Στὴν Πελοπόννησο δὲν ἔγινε καμμιά ἐπιδρομὴ στὰ δυὸ χρόνια (1823, 1824). Δυστυχῶς ὅμως τὰ χρόνια αὐτὰ ἀντὶ νὰ τὰ μεταχειρισθοῦν γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τοῦ ἀγῶνα, τὰ σπατάλησαν στοὺς ἐμφύλιους πολέμους στοὺς ὁποίους σπαταλήθηκε καὶ ἡ πρώτη δόση τοῦ πρώτου δανείου ἀπὸ τὴν Ἀγγλία.

Στὴ θάλασσα.

Στὸ ἔτος 1824 ἀρχίζουν μεγάλα γεγονότα στὴ θάλασσα. Παρουσιάζεται τώρα νέος ἐχθρὸς ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς Πασσᾶς τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Σουλτᾶνος ἔδλεπε πῶς δὲ μπορούσε νὰ καταβάλῃ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση μὲ τὶς δικές του δυνάμεις μὲ ἄτακτο στρατὸ ποὺ μεταχειριζόταν ἕως τώρα. Τακτικὸ ὅμως στρατὸ δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ κάμῃ γιατί τὸ κράτος του βρισκόταν σὲ μεγάλη ἀναρχία καὶ παραλυσία ἀπὸ τοὺς παντοδύναμους γενίτσαρους. Γι' αὐτὸ ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου Μωχάμετ Ἀλῆ. Ἀπὸ τὸ 1822 τοῦ εἶχε παραχωρήσει τὴν Κρήτη· τώρα τοῦ παραχωροῦσε καὶ τὸ Πασσαλίκι τῆς Πελοποννήσου γιὰ ἀμοιβή. Ὁ Μωχάμετ Ἀλῆ ἔκαμε μεγάλες προετοιμασίες γιὰ νὰ πολεμήσῃ συστηματικὰ τὴν ἐπανάσταση. Γενικὸ ἀρχηγὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ποὺ ἐτοίμασε διώρισε τὸ θετὸ γιό του Ἰμπραήμ ποὺ εἶχε μόρφωση Εὐρωπαϊκὴ καὶ μεγάλη στρατιωτικὴ ἱκανότητα. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση γνῶριζε ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια τὶς ἐτοι-

μασίες του Μωχάμετ Ἄλη, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ἐμφύλιους πολέμους δὲν ἔλαβε κανένα μέτρο.

Ὑποταγή τῆς Κρήτης.

Ἡ Κρήτη εἶχε ἐπαναστατήσει μαζί με τὴν ἄλλη Ἑλλάδα κι' ἡ Ἐπανάσταση βαστοῦσε ἀκόμα. Τὸ Μάρτη λοιπὸν τοῦ 1824 ὁ Μωχάμετ Ἄλη ἔστειλε τὸν Χουσεῖν μπέη στὴν Κρήτη πρὸς ἕκαμε φοβερὲς καταστροφὲς στὸ νησί κι' ἐπνίξε τὴν ἐπανάσταση στὸ αἷμα. Ὁ αἰμοβέρος Τουρκαλβανὸς δὲν λυπήθηκε οὔτε τοὺς γέροντας οὔτε τὰ γυναικόπαιδα. Ὅταν ἔμαθε πὺς 400 γυναικόπαιδα ἦταν κρυμμένα σὲ μιὰ σπηλιά στὴ θέση Μελιδόνι πῆγε καὶ τᾶ-πνίξε με τὸν καπνὸ.

Καταστροφή τῆς Κάσου.

Ὁ Μωχάμετ Ἄλη συμφώνησε με τὸ Σουλτάνο πρὸς γιὰ τὴ μεταφορὰ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ στὴν Ἑλλάδα, ἦταν ἀνάγκη νὰ καταλάβῃ τὴν Κάσο ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος καὶ τὰ Ψαρά ὁ Τουρκικὸς γιὰτὶ καὶ τὰ δυὸ με τὸ στόλο τους ἦταν πάντα ἐνοχλητικά. Ἡ Κάσος, μικρὸ κι' ἀπόκρημνο νησί με 7 χιλ. κατοίκους, με τὸ μικρὸ στολίσκο τῆς ἐνοχλοῦσε τοὺς Τούρκους στὴν Κρήτη, στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Μεσογείου. Στὰ μέσα λοιπὸν Μαΐου 1824 ὁ Χουσεῖν μπέης κύκλωσε τὴν Κάσο κι' ἀρχισε νὰ τὴν κανονιοβολῇ. Οἱ Κασιωτὲς ὅμως ἀντιστέκονταν ἥρωικά. Τὴν 6η ὅμως Ἰουνίου ἀποβιβάσθησαν ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ 3000 Ἀλβανοὶ καὶ βρέθησαν στὰ νῶτα τῶν Κασιωτῶν. Βγῆκαν κατόπιν κι' ἄλλα στρατεύματα κι' ἡ ἥρωικὴ Κάσος καταστράφηκε ὁλότελα. Ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πολλοὺς ἔσφαξαν κι' ἄλλους (2000 νέους καὶ παιδιὰ) πούλησαν στὴν Ἀλεξάνδρεια σὰν δούλους. Καὶ ὅμως οἱ καημένοι οἱ Κασιωτὲς μόλις φάνηκε ὁ Τουρκικὸς στόλος ζήτησαν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση πλοῖα καὶ πολεμοφόδια μὰ τίποτε δὲν πῆραν. Ἀπὸ τοὺς ἐμφύλιους πολέμους οὔτε τῆς Κάσου οὔτε τῶν Ψαρῶν τὴν καταστροφὴν φρόντισε νὰ προλάβῃ.

Καταστροφή τῶν Ψαρῶν.

Ὁ Χοσρέφ με πλοῖα πάνω ἀπὸ 200 καὶ 14 χιλιάδες στρατό, ξεκίνησε ἀπὸ τὸν Ἑλλάσποντο στὶς 24 Μαρτίου γιὰ τὴν κατα-

στροφή τῶν Φαρῶν. Στὰ Φαρά βρίσκονταν τότε 30 χιλ. κατοικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνο 7 χιλ. ἦταν Φαριανοί, οἱ ἄλλοι ἦταν πρόσφυγες ἀπὸ τὴ Χίο κι' ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία καὶ 1200 Θεσσαλοὶ καὶ Μακεδόνες γιὰ φρουρά τοῦ νησιοῦ. Κι' οἱ Φαριανοὶ ζήτησαν ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση νὰ στείλῃ τὸ στόλο ἀπὸ τὴν Ὑδρα καὶ τὶς Σπέτσες, ἀλλὰ ἀπασχολημένη μὲ τὴν ἀνταρσία τῆς Πελοποννήσου δὲν εἶχε φροντίσει γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ τοῦ στόλου. Γι' αὐτὸ ἔμειναν κι' οἱ Φαριανοὶ στὴν τύχη τους. Ἐκαμαν ὅμως τὸ λάθος νὰ περιορίσουν τὴν ἄμυνα στὴν ξηρὰ καὶ καταδίκασαν τὰ πλοῖα τους σὲ ἀργία· μάλιστα κατ' ἀπαίτηση τῶν Θεσσαλομακεδόνων ἀφαίρεσαν καὶ τὰ πηδάλια ἀπὸ τὰ περισσότερα πλοῖα γιὰ νὰ μὴ μπορέσῃ κανεὶς νὰ φύγῃ. Στις 20 λοιπὸν Ἰουνίου ὁ Χοσρέφ πλησίασε στὸ Β. λιμάνι τοῦ νησιοῦ κι' ἄρχισε φοβερὸ κανονιοβολισμὸ σ' ὅλα τὰ ὄχυρά ποὺ τὰ κρατοῦσαν οἱ Φαριανοί. Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ ἔβγαλε στρατὸ σὲ κάποιο ἀφύλακτο μέρος τῆς Α. πλευρᾶς κι' ἔπιασε τὰ νῶτα τῶν Φαριανῶν ποὺ βρέθηκαν μεταξὺ δύο πυρῶν. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ δυνατοῦ κανονιοβολισμοῦ τῶν πλοίων ἔβγαλε καὶ τὸν ὑπόλοιπο στρατὸ καὶ γίνεται φοβερὴ μάχη. Οἱ Φαριανοὶ κτυποῦνται ἀπὸ ξηρὰ καὶ θάλασσα. Ὑποχωροῦν πολεμῶντας ἀπελπισμένα. Πολλοὶ τρέχουν στὸ λιμάνι γιὰ νὰ φύγουν. Μπαίνουν σὲ μερικὰ καράδια ποὺ εἶχαν τιμόνια καὶ φεύγουν, μὰ τοὺς κτυποῦν τὰ Τουρκικὰ πλοῖα ποὺ εἶχαν ζωσμένο τὸ λιμάνι. Λίγοι σώθηκαν. Στὴν ξηρὰ ἐπαναλαμβάνονται οἱ σκηνές τῆς Χίου, ἄγρια σφαγὴ τῶν κατοίκων. Στὸ ψηλότερο μέρος τοῦ νησιοῦ ἦταν ἓνα κάστρο ποὺ τὸλεγαν **Παληόκαστρο**. Ἐκεῖ εἶχαν καταφύγει πολλὰ γυναικόπαιδα καὶ μερικοὶ ἄνδρες. Οἱ Τούρκοι ἀφοῦ συμπλήρωσαν τὴν καταστροφή τοῦ νησιοῦ κτύπησαν κι' ἐκεῖ. Ἐπειτα ἀπὸ πολλὲς ἐπιθέσεις κατορθώνουν καὶ μπαίνουν στὸ κάστρο. Τότε ὁ Ἀντώνης Βρατσάνος, μὲ τὴ συγκατάθεση ὄλων ἔβαλε φωτιά στὴν πυριτιδαποθήκη κι' ἀνατινάχθηκαν ὄλοι στὸν ἀέρα μαζί μὲ πολλοὺς Τούρκους ποὺ εἶχαν μπῆ μέσα. Τὰ Φαρά ἐρημώθηκαν ὁλότελα. Ἀπὸ τοὺς κατοίκους λίγοι σώθηκαν μὲ 20 πλοῖα καὶ μερικοὶ κρυμμένοι ποὺ τοὺς περισυνέλεξε ἀργότερα ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.

Οἱ Φαριανοὶ ἔχασαν τὰ πάντα· τοὺς ἔμεινε ὅμως ἡ δόξα ποὺ τὴν φάλλει ὁ Σολωμὸς μ' αὐτοὺς τοὺς στίχους :

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
 περπατῶντας ἢ δόξα μονάχη
 μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια.
 Καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
 γενομένο ἀπ' ὀλίγα χορτάρια
 ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἐπιτυχίες τῶν Ἑλλήνων στὴ θάλασσα κατὰ τὸ δεῦτερο ἑξάμηνο
 τοῦ 1824. Ἀνδρέας Μιαούλης.—Ναυμαχία τοῦ Γέροντα.

Μετὰ τὴν καταστροφή τῶν Ψαρῶν ὁ Χοσρέφ δὲν κτύπησε
 ἀμέσως τὴ Σάμο, ὅπως ἦταν τὸ σχέδιό του, ἀλλὰ τὸ ἀνέβαλε
 κι' ἐπλευσε στὴ Μυτιλήνη. Στὸ μεταξὺ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση
 ἀντελήφθηκε πια τὸν κίνδυνο κι' ἀποφάσισε νὰ διαθέσῃ ἓνα μέρος
 τοῦ Ἀγγλικοῦ δανείου γιὰ τίς ἀνάγκες τοῦ στόλου. Ἐξωπλίστη-
 καν λοιπὸν μερικὰ πλοῖα κι' ἀπὸ τὰ τρία νησιὰ καὶ τράδηξαν γιὰ
 τὴ Σάμο ὅπου μόλις εἶχε φθάσει κι' ὁ Τουρκικὸς στόλος γιὰ ν' ἀπο-
 διβάσῃ στὸ νησί τὸν Τουρκικὸ στρατὸ πού ἦταν κατασκηνωμένος
 στὴν ἀπέναντι Μικρασιατικὴ ἀκτὴ. Στὸ ἀνάμεσα Σάμου καὶ Μ.
 Ἀσίας στενὸ ἔγιναν πολλὲς συμπλοκὲς μὲ ἀποτέλεσμα νὰ χάσουν
 οἱ Τούρκοι τρία μεγάλα καράβια πού πυρπολήθηκαν ἓνα ἀπὸ τὸν
 Κανάρη, ἓνα ἀπὸ τὸν Ὑδραῖο Βατικιώτη καὶ τὸ τρίτο ἀπὸ τὸ
 Σπετσιώτη Ματρῶζο· ἔχασαν ἀκόμη 100 κανόνια καὶ πάνω ἀπὸ
 1000 ἄνδρες. Γι' αὐτὸ ὁ Χοσρέφ ἀπελπίσθηκε καὶ τράδηξε γιὰ
 τὴν Κῶ καὶ περίμενε ἐκεῖ τὴν ἀφίξη τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου
 προφυλαγμένος μὲ τὰ κανόνια τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς ἀπέναντι Ἀλι-
 καρνασοῦ (Μπουνητρούμι).

Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα.

Στις 20 Αὐγούστου ἦλθε ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος πού περίμενε
 ὁ Χοσρέφ. Ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος ἀποτελεῖτο ἀπὸ 25 πολεμικὰ
 πλοῖα, 100 φορτηγὰ μὲ 18 χιλ. πεζικὸ στρατὸ καὶ 1000 ἵππεις.
 Γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἦταν ὁ Ἴμπραήμ.
 Μαζὶ μὲ τὸ στόλο τοῦ Χοσρέφ ἀποτελέσθηκε μιὰ τεράστια δύναμη
 (ἀπὸ 100 πολεμικὰ, 300 φορτηγὰ, 2500 κανόνια καὶ 50 χιλ.
 στρατό), πού συγκεντρώθηκε στὸν κόλπο ἀνάμεσα Κῶ καὶ Ἀλι-
 καρνασοῦ. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος συγκεντρώθηκε γύρω ἀπὸ τὰ
 νησιὰ Λέρο, Λειψοῦς καὶ Πάτμο πού ἀπέναντί τους στὴ Μικρα-

σιατική άκτὴ μπροστὰ στὴ Μίλητο εἶναι ὁ κόλπος τοῦ Γέροντα. Ἡ δύναμη τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἦταν 70 πλοῖα μὲ 300 μικρὰ κανόνια. Ὁ Μιαούλης ἀπασχολημένος μ' ἄλλες ὑπηρεσίες δὲν παρευρέθηκε στὶς προηγούμενες ἐπιχειρήσεις τῆς Σάμου, ἔπου τὸν ἀντιπροσώπευσε ὁ ἀντιναύαρχος Σαχτούρης. Στὶς 22 Αὐγούστου ἔφθασε στὴν Πάτμο κι' ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγία. Σκοπὸς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἦταν νὰ πλεύσῃ πρὸς Β. γιὰ τὴ Σάμο καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ νὰ τὸν παρακολουθῇ καὶ νὰ τοῦ κλείνῃ τὸ δρόμο. Τὴν 24 Αὐγούστου ἔγινε ἡ πρώτη ἐπαφὴ τῶν δύο στόλων, ἡ πρώτη ναυμαχία κατὰ μέτωπο κατὰ τὴν ὁποία τὰ ἐχθρικά πλοῖα τράπηκαν σὲ φυγὴ. Δὲν κατέληξε ὅμως σὲ ὀριστικὴ νίκη. Ὅπως λέγει στὴν ἔκθεσή του στὸ Ὑπουργεῖο ὁ Μιαούλης χρησίμευσε γιὰ νὰ δοκιμαστοῦν οἱ δυνάμεις τῶν ἀντιπάλων. Ἡ δοκιμὴ ὅμως αὐτὴ ὠφέλησε τοὺς Ἕλληνες γιὰ τὸν ἐξωστὸν πόλεμο. Ἡ καθυστερῆσις τῆς ναυμαχίας ἔγινε τὴν 29 Αὐγούστου. Ἀπὸ τὸ βράδυ τῆς 28 ὁ Μιαούλης μὲ 22 πλοῖα καὶ 5 πυρπολικά μπῆκε στὸ βάθος τοῦ κόλπου τοῦ Γέροντα καὶ τ' ἄλλα πλοῖα περιπολοῦσαν ἔξω ἀπὸ τὸν κόλπο. Οἱ πρόσκοποι τῶν δύο στόλων συναντήθηκαν ἔξω ἀπὸ τὴν Κάλυμνο κι' ἄρχισαν ἀκροβολισμοὺς χωρὶς ὅμως νὰ κτυπηθοῦν οἱ δύο στόλοι. Τὸ πρωὶ τῆς 29 βρέθηκαν ἀντιμέτωποι. Δοκιμάζει ὁ Μιαούλης νὰ ἐπιτεθῇ μὰ δὲ φυσσοῦσε καθόλου ἄνεμος. Ὁ Τουρκικὸς στόλος τότε χωρίζεται· σὲ δύο μοῖρες, ἡ μιὰ στέλλεται νὰ πιάσῃ ἢ νὰ καταστρέψῃ τὰ πλοῖα τοῦ Μιαούλη κι' ἡ ἄλλη νὰ κτυπήσῃ τὰ πλοῖα ποὺ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸν κόλπο. Ὁ Μιαούλης δὲ χάνει τὴν ψυχραιμία του· τραβᾷ ἔξω στὴν ξηρὰ τὰ πλοῖα καὶ στέλλει τὰ πυρπολικά. Οἱ Τούρκοι μόνο ποὺ τὰ εἶδαν, δὲν τολμοῦσαν νὰ πλησιάσουν. Σὲ λίγο κατὰ τὸ μεσημέρι, φύσηξε ἄνεμος κι' ὁ Μιαούλης βγαίνει ἀπὸ τὸν κόλπο καὶ μὲ μεγάλη δυσκολία ἐνώνεται μὲ τὸν ἄλλο στόλο κι' ἀρχίζει φοβερὴ ναυμαχία ποὺ βᾶσταξε ὡς τὴ νύκτα. Τὰ πυρπολικά ἀνατίναξαν ἕνα Αἰγυπτιακὸ πᾶρωνα καὶ μιὰ μεγάλη φρεγάτα ποὺ ἦταν ναυαρχίδα τῆς Τυνέζικης μοίρας. Ὁ ναύαρχος μὲ πολλοὺς ἀξιωματικοὺς πιάσθηκε αἰχμάλωτος. Κᾶθηκαν ἢ πνίγηκαν πάνω ἀπὸ 1000 ἐχθροί. Εἶχε νυκτώσει κι' ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ὑποχώρησε ντροπιασμένος στὸ καταφύγιό του ἀνάμεσα Κῶ καὶ Ἀλικαρνασσού. Ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ καράδια δὲ χάθηκε κανένα, λίγοι μόνο πληγώθηκαν κι' ἐλάχιστοι σκοτώθηκαν.

Τί γίνηκε μετὰ τῆ ναυμαχία.

Οἱ δυὸ ἀρχηγοὶ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου μετὰ τὴν ἤττα ποῦ ἔπαθον δὲν ἀφήκαν τὸ σκοπὸ ποῦ εἶχαν τὰ πλεῖσους γιὰ τὴ Σάμο. Μὰ κάθε φορὰ ποῦ δοκίμαζαν νὰ κινηθοῦν γιὰ πάνω συναντοῦσαν τοὺς Ἑλληνας μετὰ τὰ πυρπολικά ποῦ ἦταν τὸ φόβητρά τους. Ἐπὶ τέλους ἀπελπίσθησαν καὶ τράβηξαν γιὰ τὴ Μυτιλήνη. Ἐπὶ ἐκεῖ ὁ Χοσρέφ ἔφυγε γιὰ τὸν Ἑλλήσποντο. Ὁ Ἱμπραήμ δοκίμασε νὰ καταφύγῃ στὴν Κῶ μὰ καταδιώχθηκε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ γύρισε πίσω ἀποῦ ἔχασε δύο πλοία. Μόλις στὶς 9 Ὀκτωβρίου κατάρθωσε νὰ ξεφύγῃ τὸν Ἑλληνικὸ στόλο καὶ νὰ φθάσῃ στὴν Κῶ. Ἐπὶ ἐκεῖ ξεκίνησε γιὰ τὴν Κρήτη, μὰ στὸ δρόμο συνάντησε τὸν Ἑλληνικὸ στόλο ποῦ τὸν καταδίωξε καὶ τοῦ πήρε ἀρκετὰ φορτηγὰ φορτωμένα μετὰ στρατιῶτες, ἄλογα, τρόφιμα, ἔχασε κι' ἀπὸ τρικυμία μερικὰ καὶ μετὰ τὰ ὑπόλοιπα ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγῃ στὴ Ρόδο. Ἐπὶ ἐκεῖ δὲ θὰ μπορούσε νὰ περάσῃ στὴν Κρήτη, ἀντὰ Ἑλληνικὰ καράβια δὲ σταματοῦσαν τὴν καταδίωξη. Δυστυχῶς ἕμως ἐπειδὴ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ καράβια ἔπαθον ζημιὰς κι' ἐπειδὴ ἡ Κυβέρνηση δὲν ἔστειλε καμμιά βοήθεια, ἀναγκάστηκαν νὰ γυρίσουν στὰ νησιά τους γιὰ τὴν ἐπιδιόρθωση τῶν καραβιῶν τους. Ἔτσι ὁ Ἱμπραήμ βρῆκε ἐλεύθερο τὸ δρόμο καὶ στὰ τέλη Νοεμβρίου κατέφυγε στὴ Σούδα ὅπου ἀποδιδάσθηκε μαζὶ μετὰ τὸ στρατό του.

Περίληψη.—1824. Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης, καταστροφὴ τῆς Κάσου καὶ τῶν Ψαρῶν κι' ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα.

Ἀσκήσεις. Ποιὸ ἀντάλλαγμα πρόσφερε ὁ Σουλτᾶνος στὸν Μεχμέτ Ἀλῆ γιὰ τὴ βοήθεια ποῦ τοῦ ζήτησε;

Γιατί δὲ βοήθησε ἡ Κυβέρνηση τοὺς Ψαριανοὺς;

Πῶς ἀπεφάσισαν ν' ἀμυνθοῦν;

Περιγράψατε τὴν καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.

Ποῦ συγκεντρώθηκε ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος;

Ποιὲς ἦταν οἱ δυνάμεις τῶν ἀντιπάλων στὴ ναυμαχία τοῦ Γέροντα;

Περιγράψατε τὴ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντα.

Ποῦ κατέφυγε ὁ Τουρκικὸς καὶ ποῦ ὁ Αἰγυπτιακός;

Τί ἔπαθε ὁ Ἱμπραήμ ὥσπου νὰ φθάσῃ στὴν Κρήτη;

Ἡ ἐπανάσταση ἀπὸ τὸ 1825 κί' ἔπειτα.

1825. Ἀπόβαση τοῦ Ἰμπραήμ στὴν Πελοπόννησο.

Ὁ Ἰμπραήμ πασσαῶς ἀφοῦ πῆρε ἐνισχύσεις ἀπὸ τὸν πατέρα του ἔπλευσε στὴν Πελοπόννησο στὶς 12 Φεβρουαρίου τοῦ 1825 μὲ 4.000 πεζοὺς καὶ 500 ἵππεις, πολεμοφόδια καὶ τροφές καὶ χωρὶς καμμιά ἐνόχληση ἔκαμε ἀπόβαση στὴ Μεθώνη καὶ Κορώνη. Κατόπιν στέλλει πίσω τὰ φορτηγὰ πλοῖα καὶ τοῦ φέρνουν νέο στρατὸ 10 χιλ. πεζοὺς καὶ 1.000 ἵππεις (9 Μαρτίου) κί' ἀργότερα ἄλλες 4.000 πεζοὺς καὶ 500 ἵππεις (19 Ἀπριλίου). Πολιορκεῖ τὰ κάστρα τῆς Πύλου, Ναυαρίνο καὶ Νεόκαστρο, προχωρεῖ στὸ ἐσωτερικὸ κί' ἐρημώνει τὰ πάντα. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση δυστυχῶς δὲν εἶχε λάβει καμμιά φροντίδα οὔτε γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τοῦ στόλου οὔτε γιὰ τὴν ὀργάνωση τακτικοῦ στρατοῦ. Δοκιμάζει ν' ἀντισταθῇ ὁ ἴδιος ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Γ. Κουντουριώτης μὲ τὰ Ρουμελιώτικα στρατεύματα ποὺ βρισκόνταν ἀκόμα ἐκεῖ γιὰ τοὺς ἐμφύλιους πολέμους καὶ 500 Ὑδραῖους καὶ Κρανιδιώτες. Μόλις ὅμως ἔφθασε στὶς Καλάμες ἔκαμε τὸν ἄρρωστο καὶ γύρισε πίσω. Στὴ θέση του ἀφῆκε τὸν πλοίαρχο Σκούρτη, ποὺ κατέλαβε τὸ Κρεμμύδι, ἀνάμεσα Ναυαρίνου καὶ Μεθώνης γιὰ νὰ κόψῃ τὴ συγκοινωνία τοῦ Ἰμπραήμ. Στὴ μάχη ὅμως ποὺ ἐγίνε νικηθήκαν οἱ Ἕλληνες καὶ τὰ Ρουμελιώτικα στρατεύματα ἔφυγαν στὰ μέρη τους. Ὁ Ἰμπραήμ γύρισε γιὰ νὰ κτυπήσῃ τὰ κάστρα ποὺ εἶχε πολιορκημένα. Στὸ μεταξὺ ὁ Μαυροκορδάτος μὲ 800 Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες, γιὰ νὰ βοηθήσουν τὴν ἀντίσταση τῶν πολιορκημένων βγήκαν στὸ νησὶ τῆς Σφακτηρίας ποὺ κλείνει τὴν εἴσοδο τοῦ κόλπου τῆς Πύλου. Χωρὶς ἀργοπορία ὅμως τοὺς ἐπιτίθεται κατὰ διαταγὴ τοῦ Ἰμπραήμ ὁ Χουσεῖν μπέης μὲ δυνατὸ κανονισβολισμὸ καὶ ἀποσπάζει στὸ νησὶ 4.000 Αἰγυπτίους, οἱ ὅποιοι ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς νίκησαν (26 Ἀπριλίου). Ἀπὸ τοὺς 800 σκοτώθηκαν οἱ 400, μαζὶ ὁ Τσαμαδός, ὁ Ἀναγνωσταράς, ὁ Ἰταλὸς Σανταρόζα κί' ἄλλοι. Ὁ Σαχτούρης κολυμβῶντας κί' ὁ Μαυροκορδάτος μὲ μιὰ βάρκα σώθηκαν στὸ πλοῖο τοῦ Τσαμαδοῦ, τὸν θρυλικὸ «Ἀρη» ποὺ κατῴρθωσε νὰ περάσῃ ἀνάμεσα ἀπὸ τὸν ἐχθρικὸ στόλο καὶ νὰ βγῇ ἀπὸ τὸν κόλπο ὀλοτρόφητο ἀπὸ σφαίρες. Μετὰ τὴ πτώση τῆς Σφακτηρίας παραδόθηκαν σὲ λίγες μέρες καὶ τὰ κάστρα τῆς Πύλου, Ναυαρίνο καὶ Νεόκαστρο.

Ὁ Μιαούλης, ὅταν ἔμαθε τὸ θάνατο τοῦ φίλου του Τσαμαδοῦ, γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ μπῆκε τῆ νύκτα τῆς 30 Ἀπριλίου στὸ λιμάνι τῆς Μεθώνης κι' ἔκαψε μὲ πυρπολικά 4 φορτηγὰ πλοῖα καὶ 7 πολεμικά, μαζί καὶ τὴν καλύτερη φρεγάτα τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου «Ἀσία».

Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα.

Ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐπιτυχίες τοῦ Ἰμπραήμ ἡ κατάσταση στὴν Πελοπόννησο ἔγινε ἀπελπιστική. Ἡ Κυβέρνηση εἶχε χάσει τὸ κύρος της καὶ κανένας δὲν περίμενε ἀπ' αὐτῆ καμμιά σοβαρὴ ἐνέργεια. Τότε ἀποφασίζει νὰ κτυπήσῃ τὸν Ἰμπραήμ ὁ ἀτρόμητος Παπαφλέσσας ποῦ ἦταν κι' αὐτὸς μέλος τῆς Κυβερνήσεως. Φεύγει ἀπὸ τὸ Ναύπλιο στὶς ἀρχὲς Μαΐου μὲ 1000 ἄνδρες καὶ μπαίνει στὴ Μεσσηνία, ὅπου τὸν ἀκολούθησαν καὶ πολλοὶ ἀγρότες. Ἐπιάσε τὸ Μανιάκι κι' ὠχυρώθηκε ἐκεῖ πρόχειρα ὅπως μπόρεσε. Στὶς 20 Μαΐου τοῦ ἐπετέθηκε ὁ Ἰμπραήμ μὲ 6.000 στρατό. Δυστυχῶς κι' ὁ Παπαφλέσσας ἔπαθε τὰ ἴδια μὲ τὸν Κολοκοτρώνη. Ὁ στρατός του διασκορπίσθηκε κι' ἔμεινε μόνος μὲ 300 παλληκάρια. Πολεμοῦν γενναῖα ὅπως τὰ παλληκάρια τοῦ Διάκου, ἐπὶ 6 ὥρες σῶμα μὲ σῶμα, ὥσπου σκοτώνονται ὅλοι κι' ὁ Παπαφλέσσας μαζί. Ὁ Ἰμπραήμ μετὰ τὴ μάχη ζήτησε καὶ τοῦφεραν τὸ πτώμα του· τὸ ἀκούμπησε στὸν κορμὸ ἐνὸς δένδρου, τὸ κοίταξε κι' εἶπε: «ἀλήθεια ἦταν γενναῖο παλληκάρι, ἂν ἡ Ἑλλάδα ἔχη κι' ἄλλους τέτοιους δὲν θὰ τὴ σκλαδῶσουμε».

Ὁ κίνδυνος τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Ἐπανάστασι πνέει τὰ λoίσθια.
Τὴν σώζει καὶ τὴν κρατεῖ ὁ Κολοκοτρώνης.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Παπαφλέσσα, ὁ κίνδυνος τῆς Πελοποννήσου ἔγινε πολὺ μεγαλύτερος. Οἱ καταστροφὲς κι' οἱ λεηλασίες σκορπίζουν τὴ δυστυχία καὶ τὴν ἀπόγνωση. Ἀμα ἔφυγαν τὰ Ρουμελιώτικα στρατεύματα κανεὶς πιά δὲ μπορεῖ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν Ἰμπραήμ. Ὁ λαὸς φωνάζει καὶ θέλει τὸν Κολοκοτρώνη κι' ἡ Κυβέρνηση ἀναγκάζεται νὰ δώσῃ ἀμνηστία. Ὁ Κολοκοτρώνης βγαίνει ἀπ' τὴ φυλακὴ καὶ πηγαίνει στὸ Ναύπλιο, ὅπου διορίζεται πάλι ἀρχιστράτηγος. Ἀνεδαίνει στὴν Ἀρκαδία ὅπου τὸν ἀκολουθοῦν πολλοὶ καπεταναῖοι καὶ παλληκάρια. Πιάνουν ὅλα τὰ περάσματα τῶν βουνῶν ποῦ θὰ περνοῦσε ὁ Ἰμπραήμ πηγαίνοντας ἀπὸ

τῆ Μεσσηνία στὴν Ἄρκαδία. Μὰ ὁ Ἰμπραήμ δὲν ἦταν Δράμαλης. Τοὺς κτυπᾷ ἀνοίγει δρόμο καὶ μπαίνει στὴν Τρίπολη ποὺ τὴ βρῆκε νὰ καίεται κατὰ διαταγὴ τοῦ Κολοκοτρώνη. Κάννει ἐπιδρομὲς στὸ Ἄργος γιὰ νὰ κτυπήσῃ τὸ Ναύπλιο. Ὁ Ὑψηλάντης ὅμως κι' ὁ Μακρυγιάννης ἔχουν πιάσει τοὺς Μύλους μὲ 350 παλληκάρια καὶ τὸν σταματοῦν. Γυρίζει πίσω στὴν Τρίπολη κι' ἀρχίζει φοβερὴ πάλῃ μὲ τὸν Πελοποννησιακὸ λαό. Ὁ Κολοκοτρώνης τὸν παρακολουθεῖ κατὰ πόδι καὶ τὸν ἐνοχλεῖ ἀδιάκοπα μὲ κλεφτοπόλεμο. Ἐπίσης ὁ γιός του, Γενναῖος, ὁ Πλαπούτας, ὁ Νικηταρᾶς κι' ἄλλοι καπεταναῖοι τὸν κτυποῦν ἀπὸ παντοῦ, ἀρπάζουσι ἐφοδίο-πομπές, παραφυλάγουσι καὶ κτυποῦν ἀπομονωμένα ἀποσπάσματα τοῦ στρατοῦ του· κτυποῦν τὴν νύκτα αἰφνιδιαστικὰ τὰ στρατόπεδά του καὶ σκοτώνουσι πολλοὺς ἐχθρούς. Τὸν Δεκέμβριο (1825) ὁ Ἰμπραήμ πῆγε γιὰ βοήθεια στὸ Μεσολόγγι ποὺ τὸ πολιορκοῦσε ὁ Κιουταχῆς καὶ γύρισε τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1826 κι' ἐξακολούθησε τὴν ἐρήμωση καὶ τὴν καταστροφὴ. Ἡ ἀνάμνηση τῶν καταστροφῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔμεινε βαθειὰ τυπωμένη στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ. Καὶ σήμερα ἀκόμη ἅμα δοῦμε μιὰ μεγάλη ἐρήμωση καὶ καταστροφὴ λέμε: «σὰν νὰ πέρασε Μπραήμης». Μ' ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν μπόρεσε νὰ δαμάσῃ τὸν ἀδάμαστο λαὸ τῆς Πελοποννήσου. Ὅσα κι' ἂν ὑπόφεραν κανεὶς δὲν δεχόταν νὰ προσκυνήσῃ. Κατ' οὐσίαν ὁ Ἰμπραήμ κρατοῦσε μόνο τὶς πόλεις καὶ τὰ μέρη ποὺ ἦταν τὰ στρατόπεδά του. Δοκίμασε νὰ εἰσβάλῃ στὴ Δ. Μάνη ἀπὸ τὶς Δ. Καλάμες, ἀλλὰ βρῆκε μεγάλη ἀντίσταση ἀπὸ τοὺς Μανιάτες κι' ἀναγκάσθηκε νὰ γυρίσῃ πίσω. Μετὰ δυὸ μῆνες ξαναδοκίμασε νὰ εἰσβάλῃ στὴ Μάνη ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ μὰ ἔπαθε χειρότερα κι' ἀναγκάσθηκε νὰ γυρίσῃ πίσω στὴν Τρίπολη λυσσῶντας ἀπὸ θυμὸ γιὰ τὴν ἀποτυχία του. Οἱ ἐπιτυχίαι τῶν Μανιατῶν ἔδωκαν κάποια ἀνακούφιση καὶ στοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ κτυποῦσαν μὲ πῖδι πολὺ θάρρος τὸν Ἰμπραήμ. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται ὄλο καὶ πῖδι ἐνοχλητικὸς κι' ἔτσι ἡ Ἐπανάσταση μπόρεσε νὰ κρατηθῇ.

Στὴ Δ. Ἑλλάδα. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Ἰμπραήμ ἐρήμωσε τὴν Πελοπόννησο ὁ Σουλτᾶνος ἔστειλε τὸν Κιουταχῆ μὲ 20 χιλ. Ἄλθανοὺς νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγι. Ἡ διαταγὴ ποὺ τοῦδωκε ἦταν: «ἢ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου». Μέσα στὸ Μεσολόγγι βρῖσκονταν

4.000 πολεμιστές—οι περισσότεροι Σουλιώτες—και 12.000 γυναϊκόπαιδα και γέροι. Ὁ Μαυροκορδάτος εἶχε φροντίσει γιὰ τὴν καλύτερη δὴρῶσή του. Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς εἶχε σηκώσει τοῖχο μὲ 4 τάπιες (προμαχῶνες) ὠπλισμένες μὲ 48 κανόνια και μπροστὰ ἀπὸ τὸν τοῖχο ἓνα βαθὺ χαντάκι. Εἶχαν ὀχυρώσει και τὰ νηγάκια (Κλεισόδα και Βασιλάδι) ποὺ ἦταν μέσα στὴ λιμνοθάλασσα μὲ πύργους και κανόνια. Ὅλα τὰ κανόνια ἦσαν 55. Ὁ Κιουταχῆς λοιπὸν ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Γιάννενα και στὶς 15 Ἀπριλίου (1825) ἔφθασε μπροστὰ στὸ Μεσολόγγι. Πρὶν κάμῃ τὴν ἔφοδο πρότεινε στοὺς Μεσολογγῖτες νὰ παραδοθοῦν μὲ καλοὺς ὄρους, μὰ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἀπάντησαν περήφανα πὼς τὰ κλειδιὰ τοῦ κάστρου εἶναι κρεμασμένα στὰ κανόνια του. Τότε ὁ Κιουταχῆς ἄρχισε τὴν περιφνημη πολιορκία, ἀφοῦ κατασκεύασε προχώματα και κανονιοστάσια γύρω ἀπὸ τὸ κάστρο. Ἀρχισε τὶς ἐπιθέσεις τὴν μιά πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη, μὰ οἱ Ἕλληνες τὸν κτυποῦν και τοῦ κάμνουν πολλὰς ζημιὰς. Πολλὰς φορὲς ἔδβαιναν ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο κτυποῦσαν τὶς προφυλακὰς τῶν Τούρκων και γύριζαν στὴν πόλη μὲ λάφυρα και αἰχμαλώτους. Στὶς 7 Αὐγούστου φθάνει ἐπικουρία ἀπὸ ὀμάδες τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα και ἄλλων καπεταναίων. Λίγο πρωτύτερα στὶς 23 Ἰουλίου, ὁ Μιαούλης μὲ τὸ Σαχτούρη, κατῶρθωσαν νὰ τροφοδοτήσουν τὸ Μεσολόγγι χωρὶς νὰ μπορέσῃ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ὁ Τουρκικὸς στόλος. Ἐπίσης στὰ τέλη Νοεμβρίου ὁ Μιαούλης ξανατροφοδοτεῖ τὸ Μεσολόγγι. Μάταια ἀγωνίζεται ὁ Κιουταχῆς ὡς τὸν Δεκέμβριο· ὄλες του οἱ ἐπιθέσεις ἀπέτυχαν και ὁ στρατὸς του χάθηκε ὁ πιὸ πολὺς (13 χιλ.) στὶς ἐπιθέσεις και ἀπὸ ἀρρώστειες. Προτείνει πάλι παράδοση μὰ ἡ πρότασή του πάλι ἀπορρίπτεται. Ἐν δὲν φοβόταν τὴν ἀπειλή τοῦ Σουλτάνου θὰ ἔφευγε. Ἐπειδὴ ὁμως και οἱ δυνάμεις του δὲν τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ συνεχίσῃ τὶς ἐπιθέσεις, τραβήχτηκε σὲ μιὰ πλαγιά τοῦ Ζυγοῦ γιὰ νὰ περάσῃ ἐκεῖ τὸ χειμῶνα περιμένοντας βοήθεια.

Περίληψη.—1825. Ἀπόβαση τοῦ Ἰμπραήμ στὴν Πελοπόννησο, ἥρωικὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα, συγκράτηση τῆς ἐπαναστάσεως στὴν Πελοπόννησο ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Ἀσκήσεις. Ἀπὸ ποῦ ξεκίνησε ὁ Ἰμπραήμ γιὰ τὴν Πελοπόννησο και μὲ πόσες δυνάμεις;

*Ποιές πολιτεῖες κατέλαβε ;
 Πῶς σόθηκε ὁ Μαυροκορδάτος κι' ὁ Σαχιούρης ἀπὸ τῆ
 Σφακτηρία ;
 Τί ἐντύπωση ἔκαμε στοὺς Ἕλλητες ἡ ἀπόβαση τοῦ Ἱμπραήμ ;
 Ποιὸς τόνωσε τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ ;
 Πῶς πολεμοῦσε ὁ Κολοκοτρώνης τὸν Ἱμπραήμ ;
 Πότε παρουσιάσθηκε ὁ Κιουταχῆς στὸ Μεσολόγγι ;
 Τί πρότεινε στοὺς πολιορκημένους καὶ τί τοῦ ἀπάντησαν ;
 Ποιὸς τροφοδότησε τὸ Μεσολόγγι καὶ πόσες φορές ;
 Προσέξατε τὴν ἥρωικὴ ἄμυνα τῶν Μεσολογγιτῶν καὶ τὴν
 ἀπόγνωση τοῦ Κιουταχῆ γιὰ τὴν ἀποτυχία τῶν ἐπιθέσεών του.*

Ἡ ἥρωικὴ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου.

Εἶχαν περάσει 8 μῆνες πού ὁ Κιουταχῆς πολιορκοῦσε τὸ
 Μεσολόγγι καὶ τὸ κτυποῦσε μὲ ἀδιάκοπες ἐπιθέσεις, μὰ τὸ Με-
 σολόγγι στέκεται περήφανο κι' ἀπόρθητο. Μὲ τὴν ἀφθαστὴ ἀν-
 τοχή του κίνησε τὸ θαυμασμὸ ὅλου τοῦ κόσμου. Κι' αὐτὸς ὁ φα-
 νατικὸς μισέλληνας, ὁ γραμματικὸς τοῦ Μέττερνιχ, ὠμολογοῦσε
 πῶς ἡ ὑπεράσπιση τοῦ Μεσολογγίου εἶναι ἀληθινὰ ἔργο ἡρώων.

Ὁ Σουλτᾶνος ἐπειδὴ ἔβλεπε πῶς ὁ Κιουταχῆς δὲ μπορούσε
 νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγι, ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Ἱμπραήμ
 Πασσᾶ πού ἦλθε ἀμέσως (Δεκέμβριος 1825) μὲ 10.000 στρατὸ
 καὶ δυνατὸ πυροβολικόν. Μόλις εἶδε τὰ κάστρα τοῦ Μεσολογγίου
 γέλασε εἰρωνικὰ καὶ λέγει στὸν Κιουταχῆ: «Πῶς δὲ μπόρεσες νὰ
 κυριεύσῃς τόσο καιρὸ αὐτὸ τὸ φράκτη;» Καυχῆθηκε μάλιστα πῶς
 αὐτὸς μόνος του θὰ τὸ κυρίευσεν ἐν δύο βδομάδες. Ὁ Κιουταχῆς
 ἀναστενάζοντας τοῦ λέει: «Ὅριστε λοιπὸν ἐσὺ νὰ κυριεύσῃς αὐτὸ
 τὸ φράκτη» κι' ἀποσύρθηκε.

Ὁ Ἱμπραήμ ἀφοῦ σήκωσε νέα ὀχυρώματα καὶ κανονιστά-
 ςια γύρω τοῦ κάστρου ἄρχισε στὶς 13 Φεβρουαρίου δυνατὸ κανο-
 νιοβολισμὸ καὶ λυσώδικες ἐπιθέσεις, μὰ ὅλες ἀποκρούονται κι' οἱ
 πολιορκημένοι κάμνουν ἀντεπιθέσεις καὶ φέρνουν μεγάλη θραύση
 στοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ Μιαούλης κατορθώνει νὰ τροφοδοτήσῃ πάλι
 τὸ Μεσολόγγι γιὰ δύο μῆνες. Ὁ Ἱμπραήμ ἔρχεται σὲ δύσκολη
 θέση καὶ ταπεινωμένος ζητᾷ τὴ συνεργασία τοῦ Κιουταχῆ. Οἱ
 δύο πασσάδες σκέφθηκαν νὰ κλείσουν τὸ Μεσολόγγι στενὰ κι' ἀπὸ
 θάλασσα. Ρίχθηκαν λοιπὸν μὲ μερικὰ μικρὰ πλοιάρια μὲ κανόνια
 στὴ λιμνοθάλασσα καὶ κυρίευσαν τὰ νησάκια Βασιλάδι καὶ

Ντολμά. Κτυπούν και την Κλείσοβα που την υπεράσπιζε ο Κίτσος Τζαβέλλας με 130 Σουλιώτες. Έπαθαν όμως μεγάλες συμφορές κι' αποσύρθηκαν αφού σκοτώθηκαν 1500 και μαζί μ' αυτούς ο αίμοδόρος Χουσεΐν που είχε καταστρέψει την Κάσο. Τώρα ο Ίμπραήμ καταλαβαίνει πως το Μεσολόγγι δεν κυριεύεται με επιθέσεις και γι' αυτό περιορίζεται στο στενωτάτο αποκλεισμό. Άλλά κι' η θέση των πολιορκημένων γίνεται όλο και χειρότερη. Τα τρόφιμα τελειώνουν. Ο Μιαούλης δοκίμασε και πάλι μ' αδέλφους να τους τροφοδοτήσει γιατί η πολιορκία ήταν πολύ στενή. Από τις κανονιές όλα σχεδόν τ' ασιτία είχαν πέσει.

Η πείνα τους αναγκάζει να τρώνε τις γάτες, τους σκύλους, τα ποντίκια, τα σκουλήκια, κι' ότι άλλο βρρίσκανε. Τους θέριζαν μαζί με την πείνα κι' οι άρρώστειες. Είχαν καταντήσει σκελετοί. Μ' όλα αυτά όταν ο Ίμπραήμ τους πρότεινε παράδοση του άπάντησαν: «πεθαίνουμε, μ' αδέλφους δεν προσκυνούμε». Κι' όταν πάλι τους πρότειναν να παραδώσουν τ' όπλα και να φύγουν, άπάντησαν: «8 χιλιάδες ματωμένα όπλα δεν παραδίδονται». Φθάνουν όμως στο άπροχώρητο και βλέπουν πως δεν υπάρχει έλπίδα σωτηρίας. Μαζεύονται σ' συνέλευση και παίρνουν τ' μεγάλη άπόφαση να ένεργήσουν τ' νύκτα έξοδο, να διασχίσουν τις γραμμές των έχθρων και να φθάσουν στο στρατόπεδο των άλλων όπλαρχηγών στον Πλάτανο, με τους όποιους είχαν συνεννοηθ'ί. Τ' νύκτα λοιπόν τ'ης 10 Άπριλίου παρατάχθηκαν οι πολεμιστές (3000) έμπρός, τ' γυναικόπαιδα (9000) στο μέσο και πίσω πάλι πολεμιστές (όπισθοφυλακή): πολλές γυναίκες ήταν ντυμένες άνδρικά και όπλισμένες. Ρίχνουν σκάλες στο χαντάκι και όρμουν ξεσπαθωμένοι με κραυγές κι' όρμη τρομερή χωρισμένοι σ' τρία σώματα. Δέν τους άναχαιτίζουν ούτε τ' γιαταγάνια των Άλβανών ούτε οι λόγγες των Αιγυπτίων. Πηδούν τ' χαντάκια και περνούν όλο τ' λαβύρινθο των πολιορκητικών γραμμών: σαρώνουν τ' πάντα στο διάβα τους. Δυστυχώς όμως τ' σχέδιό τους είχε προδοθ'ί από ένα Βούλγαρο λιποτάκτη κι' οι Τουρκοί είχαν λάβει τ' μέτρα τους. Μόλις προχώρησαν λίγο τους έπετέθηκαν Τουρκοί κι' από τ' πλευρά. Όμως προχωρούν δεκατιζόμενοι από τις σφαίρες και τ' γιαταγάνια των έχθρων. Έξαφνα άκούεται μιά φωνή: «πίσω», άγνωστο από πού και φέρνει σύγχυση στα γυναικόπαιδα που γυρίζουν πίσω παρασέρνοντας και τ'ν όπισθοφυλακή. Οι Τουρκοί τους κτυπούν και τους κυνηγούν σ'τ'ήν πόλη. Έκει γίνεται φοβερή

μάχη σώμα με σώμα κι' επαναλαμβάνονται οι άγριες σκηνές σφαγής όπως στη Χίο και στα Ψαρά. Σ' όλες τις πυριτιδαποθήκες βάζουν φωτιά κι' ανατινάζονται στον άέρα μαζί με τους Τούρκους. Ο γέρο-Καψάλης που είχε μαζέψει γύρω του σε μιά πυριτιδαποθήκη πολλά γυναικόπαιδα και γέροντες, άφου άφηκε να μπουν μέσα αρκετοί Τούρκοι, έβαλε φωτιά κι' ανατινάχθηκαν όλοι μαζί στον άέρα. Το πρωί της 11 'Απριλίου (1826) το Μεσολόγγι ήταν σωρός από μαύρα έρείπια που πολλές μέρες έβγαζαν φλόγες και καπνούς. Από τους κατοίκους μόνο 1300 άνδρες και 200 γυναίκες μπόρεσαν να φθάσουν στα Σάλωνα. Η ήρωική πτώση του Μεσολογγίου συγκίνησε όλη την Ευρώπη κ' ώφέλησε την επανάσταση γιατί έδωσε νέα λάμψη στον άγώνα που τον είχε δυσφημήσει ο έμφύλιος πόλεμος. Οι Μεγάλες Δυνάμεις ένοιωσαν πια πως οι Έλληνες ήταν πρόθυμοι να πεθάνουν για τή λευτεριά και στράφηκαν στον ιερό άγώνα τους με κάποια συμπάθεια και διαφέρον.

Σημ. Μετά την πτώση του Μεσολογγίου έπεσε κι' όλη η Δ. Ελλάδα. Ο 'Ιμπραήμ γύρισε, όπως είπαμε, στην Πελοπόννησο. Είχε πάθει όμως τόσο φθορά ο στρατός του ώστε δείχνοντας σε κάποιο Γάλλο ναύαρχο τα χιόνια του Ταύγετου έλεγε: «Βλέπετε πως λιώνουν τα χιόνια σ' εκείνα τα βουνά; έτσι θα λιώναμε κι' εμείς αν οι πολιορκημένοι είχαν ψωμί ακόμα για δυο βδομάδες».

Άσκήσεις. Σε ποιόν ανέθεσε ο Σουλτάνος την άλωση του Μεσολογγίου και ποιά διαταγή του έδωσε;

Ποιές προτάσεις έκανε ο Κιουταχής και ποιά απάντηση πήρε;

Ποιές βοήθειες πήρε το Μεσολόγγι σ' όλο το διάστημα της πολιορκίας;

Τί αναγκάστηκε να κάμη ο Σουλτάνος;

Πως ειρωνεύθηκε ο 'Ιμπραήμ τον Κιουταχή;

Περιγράψατε τα δεινοπαθήματα των πολιορκημένων και την ήρωική τους έξοδο.

Στήν Α. Στερεά Έλλάδα.

Ο Κιουταχής μετά τήν πτώση τοῦ Μεσολογγίου κι' ἔλης τῆς Δ. Ἑλλάδος πέρασε στήν Ἀνατολική. Προχώρησε χωρίς νά βρῆ ἀντίσταση καί μπήκε στήν Ἀττική μέ 10 χιλιάδες στρατό καί 26 κανόνια. Κυρίεψε τήν Ἀθήνα καί πολιόρκησε τήν Ἀκρόπολη πού τήν υπεράσπιζε ὁ Γκούρας μέ 400 ἄνδρες. Ἡ ἐπανάσταση καί στήν Α. Στερεά Ἑλλάδα βρίσκεται σέ σοβαρό κίνδυνο. Μόνο στήν Ἀκρόπολη κυματίζει ἡ Ἑλληνική σημαία. Στήν κρίσιμη αὐτή στιγμή παρουσιάζεται σωτήρας ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Γεννήθηκε στή Σκουληκαριά τῆς Ἀρτας. Ἐγίνη κι' αὐτός κλέφτης, ψυχογίδος καί παλληκάρι τοῦ Κατσαντώνη κι' ὑπηρέτησε κι' αὐτός κοντά στόν Ἀλή Πασσά. Εἶχε λάβει μέρος μέ τὰ Ρουμελιώτικα στρατεύματα στόν ἐμφύλιο πόλεμο τῆς Πελοποννήσου ὅπου συνδέθηκε μέ τόν Κολοκοτρώνη. Εἶχε προσωπικό ἐχθρό τόν Ἀλέξ. Ζαΐμη. Στά μέσα Ἰουνίου (1826) ἔρχεται στό Ναύπλιο καί ζητᾷ ἀπό τόν Κολοκοτρώνη νά τόν ὑποστηρίξη στήν Κυβέρνηση γιά ἀρχιστράτηγο τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως τότε ἦταν ὁ Ζαΐμης, πού ἂν καί ἦταν ἐχθρός του, ὁ ἴδιος τόν πρότεινε καί διωρίσθηκε. Ὅταν τόν κάλεσε γιά νά τοῦ δώσῃ τόν διορισμό του, σάν ἄλλος Ἀριστείδης τοῦ εἶπε: «ἄς λησμονήσωμε, Καραϊσκάκη, τήν ἐχθρα μας, κι' ἄς προσπαθήσωμε νά σώσωμε τήν Πατρίδα». Κάποιος ἐπίτροπος τῆς Συνέλευσης τοῦ εἶπε: «Καραϊσκάκη, ἕως τώρα δὲν ἔκαμες τὸ χρέος σου στήν Πατρίδα ὅσο ἔπρεπε· ἔ Θεός νά σέ φωτίσῃ νά τὸ κάμῃς στό ἐξῆς». Ὁ Καραϊσκάκης τότε ἀπάντησε μέ συγκίνηση: «Ναί, ἔταν θέλω γίνομαι διάβολος κι' ἔταν θέλω γίνομαι ἄγγελος». Πραγματικά ἀπὸ τὴ στιγμή ἐκείνη ὁ Καραϊσκάκης ἔγινε ἄλλος ἄνθρωπος.

Πολεμικά ἔργα τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀφοῦ πῆρε τὸ διορισμό του ἔφυγε ἀπὸ τὸ Ναύπλιο (19 Ἰουνίου 1826) μόνο μέ 130 ἄνδρες χωρίς καμμιά ἄλλη βοήθεια ἀπὸ τήν Ἑλληνική Κυβέρνηση. Πῆγε στήν Ἐλευσίνα ὅπου συναντήθηκε μέ τὸ Γάλλο συνταγματάρχη Φαδιέρο πού

είχε μαζί του 1000 τακτικούς στρατιώτες που τους είχε γυμνάσει ο ίδιος και με τους όπλαρχηγούς Βάσο και Κριεζιώτη που είχαν μαζί τους 2000 άτακτους. Στο μεταξύ ο Κιουταχής ετοιμάζει επίθεση της Ἀκροπόλεως. Στις 5 Αυγούστου ο Καραϊσκάκης τὸν κτυπᾷ στὸ Χαϊδᾶρι και τοῦ κάμνει ἀρκετὲς ζημιές. Ὁ Κιουταχὴς ἀρχίζει τὶς ἐπιθέσεις, ὅλες ὅμως ἀποκρούονται ἀπὸ τὴ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως. Τὴν 30 Σεπτεμβρίου σκοτώθηκε ὁ Γκούρας, μὰ στὶς 11 Ὀκτωβρίου κατορθώνει και μπαίνει στὴν Ἀκρόπολη ὁ Κριεζιώτης με 450 παλληκάρια με τὴν ὑποστήριξη τοῦ Καραϊσκάκη και τοῦ Φαβιέρου.

Τὸ πολεμικὸ σχέδιο τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὁ Καραϊσκάκης σκέβεται πὼς δὲ μπορούσε νὰ τὰ βγάλῃ πέρα με τὸν Κιουταχὴ σ' ἀνοιχτὴ μάχη κατὰ μέτωπο χωρὶς τακτικὸ στρατό. Ἀποφασίζει λοιπὸν νὰ βάλῃ σ' ἐνέργεια ἕνα σπουδαῖο στρατηγικὸ σχέδιο, ὅμοιο με τοῦ Ἡρακλείου. Ἀποφασίζει δηλ. νὰ ἐκστρατεύσῃ στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα γιὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸ στὸν Κιουταχὴ και νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Φαβιέρου διαφωνεῖ και τραβιέται στὰ Μέθανα, μὰ ὁ Καραϊσκάκης βάζει μπροστὰ τὸ σχέδιό του. Ἀφοῦ ἀφῆκε στὴν Ἐλευσίνα ἀρκετὴ δύναμη με τὸ Βάσο ξεκίνησε με 2500 ἄνδρες τοὺς πιδὸ διαλεκτοὺς στὶς 25 Ὀκτωβρίου. Κάμνει στρατιωτικὸς σταθμοὺς σὲ διάφορα σημεῖα και πιάνει ὅλα τὰ στενὰ γιὰ νὰ κόψῃ τὴ συγκοινωνία και τὸν ἐφοδιασμὸ τοῦ Κιουταχὴ ἀπὸ τὴ Θεσσαλία. Στὴν ἀρχὴ εἶχε δυὸ ἀποτυχίες. Ὁ ἴδιος πῆγε νὰ κτυπήσῃ τὴ Δόμβραινα κι' ὁ Κωλέττης τὴν Ἀταλάντη, μὰ οὔτε ὁ ἕνας πέτυχε οὔτε ὁ ἄλλος. Σὲ λίγο μαθαίνει πὼς ὁ Μουστάμπεης ἀπὸ τὴν Ἀταλάντη κατέβαινε στὴν Ἀμφισσα. Τότε ὁ Καραϊσκάκης στέλλει τὸν Γαρδικιώτη Γρίβα νὰ τοῦ κόψῃ τὸ δρόμο στὴν Ἀράχωδα με 250 παλληκάρια. Φθάνει ὁ Μουστάμπεης με τοὺς Ἀλδανοὺς του κι' ἀρχίζει φοβερὴ μάχη. Στὸ μεταξύ φθάνει κι' ὁ Καραϊσκάκης κι' οἱ Ἀλδανοὶ ἐπαθαν πανωλεθρία. Πάνω ἀπὸ 2000 σκοτώθηκαν μαζί κι' ὁ Μουστάμπεης. Ὁ Καραϊσκάκης διέταξε και σχημάτισαν πυραμίδα με τὰ Τούρρικα κεφάλια. Ἀργότερα ὁ Καραϊσκάκης νίκησε τὸν Ὁμέρ Πασσᾶ τῆς Καρύστου στὸ Δίστομο και στὸ Τουρκχωρι. Ἡ ἐπανάσταση σ' ὅλη τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα ζωντανεύει. Οἱ Τούρκοι ἀποτραβιόονται

στά παραλιακά κάστρα κι' ἡ Τουρκικὴ σημαία δὲ φαίνεται παρὰ μόνο στὸ Μεσολόγγι, στὴ Βόνιτσα καὶ στὴ Ναύπακτο. Σ' ὅλες τὶς ἐκκλησίαι ψάλλονται δοξολογίες μὲ διαταγὴ τῆς Κυβερνήσεως, κι' ὁ Καραϊσκάκης ἔβγαλε μεγάλη φήμη σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Καραϊσκάκης ἔπειτα ἀπὸ τετράμηνο ἀγῶνα, ἀφοῦ ἀφῆκε φρουρὲς δυνατὲς στὰ κυριώτερα σημεῖα πρὸς τὸ Μεσολόγγι καὶ τὴ Λεβαδειά, γύρισε στὴν Ἀττικὴ ἀφοῦ ἔφερε τὸν Κιουταχῆ σὲ θέση πολιορκημένου ἀπὸ ξηρὰ καὶ μὲ κομμένη τὴ συγκοινωνία. Κατῶρθωσε νὰ βγάλῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα ποὺ χῶριζαν τὰ δυὸ στρατόπεδα (τῆς Ἐλευσίνας καὶ τοῦ Φαλήρου) κι' ἔτσι τὸ Ἑλληνικὸ στρατόπεδο βαστοῦσε συνέχεια ἀπὸ τὸ Κερατσίνι ὡς τὸ Φάληρο.

Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Μεγάλὴ καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων
στὸ Φάληρο.

Ἡ τρίτη Ἐθνικὴ Συνέλευση ποὺ ἔγινε στὴν Τροιζήνα (19 Μαρτίου 1827) γιὰ λόγους πολιτικούς παρέδωκε τὰ νέα καράβια ποὺ εἶχε παραγγεῖλει ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση σὲ Ἄγγλους ναυάρχους, τὴν «Καρτερία» στὸν Ἀστιγγα καὶ τὴν «Ἑλλάδα» στὸν Κόχραν, ποὺ τὸν διώρισε ἀρχιναύαρχο τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Καὶ στὸ στρατὸ τῆς ξηρᾶς διώρισε ἀρχιστρατήγιο τὸν Ἄγγλο Τζῶρετζ. Ἡ ἴδια συνέλευση διώρισε τὸν Καποδίστρια Κυβερνήτη προσωρινὸ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Καραϊσκάκης ὅταν ἔμαθε τὸν διορισμὸ τοῦ Ἄγγλου ἀρχιστρατήγιο λυπήθηκε, μὰ χάριν τῆς πατρίδος δέχθηκε νὰ τεθῆ ὑπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ Κόχραν. Οἱ δυὸ Ἄγγλοι ἀρχηγοὶ ἤλθαν στὸν Πειραιᾶ στὶς ἀρχὲς Ἀπριλίου κι' ἐννοοῦσαν νὰ διευθύνουν τὶς ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τὰ πλοῖα τους. Γίνεται σύσκεψη μὲ τὸν Καραϊσκάκη καὶ διαφωνοῦν. Ὁ Καραϊσκάκης προτείνει ν' ἀποφύγουν τὴν ἐπίθεση κατὰ μέτωπο καὶ νὰ βαδίσουν στὸ σχέδιό του. Προτείνει νὰ καταλάβουν τὸν Ὄρωπο καὶ τὸν Μαραθῶνα γιὰ νὰ κόψουν κι' ἀπὸ κεῖ τὸν ἐφοδιασμὸ τοῦ Κιουταχῆ κι' ἔτσι μὲ τὴν περιπολία καὶ τῶν νέων καραβιῶν θὰ ἦταν ὁ Κιουταχῆς τέλεια πολιορκημένος κι' ἀπὸ θάλασσα, ἀφοῦ εἶχε ἀρχίσει νὰ δοκιμάζῃ κιόλας στερήσεις. Δυστυχῶς οἱ Ἄγγλοι ἐπιμένουν νὰ γίνῃ ἀμέσως ἐπίθεση γιὰ νὰ λυθῆ ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Καραϊσκάκης ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ κι' ἀποφασίζεται νὰ γίνῃ ἡ ἐπίθεση τὴ νύκτα τῆς 23 Ἀπριλίου. Τὴν

παραμονή όμως μερικοί Έλληνες ήλθαν σὲ μικροσυμπλοκὲς μὲ τοὺς Τούρκους στὸ Φάληρο. Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν ἄρρωστος μὲ πυρετό. Ὄταν ἄκουσε τοὺς πυροβολισμοὺς τινάχθηκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι ὄρθιος, πήδησε στ' ἄλογό του κι' ἔτρεξε στὸν τόπο τῆς συμπλοκῆς. Ἐνῶ ὅμως ἔτρεχε, σφαῖρα ἐχθρική τὸν πλήγωσε θανάσιμα κι' ἔπεσε ἀπ' τ' ἄλογο. Τὸν μετέφεραν στὸ πλοῖο τοῦ Τζώρτζι, ἀλλὰ σὲ λίγο ξεψύχησε. Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη ἔφερε μεγάλη λύπη κι' ἀπογοήτευση στοὺς Έλληνες, γιατί σ' αὐτὸν εἶχαν ἐμπιστοσύνη γιὰ τὴν στρατηγική του ἰκανότητα. Ἡ ἐπίθεση ἀνεβλήθηκε γιὰ τὴ νύκτα τῆς 24 Ἀπριλίου, ἔγινε ὅμως τὰ ξημερώματα τῆς 25 γιατί ὅλη ἡ νύκτα ξυδεύθηκε γιὰ τὶς μετακινήσεις τῶν στρατευμάτων. Οἱ Έλληνες πολέμησαν γενναῖα, μὰ ἦταν τόσο κακὴ ἡ διεύθυνση τῆς μάχης, ὥστε ἐπικράτησε μεγάλη ἀταξία καὶ σύγχυση, ποὺ τὴν ἀντελήφθηκαν οἱ Τούρκοι κι' ἐπετέθησαν μὲ μεγάλη ὀρμή. Οἱ Έλληνες ἔπαθαν μεγάλη καταστροφή· 1500 σκοτώθηκαν καὶ 250 πιάσθηκαν αἰχμάλωτοι καὶ τοὺς ἀποκεφάλισε ὁ Κιουταχῆς. Ὑστερα ἀπὸ τὴν καταστροφή αὐτὴ κι' ἡ Ἀκρόπολη ἀναγκάστηκε νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸν ὄρο νὰ βγῆ ἡ φρουρά καὶ νὰ φύγῃ μὲ τὰ ἔπλα καὶ τὰ ἐφόδιά της.

Σημ. Στὸ 1827 ἡ ἐπανάσταση κινδύνευε νὰ σβῆσῃ. Τὴν Πελοπόννησο τὴν ἐρημώνει ὁ Ἴμπραήμ κι' ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα στενάζει κάτω ἀπὸ τὸν Κιουταχῆ. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος παραμελημένος ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση δὲ μποροῦσε νὰ δράσῃ ἐνωμένος γιατί ἔπρεπε ὁ κάθε καπετάνιος νὰ φροντίζῃ καὶ γιὰ τὴ συντήρηση τῶν καραβιῶν του. Μόνο τὸ νέο καράβι «Καρτερία» μὲ πλοίαρχο τὸν Ἀσιγγα κατὰστρεψε στὸν Κορινθιακὸ κόλπο 7 Τουρκικὰ καράβια (6 Σεπτεμβρίου 1827). Ἡ ἐπανάσταση σῶθηκε μὲ τὴν ἐπέμβαση τῶν Δυνάμεων.

Ἀσκήσεις. Ποῦ πῆγε ὁ Ἴμπραήμ καὶ ποῦ ὁ Κιουταχῆς μετὰ τὴ πώση τοῦ Μεσολογγίου;

Ποῦ διώρισε ἀρχιστράτηγο τῆς Α. Ἑλλάδος ἡ Κυβέρνηση καὶ ποιούς κατόπιν;

Ποῖο ἦταν τὸ στρατηγικὸ σχέδιο τοῦ Καραϊσκάκη;

Περιγράψατε τὶς μάχες τοῦ Καραϊσκάκη, τὸ θάνατό του καὶ τὴν πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων στὸ Φάληρο.

Ἡ ἐπέμβαση τῶν Δυνάμεων. — Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου.

Ὅλες οἱ Μ. Δυνάμεις, ὅπως εἶπαμε, στήν ἀρχή τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐτήρησαν ἐχθρική στάση. Ἀπὸ τὸ 1823 ὅμως ἄρχισαν ν' ἀλλάζουν πολιτικὴ καὶ νὰ φαίνωνται προστάτιδες τῆς Ἑλλάδος ἢ Ρωσσία, Ἀγγλία καὶ Γαλλία· μετὴν προπαγάνδα ὅμως εἶχε ἡ κάθε μιὰ τὸ κόμμα τῆς ἢ Ρωσσία μετὸν Κολοκοτρώνη, ἢ Γαλλία μετὸν Κωλέττη, κι' ἢ Ἀγγλία μετὸν Μαυροκορδάτο. Στὰ τέλη τοῦ 1823 ἢ Ρωσσία πρότεινε νὰ χωρισθῇ ἢ Ἑλλάδα σὲ τρεῖς ἡγεμονίες ποὺ νὰ εἶναι αὐτόνομες, ἀλλὰ νὰ πληρώνουν φόρο στὸ Σουλτάνο. Δὲν τὸ δέχθηκε ἢ Ἀγγλία γιατί ὑπεστήριζε ἀκόμη τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας. Ἀπὸ τὸ 1825 ὅμως ἄλλαξε πιά κι' ἢ Ἀγγλία πολιτικῇ. Μετὴν θερμὴ παράκληση τοῦ Μαυροκορδάτου ἐπέτρεψε δεύτερο κι' ἀργότερα τρίτο δάνειο καὶ στὶς 23 Μαρτίου τοῦ 1826 ὑπέγραψαν ἐπὶ τέλους ἢ Ἀγγλία καὶ ἢ Ρωσσία τὴν πρώτη ἀπόφαση γιὰ τὴν ἴδρυση Ἑλληνικοῦ Κράτους αὐτόνομου, μὰ νὰ πληρῶνῃ φόρο στήν Τουρκία. Στὶς 6 Ἰουλίου τοῦ 1827 υπογράφεται ὁμοία ἀπόφαση κι' ἀπὸ τῆ Γαλλία κι' ἀποφασίζεται οἱ τρεῖς Δυνάμεις νὰ ζητήσουν ἀνακωχὴ ἀπὸ τοὺς δύο ἐμπολέμους.

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου.

Οἱ τρεῖς Μ. Δυνάμεις ἀφοῦ ὑπέγραψαν τὴ συμφωνία τοῦ Λονδίνου, ἀνεκοίνωσαν τὴν ἀπόφασή τους καὶ στοὺς δύο ἐμπολέμους κι' ἀπαίτησαν τὴ διακοπὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἐπειδὴ ὅμως πρόβλεπαν πὼς ἢ Τουρκία δὲ θ' ἀναγνώριζε τὴν ἐπέμβασή τους ἔστειλαν κι' ἀπὸ μιὰ ναυτικὴ μοῖρα γιὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴ θέλησή τους. Ναύαρχος τῆς Ἀγγλικῆς μοίρας κι' ἀρχιναύαρχος τῶν τριῶν μοιρῶν ἦταν ὁ Κόδριγκτων, τῆς Γαλλίας ὁ Δεριγνὺ καὶ τῆς Ρωσσι-κῆς ὁ Ἐϋδεν. Ὁλος ὁ Εὐρωπαϊκὸς στόλος ἦταν 26 πλοῖα μετὸ 1270 κανόνια. Οἱ Ἕλληνες δέχθησαν τὴν ἀνακωχὴν πρόθυμα. Ὁ Ἰμπραήμ ὅμως προφασίσθηκε πὼς θὰ ζητοῦσε ὁδηγίαι ἀπὸ τὸ Σουλτάνο κι' ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος (82 πλοῖα μετὸ 2000 κανόνια) βρισκόταν μέσα στὸ λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου, ἐνῶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς περίπλεε ἀπ' ἔξω. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἰμπραήμ μετὴν τὴν πρόφαση πὼς περίμενε ὁδηγίαι δὲν σταμάτησε τίς ἐχθροπραξίαι, ὁ Κόδριγκτων ἔδωκε διαταγὴ νὰ μποῦν καὶ τὰ Εὐρωπαϊκὰ καράβια στὸ λιμάνι καὶ νὰ σταθοῦν σὲ παράταξη μάχης χωρὶς ὅμως νὰ πυροβολήσουν ἀν δὲν πυροδοληθοῦν. Μπροστὰ πῆ-

γαινε ἡ Ἀγγλικὴ μοῖρα (11 πλοῖα), ἀκολουθοῦσε ἡ Γαλλικὴ (7) καὶ πίσω ἡ Ρωσικὴ (8 πλοῖα). Ὅταν ἔμπαινε μέσα ὁ στόλος, ὁ ναύαρχος τοῦ Ἰμπραήμ Ταχῆρ Πασσᾶς, γιατί ὁ ἴδιος ἀπουσίαζε σ' ἐπιδρομῇ, παράγγειλε στὸν Κόδριγκτων νὰ μὴ μπῆ μ' ὄλα τὰ πλοῖα στὸ λιμάνι, μὰ ὁ Κόδριγκτων τοῦ ἀπάντησε: «δὲν ἤλθα νὰ πάρω, ἀλλὰ νὰ δώσω διαταγές». Οἱ Τοῦρκοι τότε, περήφανοι γιατί εἶχαν καὶ πλοῖα καὶ κανόνια περισσότερα, δὲν κρατήθηκαν καὶ πυροβόλησαν μὰ βάρκα πού ἦταν μέσα ἀπεσταλμένοι πού ἔστελνε ὁ Κόδριγκτων στὸν Αἰγύπτιο ναύαρχο γιὰ συνεννόηση καὶ σκότωσαν τὸν ἀξιωματικὸ τῆς ἀποστολῆς. Ἡ βάρκα κι' ἡ Ἀγγλικὴ ναυαρχίδα ἀπάντησαν μὲ πυροβολισμοὺς κι' ἔτσι μέσα σὲ λίγες στιγμὲς τὸ πῦρ γενικεῦθηκε κι' ἄρχισε φοβερὴ ναυμαχία στὶς 2 μ. μ. καὶ βᾶσταξε 4 ὥρες. Ἀποτέλεσμα τῆς ναυμαχίας ἦταν ἡ τέλεια καταστροφὴ τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου. Μόνο 20 πλοῖα σώθηκαν κι' αὐτὰ μισοκατεστραμμένα. Ὁ Ἰμπραήμ ἔμαθε στὰ βουνὰ τῆς Μεσσηνίας ἀπὸ ἀγγελιαφόρο τὴ σύγκρουση κι' ἔτρεξε. Ἐφθασε τὰ ξημερώματα τῆς ἄλλης ἡμέρας κι' εἶδε τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς. Ὁ στόλος του δὲν ὑπῆρχε πιά παρὰ μόνο τὰ συντρίμια του πού κάπνιζαν ἀκόμα μέσα στὸ λιμάνι. Οἱ τρεῖς ναύαρχοι μετὰ τὴ ναυμαχία ἔστειλαν ἐπιστολὴ στὸν Ἰμπραήμ, Ταχῆρ καὶ Μωχαρέμπεη κι' ἀπαιτοῦσαν νὰ υπογράψουν ἀμέσως τὴν ἀνακωχὴ. Ὁ Ἰμπραήμ ἀναγκάστηκε νὰ στείλῃ ἀντιπρόσωπό του τὸν Ταχῆρ νὰ υπογράψῃ πάνω στὴν ναυαρχίδα τοῦ Κόδριγκτων. Οἱ Ἕλληνες μὲ μεγάλη χαρὰ ἄκουσαν τὴν ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου κι' ἔκαμαν δοξολογίες σ' ὄλες τὶς ἐκκλησίες.

Περίληψη. 1826 καὶ 1827. Ἡρωικὴ ἐξοδος τοῦ Μεσολογίου, τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη (1826). Τρίτη Ἐθνικὴ Συνέλευση. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη καὶ πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων στὸ Φάληρο. Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (1827).

Ἀσκήσεις. Ἀπὸ πότε ἄλλαξαν πολιτικὴ οἱ Δυνάμεις;
Πότε καὶ γιατί ἀποφάσισαν νὰ ἐπέμβουν;
Ποιά ἦταν ἡ ἀπόφασή τους στὰ 1827;
Ποιά ἦταν τὰ ὀνόματα τῶν ναυάρχων;
Πῶς προκλήθηκε ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου;
Περιγράφατέ την.

Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Σουλτάνος καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Ναυαρίνου δὲ δεχόταν τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ διέταξε νὰ ἐτοιμασθῆ νέα ἐκστρατεία καὶ ἀπαίτουσε ἀποζημίωσιν γιὰ τὸ στόλον καὶ ἱκανοποίησιν γιὰ τὴν προσβολὴ τῆς σημαίας του. Οἱ Δυνάμεις τότε διέταξαν τοὺς πρεσβευτὰς τοὺς νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Πόλιν. Ἡ Ρωσσία τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1828 κήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ ἡ Γαλλία ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα μὲ 12 χιλ. στρατὸ περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου γιὰ νὰ διώξῃ τὸν Ἰμπραήμ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Ἰμπραήμ ἐπειδὴ μὲ τὸν ἀποκλεισμό τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ στόλου δὲν ἔπαρνε πιά ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἔφυγε χωρὶς νὰ δώσῃ μάχην στὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1828. Ἀπὸ τὴν 40000 στρατὸ ποῦ εἶχε πάρει σ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐκστρατείας του στὴν Ἑλλάδα, γύρισαν στὴν Αἴγυπτον οἱ μισοί. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, οἱ Ἕλληγες πῆραν θάρρος καὶ κατῴρθωσαν νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Στερεὰ Ἑλλάδα. Τὴν τελευταίαν μάχην στὴν Πέτρα τῆς Βοιωτίας (12 Σεπτεμβρίου 1829) τὴν ἔκαμε κατὰ σύμπτωσιν ὁ Δημ. Ὑψηλάντης, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντη ποῦ ἄρχισε τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ Τουρκία νικῆθηκε ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν ἢ ὁποία κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἀναγκάσθηκε νὰ ζητήσῃ εἰρήνην. Μὲ τὴν εἰρήνην αὕτη ποῦ ὑπογράφηκε στὴν Ἀδριανούπολιν (14 Σεπτεμβρίου 1829) οἱ Δυνάμεις ὑποχρέωσαν τὴν Τουρκίαν νὰ δεχθῆ τὴν νέα ἀπόφασίν τους ποῦ ἔλαβαν στὴν 3 Φεβρουαρίου 1830 γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον χωρὶς νὰ τῆς πληρώσῃ κανένα φόρον. Δυστυχῶς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ποῦ ἴδρυσαν οἱ Δυνάμεις περιελάμβανε μόνον τὴν Πελοπόννησον, τὴν Κυκλάδων, τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Στερεὰ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Παγασητικὸν μέχρι τοῦ Ἀχελώου. Πρῶτος προσωρινὸς κυβερνήτης τοῦ μικροῦ αὐτοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους εἶχε διορισθῆ, ὅπως εἶπαμε, ὁ Καποδίστριας.

Οἱ Δυνάμεις ὅμως στὴν ἀπόφασίν τους γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος δὴρῶσαν βασιλέαν τὸν πρίγκηπα τοῦ Βελγίου Λεοπόλδον, ἀλλὰ δὲ δέχθηκε γιὰτὶ ἡ ἕκτασις τοῦ νέου Κράτους ἦταν πολὺ μικρὴ καὶ ἔτσι ἔμενε τὸ ζήτημα ἔκκρεμὸν.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Α'. Ίωάννης Καποδίστριας

Ὁ Ίωάννης Καποδίστριας ἦταν Κερκυραῖος ἀπὸ ἀριστοκρατικῆ οἰκογένεια. Ἦταν πολὺ μορφωμένος καὶ γλωσσομαθής. Μπῆκε στὴ Ρωσικὴ ὑπηρεσία τὸν καιρὸ πού κατεῖχαν οἱ Ρῶσοι τὰ Ἐπτάνησα. Ἐκεῖ γνωρίσθηκε μὲ τὸν Κολοκοτρώνη. Ἀργότερα ὅταν οἱ Γάλλοι πῆραν τὰ Ἐπτάνησα (1807), ὁ Καποδίστριας ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κέρκυρα καὶ πῆγε στὴ Ρωσσία, ἀν κί οἱ Γάλλοι τοῦ πρότειναν ἀνώτατη θέση. Εἶχε κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ Τσάρου Ἀλέξανδρου πού τοῦ ἔδωσε μεγάλα ἀξιώματα καὶ τελευταῖα τὸν εἶχε διορίσει ὑπουργὸ τῶν ἐξωτερικῶν. Διωρίσθηκε προσωρινὸς κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὶς Δυνάμεις εἰς τὴν Τρίτη Ἐθνικὴ Συνέλευση τῆς Τροιζήνας στὶς 12 Ἰανουαρίου 1827. Ὅταν ἔμαθε τὸ διορισμὸ του βρισκόταν στὴν Ἐλθετία ὡς ἰδιώτης γιὰτι ἀπὸ τὸ 1822 εἶχε παραιτηθῆ ἀπὸ τὴ θέση του. Ἄν κί ἐγνώριζε πόσο δύσκολο ἦταν τὸ ἔργο του στὴν Ἑλλάδα, δὲν ἀρνήθηκε, ἀλλὰ δέχθηκε τὸ διορισμὸ. Πέρασε ἀπὸ τὶς πρωτεύουσες τῶν τριῶν Δυνάμεων γιὰ νὰ ζητήσῃ τὴν προστασία τους καὶ στὶς 7 Ἰανουαρίου 1828 ἀποβιβάσθηκε στὸ Ναύπλιο μὲ Ἀγγλικὸ πολεμικόν. Ἀπὸ τὸ Ναύπλιο πῆγε στὴν Αἴγινα καὶ παράλαβε τὴν ἐξουσία ἀπὸ τὴν τριμελῆ Κυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ γύρισε στὸ Ναύπλιο, πού ἐγινε ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος. Στὴν Ἑλλάδα ὁ Καποδίστριας βρῆκε ἕνα χάος. Ὁ Ἰμπραήμ ἀκόμα βρισκόταν στὴν Πελοπόννησο κί ὁ Κιουταχῆς στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Μὲ τὴν κήρυξη ἔμως τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, οἱ Τούρκοι διώχθηκαν ἀπὸ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα (12 Σεπτεμβρίου 1829) κί ὁ Ἰμπραήμ, ὅπως εἶπαμε, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1828.

Ἡ Κυβέρνηση τοῦ Καποδίστρια κί ἡ δολοφονία του.

Ὁ Καποδίστριας κατέβαλε κάθε δυνατὴ προσπάθεια γιὰ τὴν καλύτερη διοίκηση τῆς Ἑλλάδος. Φρόντισε νὰ βάλῃ τὶς βάσεις γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ νέου Κράτους στὴ διοίκηση, στὸ στρατό, στὴ γεωργία καὶ στὸ ἐμπόριο. Ἰδρυσε γεωργικὸ σταθμὸ στὴν Τύριθα κί ὀργανοτροφεῖο στὴν Αἴγινα. Ἰδρυσε πολλὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ τρία γυμνάσια. Πῆρε δάνειο ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, ἰδρυσε

Τράπεζα κι' έκοψε νομίσματα, τὸν φοίνικα. Ὁ ἴδιος ἀρνήθηκε νὰ δεχθῆ τὴν ἐπιχορήγηση ποῦ τοῦ ὤρισε ἡ Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευση τοῦ Ἄργου. Στὸ ἔργο του ὁμως βρῆκε μεγάλες δυσκολίες γιατί βαστοῦσαν ἀκόμα οἱ φιλονικίες κι' οἱ διαφωνίες τῶν προκρίτων μὲ τοὺς στρατιωτικούς. Ἡ ἀνώμαλη αὐτὴ κατάσταση τὸν ἔκαμε νὰ κυβερνήσῃ κάπως δικτατορικὰ καὶ γεννήθηκε μεγάλη ἀντίδραση ἐναντίον του, ποῦ ἔφθασε σὲ ἀνταρσία σὲ μερικὰ μέρη. Οἱ Ὑδραῖοι ἐμποροκαπεταναῖοι, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἔδινε τίς ἀποζημιώσεις ποῦ ζητοῦσαν, κάμνουν κίνημα μ' ἀρχηγοὺς τὸ Μιαούλη, Κουντουριώτη καὶ τὸ Μαυροκορδάτο ποῦ ἀντιπολιτευόταν τὸν Καποδίστρια. Τὸ κίνημα τῆς Ὑδρας μιμήθηκαν κι' οἱ Μανιάτες. Τὴν ἀντίδραση ἐναντίον τοῦ Καποδίστρια τὴν ὑποβοηθοῦσε ἡ Γαλλικὴ καὶ πρὸ πάντων ἡ Ἀγγλικὴ προπαγάνδα γιατί ἄδικα εἶχαν παρεξηγήσει τὸν Καποδίστρια σὰν ὄργανο τῆς Ρωσσίας, ἐνῶ αὐτὸς γιὰ ν' ἀποφύγῃ τίς παρεξηγήσεις ἀρνήθηκε τὴ σύνταξή ποῦ τοῦ ὤρισε ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνηση γιὰ τὴν ὑπηρεσία του. Ὁ Καποδίστριας κτύπησε ἔλα τὰ κινήματα καὶ τὰ κατάστειλε. Βρέθηκε ὁμως στὴν ἀνάγκη νὰ λάβῃ αὐστηρὰ μέτρα καὶ νὰ διατάξῃ τὴ σύλληψη καὶ φυλάκιση πολλῶν προκρίτων μαζί καὶ τοῦ Πετρόμπεη. Ὁ γιὸς του τότε Γεώργιος κι' ὁ ἀδελφός του Κων/τῖνος Μαυρομιχάλης θεώρησαν τὴ φυλάκιση τοῦ Πετρόμπεη προσβολὴ στὴ μεγάλη οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλαίων καὶ στίς 27 Σεπτεμβρίου 1831 δολοφόνησαν τὸν Καποδίστρια στίς 6 τὸ πρωῒ, δταν ἔμπαινε στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνα. Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δολοφόνους σκοτώθηκε ἐπὶ τόπου ἀπὸ τὸν ὑπασπιστὴ τοῦ Καποδίστρια κι' ὁ ἄλλος τουφεκίσθηκε ἀργότερα μπροστὰ στὸν πατέρα του.

Ἄσκησεις. Ποιὰ θέση εἶχε ὁ Καποδίστριας στὴ Ρωσία;

Ὅταν διωρίσθηκε Κυβερνήτης ποῦ βρισκόταν;

Πότε ἦλθε στὴν Ἑλλάδα;

Τί ἔκαμε γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ Κράτους;

Ἀπὸ ποιούς βρῆκε ἀντίδραση;

Ποῦ ἔγιναν ἀνταρσίες καὶ κινήματα;

Περιγράψατε τὴ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια.

Β'. Ἡ Βασιλεία τοῦ Ὀθωνος (1832—1862).

Ὁ διορισμός του.

Μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια ξαπολύθηκε πάλι στὴν Ἑλλάδα μεγάλη ἀναρχία. Ὁ ἀδελφός του Αὐγουστίνος ποὺ σχημάτισε τὴν Κυβέρνηση μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τὸν Κωλέττη, ἀναγκάστηκε νὰ παραιτηθῆ καὶ νὰ φύγῃ. Ἡ ἀναρχία κι' οἱ ταραχὲς πλήθαιναν καὶ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ξέσπασε πάλι. Οἱ Οἱ δυνάμεις τότε ἀναγκάστηκαν πάλι νὰ ἐπέμβουν. Ἐκαμαν διάσκεψη στὸ Λονδίνο (7 Μαΐου 1832) καὶ διώρισαν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος τὸν Ὀθωνα, δευτερότοκο γιὸ τοῦ βασιλιά τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, κι' ἀπλῶσαν λίγος καὶ τὰ ὄρια ὡς τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο. Στὴν ἴδια διάσκεψη οἱ Δυνάμεις ὤρισαν τὴν ἐνγλικίωση τοῦ ἀνήλικου Ὀθωνος γιὰ τὴν 1 Ἰανουαρίου 1835. Ἐγγυήθηκαν καὶ δάνειο 60 ἑκατ. φράγκων τοῦ ὁποῖου ἓνα μέρος εἶχε δεθῆ στὸν Καποδίστρια. Ὡσπου νὰ ἐνγλικιωθῆ ὁ Ὀθωνας θὰ κυβερνοῦσε Βαυαρικὴ Ἀντιβασιλεία ἀπὸ τρία μέλη. Τὴ νέα ἀπόφαση τῶν Δυνάμεων δέχθηκε κι' ἡ Τουρκία κι' ἡ πέμπτη Ἐθνικὴ Συνέλευση δέχθηκε ἐπίσης τὴν ἀπόφαση τῶν Δυνάμεων κι' ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴ τοῦ Ὀθωνος. Πῆγε τότε ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸν Νότιο Μπότσαρη, Μιαούλη καὶ Πλαπούτα καὶ τοῦ πρόσφερε τὸ Ἑλληνικὸ Στέμμα. Ὁ Ὀθωνας ἀποιδιάσθηκε στὸ Νάυπλιο (18 Ἰανουαρίου 1833) μαζί μὲ τὰ μέλη τῆς ἀντιβασιλείας καὶ στρατιωτικὴ δύναμη ἀπὸ 3500 Βαυαροῦς.

Ἡ Κυβέρνηση τῆς Ἀντιβασιλείας.

Ἡ Ἀντιβασιλεία πῆρε ὅλες τὶς ἐξουσίες στὰ χέρια της. Φρόντισε νὰ ὀργανώσῃ τὸ Κράτος ποὺ ὁ πληθυσμὸς τοῦ ἦταν μόνον 900 χιλ. κάτοικοι. Ἐχώρισε τὴ χώρα σὲ 10 νομοὺς μὲ 42 ἐπαρχίες. Ἰδρύσε δημαρχιακὰ καὶ δημοτικὰ συμβούλια, δικαστήρια, σχολεῖα καὶ σύνταξε καὶ τὸν κανονισμὸ τοῦ Πανεπιστημίου ποὺ θὰ ἱδρυόταν. Προκάλεσε ὁμῶς τὴν ἀντίδραση τῶν ἀγωνιστῶν, γιατί διέλυσε τὸν τακτικὸ καὶ ἄτακτο στρατὸ καὶ μὲ διάταγμα ἀνασυγκρότησε μόνον χωροφυλακὴ γιὰ καταδίωξη τῆς ληστείας καὶ τήρηση τῆς τάξης. Ἐγιναν διάφορα κινήματα κι' ἀνταρσίες ποὺ κτυπήθηκαν σκληρά. Ἐγκατάστησε στὸ Παλαμῆδι τὴ λαιμητόμο (καρμανιόλα) κι' ἀποκεφαλίσθησαν πολλοὶ ἀγωνιστές. Ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Πλαπούτας κι' ὁ Γρίβας καταδικάσθη-

καν σὲ θάνατο, ἀλλὰ δὲν τόλμησαν νὰ τοὺς ἐκτελέσουν. Εὐτυχῶς σὲ λίγο ἐνηλικιώθηκε ὁ Ὅθωνας καὶ πῆρε τὴν ἐξουσία κι' ἦλθε κάποια τάξη καὶ ἡσυχία. Ἀπὸ τὴν 29 Δεκεμβρίου 1834 ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ Κράτους ἡ Ἀθήνα.

Κυβέρνηση τοῦ Ὅθωνος.

Ὅταν ἀνέβηκε στὸν θρόνο ὁ Ὅθωνας ἐξακολούθησε τὶς προσπάθειες τῆς ἀντιδυναστείας γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ὀργάνωση τοῦ Κράτους. Ἰδρυσε τὸ Πανεπιστήμιο (1837) καὶ τὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα (1841), ἀλλάξε τὸ νομισματικὸ σύστημα μὲ βάση τὴν ἀργυρῆ δραχμὴ κι' ἔκοψε καὶ χαρτονομίσματα. Ἰδρυσε τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας καὶ τὴ Βασιλικὴ Φρουρὰ ὅπου τοποθετήθηκαν διάφοροι ἀγωνιστές. Ἔδωκε ἀμνηστία στὸν Κολοκοτρώνη καὶ στοὺς ἄλλους φυλακισμένους καὶ πῆρε γιὰ ὑπασπιστὴ του τὸ γιὸ τοῦ Κολοκοτρώνη Γεωργίου. Στὰ 1836 νυμφεύθηκε τὴν πριγκίπισσα τοῦ Ὀλδεδμβούργου Ἀμαλία. Ὅλες ἔμως τὶς ἀνώτερες θέσεις, στρατιωτικὲς καὶ πολιτικὲς, τὶς ἔδωκε στοὺς Βαυαρὸς μὲ μεγάλους μισθοὺς κι' αὐτὸ ἐρέθιζε καὶ τοὺς στρατιωτικὸς καὶ τὸ λαὸ πού ὑπόφερε. Γι' αὐτὸ δημιουργήθηκε ἀντιπολίτευση πού μέρα μὲ τὴν ἡμέρα μεγάλωνε. Ἐγίναν κινήματα κι' ἀνταρσίες σὲ διάφορες ἐπαρχίες καὶ στὰ 1843, 2-3 Σεπτεμβρίου ἔγινε κίνημα καὶ στὴν Ἀθήνα μὲ σύνθημα «νὰ φύγουν οἱ Βαυαρὸί, νὰ καταλυθῆ ἡ Μοναρχία καὶ νὰ γίνῃ Σύνταγμα». Τὴν 3 Σεπτεμβρίου, ὁ Δημ. Καλλέργης μὲ τὸ ἱππικὸ κι' ὁ Ἰωάννης Μακρυγιάννης μὲ τὸ πεζικὸ περιζώνουν τὸ παλάτι κι' ἀναγκάζουν τὸν Ὅθωνα νὰ δεχθῆ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ λαοῦ καὶ νὰ υπογράψῃ διάταγμα μὲ τὸ ὁποῖο παραχωροῦσε Σύνταγμα κι' ὑποσχόταν νὰ διώξῃ τοὺς ξένους. Πραγματικὰ τὸ Σύνταγμα ψηφίσθηκε στὶς 8 Νοεμβρίου 1843. Ἐγίναν Βουλευτικὲς ἐκλογὲς καὶ σχηματίσθηκε ἡ πρώτη συνταγματικὴ Κυβέρνηση. Ὁ Ὅθωνας ὠρίσθη νὰ εἶναι πιστὸς στὸ Σύνταγμα. Τὰ κόμματα ὅμως δὲν ἡσυχάζουν γιὰτὶ ὑποδαυλίζονται ἀπὸ τοὺς ξένους. Τὸ πιὸ δυνατὸ κόμμα τότε ἦταν τὸ Ἀγγλικὸ μὲ τὸν Μαυροκορδάτο πού ἦταν ἀντιοθωνικὸ. Κι' ὁ Ὅθωνας ἔμως συνηθισμένος στὴν ἀπολυταρχία δὲ μπορούσε νὰ συμμορφωθῆ μὲ τὸ νέο πολίτευμα κι' ἔκαμνε πολλὰ παραβιάσεις τοῦ Συντάγματος. Γι' αὐτὸ ἄρχισαν πάλι κινήματα κι' ἀνταρσίες σὲ πολλὰ μέρη πού κτυπήθηκαν ἔπως καὶ πρὶν πολὺ σκληρά, πρὸ πάντων μὲ τὸ

Ἵπουργεῖο Μιαιούλη πού ὠνομάσθηκε Ἵπουργεῖο αἵματος. Αὐτὸ ὅμως ἀπλῶσε τὴ δυσαρέσκεια καὶ τὴν ἀγανάκτηση τοῦ λαοῦ. Στις ἀρχές Ὀκτωβρίου 1862 ὁ Ὀθωνας κι' ἡ Ἀμαλία βρισκόνταν σὲ περιοδεῖα γύρω ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο ὅπου εἶχε γίνει ἐξέγερση στὶς Πάτρεις, στὸ Μεσολόγγι καὶ στὴ Βόνιτσα. Τὴ νύκτα τῆς 10 Ὀκτωβρίου ἐγίνε ἐξέγερση καὶ στὴν Ἀθήνα. Ὁ Ὀθωνας κι' ἡ Ἀμαλία ἔμαθαν τὴν ἐπανάσταση καὶ γύρισαν στὸν Πειραιᾶ, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐπετράπηκε ἡ ἀποβίβαση καὶ μὲ ὑπόδειξη τῶν ξένων πρεσβευτῶν ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μὲ Ἀγγλικὸ πολεμικόν. Ὁ Ὀθωνας ἀγαποῦσε τὴν Ἑλλάδα. Εἶχε ὅμως ἀδύνατο χαρακτηῖρα καὶ παρασυρόταν ἀπὸ τοὺς συμβούλους του σὲ πολλὰ λάθη. Ἐξῆσε μετὰ τὴν ἔξωσή του 5 χρόνια φορῶντας πάντοτε τὴν ἐθνικὴ φουστανέλλα.

Ἀσκήσεις. Γιατί δὲ δέχθηκε ὁ Λεοπόλδος τὸ Ἑλληνικὸ Στέμμα;

- Ποιά μεταρρύθμιση ἔγινε κατόπι τὰ σύνορα;*
- Πότε ἦλθε ὁ Ὀθωνας στὴν Ἑλλάδα;*
- Ποιά ἦταν ἡ Προτεύουσα τότε;*
- Πότε ἔγινε Προτεύουσα ἡ Ἀθήνα;*
- Πῶς κυβέρησε ἡ Ἀντιβασιλεία στὴν Ἑλλάδα;*
- Ποιές πράξεις τῆς ἐρέθιζαν τὸ λαόν;*
- Πότε ἐνηλικιώθηκε ὁ Ὀθων;*
- Πῶς κυβερνοῦσε στὴν ἀρχή;*
- Πότε ἔγινε τὸ Σύνταγμα; καὶ πῶς;*
- Γιατί ἔγιναν ἐξεγέρσεις ἐναντίον τοῦ Ὀθωνα;*
- Πῶς ἔγινε ἡ ἔξωση τοῦ Ὀθωνα;*

Γ'. Ἡ βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α'.

Μετὰ τὴν ἔξωση τοῦ Ὀθωνα οἱ Δυνάμεις μὲ πρόταση τῆς Ἀγγλίας ἐξέλεξαν βασιλιά τῆς Ἑλλάδος τὸν Γεώργιο, δευτερότοκο γιὸ τοῦ βασιλιά τῆς Δανίας Χριστιανοῦ. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση τοῦ 1863 ἐνέκρινε τὴν ἐκλογὴν καὶ πῆγε ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸν Κανάρη, Γρίβα καὶ Θρασύβουλο Ζαΐμη νὰ τοῦ προσφέρῃ τὸ Ἑλληνικὸ Στέμμα. Ὁ Γεώργιος δέχθηκε κι' ἀφοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ Λονδίνο, Παρίσι καὶ Πετροῦπολη, ἔφθασε στὴν Ἀθήνα τὸν Ὀκτώ-

βριο τοῦ 1863. Ἡ Ἀγγλία μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ παραχώρησε στὴν Ἑλλάδα τὰ Ἐπτάνησα σύμφωνα μὲ προηγούμενες ὑποσχέσεις της. Ὁ Γεώργιος σὲ ἡλικία 17 ἐτῶν ὠρκίσθη μπροστὰ στὴν Ἐθνοσυνέλευση ὅτι θὰ τηρήσῃ τὸ Σύνταγμα ποῦ εἶχε ψηφισθῆ. Καὶ πραγματικά ὁ Γεώργιος σ' ὅλα τὰ χρόνια τῆς βασιλείας του 1863-1913 ἐκυβέρνησε συνταγματικά. Μετὰ δύο χρόνια νυμφεύθηκε τὴ Ρωσίδα πριγκίπισσα Ὀλγα.

Τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς βασιλείας Γεωργίου Α'.

Ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης 1866 καὶ 1867

Τὸ Ἀρκάδι.—Ἡ Κρήτη ἂν καὶ ἀγωνίσθηκε κι' αὐτὴ στὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση δὲν εὐτύχησε νὰ ἐλευθερωθῆ. Γι' αὐτὸ δὲν ἔπαυσε κάθε τόσο νὰ ἐπαναστατῆ καὶ νὰ ζητᾷ τὴν ἔνωσή της μὲ τὴν Ἑλλάδα. Τέτοια ἐπανάσταση ἔκαμε τὸν Αὐγούστο τοῦ 1866. Ἐκαμαν γενικὴ συνέλευση στὰ Σφακιά καὶ κήρυσαν τὴν ἔνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα. Στὴν ἐπανάσταση πῆραν μέρος καὶ πολλοὶ ἐθελοντὲς στρατιῶτες, ἀξιωματικοὶ καὶ ἀνταρτικὰ σώματα ἀπὸ τὸ ἐλεύθερο Κράτος. Στὴν ἀρχὴ οἱ ἐπαναστάτες εἶχαν ἐπιτυχίες. Ἀργότερα ὅμως ἀναγκάσθηκαν νὰ ὑποχωρήσουν γιατί ἦλθε ὁ Μουσταφᾶ Πασσᾶς μὲ πολὺ Τουρκο-αἰγυπτιακὸ στρατὸ κι' ἀφοῦ διασκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτες βιάδιζε πρὸς τὸ Ρέθυμνο. Τότε 250 ἐπαναστάτες κατέλαβαν τὸ Ἀρκάδι, ποῦ ἦταν μοναστήρι: ὀχυρωμένο μὲ δυνατὰ κάστρα μὲ σκοπὸ νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλαση τῶν Τούρκων, ὅπως ὁ Ἀνδρουτσος στὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. Στὸ Μοναστήρι εἶχαν καταφύγει καὶ 1000 γυναικόπαιδα. Ὁ Μουσταφᾶ Πασσᾶς ἔκαμε πολλὲς ἐπιθέσεις, μὰ ὅλες ἀπέτυχαν. Ἐπὶ δὺο μέρες οἱ ἐπαναστάτες μ' ἀρχηγὸ τὸν ἠγούμενο Γαθρήλ, σὰν ἄλλοι Σουλιῶτες καὶ Μεσολογγῖτες, πολεμοῦν ἀποφασιστικὰ ἀψηφώντας τὸ θάνατο. Ὁ Μουσταφᾶ Πασσᾶς βρίσκεται σὲ δύσκολη θέση. Στέλλει καὶ φέρνουν ἓνα μεγάλο κανόνι καὶ διατάσσει δυνατὸ κανονιοβολισμὸ. Τὸ μεγάλο κανόνι ἀνοίγει ρωγμὲς καὶ τὰ βόλια πληγώνουν καὶ σκοτώνουν πολλοὺς. Τοὺς προτείνει παράδοση ἀλλὰ τὴν ἀπορρίπτουν. Βλέπουν ὅμως πῶς δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα σωτηρίας. Παίρνουν τότε κι' αὐτοὶ τὴ μεγάλη ἀπόφαση τῶν Σουλιωτῶν καὶ Μεσολογγιτῶν. Ἀφοῦ ἀφήκαν καὶ μπῆκαν πολλοὶ Τούρκοι στὸ Μοναστήρι, ὁ ἠγούμενος σὰν ἄλλος Σαμουὴλ καὶ Καψάλης, ἔβαλε φωτιὰ στὴν πυριτιδαποθήκη κι' ἀνατινά-

χθηκαν όλοι στον άέρα μαζί με πάνω από 3 χιλιάδες Τούρκους· Τόν άλλο χρόνο (1867) ό άγώνας είχε γίνει πιό σκληρός και πιό αίματηρός γιατί βγήκε στό νησί ό Όμέρ Πασσάς με 60 χιλ. στρατό. Ακόμα ή Τουρκία έστειλε τελεσίγραφο και με άπειλή πολέμου ζητούσε από την Έλλάδα νά παύση την ένίσχυση της Κρήτης. Ό Γεώργιος ζήτησε την προστασία της Ρωσίας, ή όποία πραγματικά έμπόδισε την επίθεση του Σουλτάνου και μαζί με τίς άλλες Δυνάμεις έκαμαν συνδιάσκεψη κι' ύποχρέωσαν την Έλλάδα νά πάψη κάθε βοήθεια στην Κρήτη όπου ή επανάσταση σταμάτησε. Υποχρέωσαν όμως και την Τουρκία νά παραχωρήσει μερικά προνόμια στην Κρήτη.

Άσκήσεις. Πώς πήγε στην άρχή ή Κρητική επανάσταση τοῦ 1866;

Γιατί κατόπιν νικήθηκαν;

Πόσοι επαναστάτες κατέλαβαν τό Άρκαδί;

Περιγράψατε την ήρωική θυσία τοῦ Άρκαδίου.

Β'. Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1877—1878).

Ένωση τής Θεσσαλίας.

Στόν πόλεμο αυτό ζήτησε ή Ρωσία νά λάβη μέρος κι' ή Έλλάδα. Οί πολιτικοί όμως χωρίσθηκαν σέ δυό μερίδες. Η μια μαζί με τό λαό ήθελε τόν πόλεμο, ή άλλη ήθελε ουδετερότητα. Επί τέλους αναγκάστηκε ή Κυβέρνηση και διέταξε την εισβολή Έλληνικού στρατού στη Θεσσαλία, όπου είχαν μπη πρωτότερα πολλά άνταρτικά σώματα. Στο μεταξύ όμως, επειδή οί Ρώσοι είχαν πλησιάσει στην Κωνσταντινούπολη, αναγκάστηκε ή Τουρκία νά υπογράψει στόν Άγιο Στέφανο συνθήκη την όποιαν όμως δέν αναγνώρισαν οί άλλες Δυνάμεις γιατί δημιουργούσε μεγάλη Βουλγαρία, κι' έκαμαν άλλη συνθήκη στό Βερολίνο μαζί με τή Ρωσία. Με τή συνθήκη τοῦ Βερολίνου (Ιούνιος 1878) έγινε ή Βουλγαρία αυτόνομη ήγεμονία με πρωτεύουσα τή Σόφια και ξεχωριστή ήγεμονία ή Άνατολική Ρωμυλία με πρωτεύουσα τή Φιλιππούπολη. Στην Έλλάδα παραχωρήθηκε ή Θεσσαλία κι' ή Ήπειρος. Η παράδοση όμως έγινε στά 1881 γιατί δυστροπούσε ή Τουρκία κι' άντι όλης τής Ήπείρου ή νέα διάσκεψη τών Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη αποφάσισε νά μάς παραχωρήσει

μόνο ή περιοχή τής "Αρτας. Στά 1878 ή Τουρκία παραχώρησε τήν Κύπρο στήν Ἀγγλία πάνω σέ χρέος τής. Στά 1885 ή Βουλγαρία προσάρτησε στο κράτος τής τήν Α. Ρωμυλία.

Γ. Πόλεμος τοῦ 1897.

Αἰτία τοῦ πολέμου ἦταν πάλι ή ἐπανάσταση στήν Κρήτη (1896) γιατί οἱ Τούρκοι βρῆκαν κάποια ἀφορμή κι' ἔκαμαν σφαγή στα Χανιά. Στήν ἐπανάσταση αὐτή ἔλαβαν μέρος ὄχι μόνο ἀντάρτες, ἀλλά καί τακτικός στρατός ὑπό τόν συνταγματάρχη **Βάσο**. Ἡ Τουρκία συγκέντρωσε στρατό στα σύνορα κι' ἀπαίτησε ἀπό τήν Ἑλλάδα νά πάρη τὸ στρατό τής ἀπό τήν Κρήτη. Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση ἀν καί γνώριζε πὼς ή Ἑλλάδα δὲν ἦταν ἐτοιμη γιά πόλεμο, παρασύρθηκε ἀπὸ κάποια ὀργάνωση «Ἐθνική Ἐταιρεία» καί δὲ συμμορφώθηκε μὲ τήν ἀπαίτηση τής Τουρκίας. Τότε ή Τουρκία κήρυξε τὸν πόλεμο καί διέταξε τὸν Ἐττέμ Πασσᾶ νά εισβάλῃ στή Θεσσαλία. Ἡ Ἑλλάδα συγκέντρωσε τὸ λίγο στρατό τής στα σύνορα τής Θεσσαλίας μὲ ἀρχιστράτηγο τὸν τότε διάδοχο Κωνσταντίνο καί στα σύνορα τής Ἡπείρου. Στὸ Θεσσαλικὸ μέτωπο πολέμησε κι' ὁ Ἰταλὸς Γαριβάλδης μὲ 1500 ἐθελοντές. Μὲ τις πρῶτες ὄμως συγκρούσεις ὁ Ἑλληνικὸς στρατός πὸς ἦταν πολὺ λιγώτερος καί ὄχι καλὰ ὀπλισμένος ὑποχώρησε· ἀφῆκε τὴ Λάρισα, ὑποχώρησε στα Φάρσαλα κι' ἀπ' ἐκεῖ στή Δομοκὸ καί κατόπι στή Λαμία. Τὸ ἴδιο ἐγινε καί στο Ἡπειρωτικὸ μέτωπο. Ὁ Βασιλιάς Γεώργιος βλέποντας τὸν κίνδυνο τηλεγράφησε στὸν Αὐτοκράτορα τής Ρωσίας πὸς μεσολάβησε κι' ἐγινε ἀνακωχὴ ἀφοῦ προηγουμένως ἀποσύρθηκε ὁ Ἑλληνικὸς στρατός ἀπὸ τήν Κρήτη. Στις 22 Νοεμβρίου ὑπογράφηκε εἰρήνη στήν Κωνσταντινούπολη κι' ή Ἑλλάδα καταδικάσθηκε νά πληρώσῃ ἀποζημίωση 100 ἑκατ. χρυσὲς δραχμὲς πὸς τις πλήρωσε μὲ δάνειο ἀπὸ τις Δυνάμεις. Τὴν Κρήτη οἱ Δυνάμεις τὴν ἔκαμαν αὐτόνομη ἡγεμονία μὲ ὕπατο ἀρμοστή τὸν πρίγκηπα Γεώργιο, δευτερότοκο γιὸ τοῦ Γεωργίου.

Ἀσκήσεις. Ποιὰ ἦταν ή ἀφορμὴ τοῦ πολέμου τοῦ 1897 ;

Πὼς παρασύρθηκε ή Ἑλληνική Κυβέρνηση στήν κήρυξη τοῦ πολέμου ;

Ποιὸς μεσολάβησε γιά νά γίνῃ ή ἀνακωχὴ ;

Ποιοὶ ἦταν οἱ ὄροι τής εἰρήνης ;

Δ'. Ἀπὸ τὸ 1897 ἕως τὸ τέλος τῶν Βαλκανικῶν πολέμων.

1) **Τὸ Μακεδονικὸ ζήτημα.** Ἡ ἀτυχία τοῦ 1897 χειροτέρευε τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος πρὸ πάντων ἀπὸ οἰκονομικῆ ἀποψῆς. Οἱ κυβερνήσεις συχνοαλλάζουν χωρὶς νὰ δίνεται εὐκαιρία σὲ καμμιά ν' ἀσχοληθῆ σοβαρὰ μὲ τὴν κατάστασιν. Δὲν ἐφθανε ὅμως ἡ ἐσωτερικὴ ἀθλιότης. Ἡ Ἑλλάδα βρέθηκε στὴν ἀνάγκη ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ Μακεδονικὸ ζήτημα. Οἱ Βούλγαροι πρὸ πάντων ὅταν πῆραν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους ἄρχισαν νὰ ἐργάζωνται ἐντατικὰ μὲ σκοπὸ νὰ κάμουν μιὰ μέρα τὴ Μακεδονία δική τους. Μὲ φοβερὴ προπαγάνδα, ἀκόμη καὶ διὰ τῆς βίας ἀνάγκασαν τοὺς σλαυόφωνους καὶ μαζί μ' αὐτοὺς καὶ τοὺς Ἑλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας νὰ δεχθοῦν τὴ γλῶσσα καὶ θρησκείαν τους. Ἐκαμναν ἐκκλησίες, σχολεῖα, ἔστελλαν βιβλία δωρεάν, πλήρωναν δασκάλους γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸ σκοπὸ τους. Ὅλη τὴν προπαγάνδα τὴν διεύθυνε μιὰ κεντρικὴ ὀργάνωσις στὴ Σόφια, ποὺ τὴν ὠνόμαζαν Μακεδονικὸ Κομιτάτο. Εἶναι φοβερὰ τὰ ὅσα ἔκαμναν οἱ βάρβαροι καὶ ἀπάνθρωποι κομιτατζήδες. Ἡ Ἑλλάδα λοιπὸν γιὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴ Βουλγαρικὴ προπαγάνδα ἵδρυσεν καὶ αὐτὴ μυστικὰ κομιτάτα στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Θεσσαλονίκη ποὺ ἔστελλαν ἐθελοντικὰ ἀνταρτικὰ σώματα μ' ἀρχηγοὺς ἐθελοντῆς ἀξιωματικούς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ (Παῦλος Μελάς). Ὁ ἀνταρτικὸς αὐτὸς ἀγὼνας ποὺ βάσταξε ὡς τὰ 1908 ἐξαντλοῦσε πολὺ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Κράτους. Διάφορα ἀκόμα πολιτικὰ γεγονότα μεγάλωναν τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν Κυβερνήσεων του.

Τέτοια γεγονότα ἦταν :

2) **Ἡ Νεοτουρκικὴ ἐπανάστασις (1908).**—Πολλοὶ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ ποὺ ὠνομάσθησαν Νεότουρκοι ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τοῦ Χαμίτ καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Σουλτάνος καὶ οἱ φίλοι του δοκίμασαν μ' ἀντεπανάστασιν νὰ φέρουν ξανά τὴν πρώτην κατάστασιν, οἱ Νεότουρκοι τὸν ξεθρόνισαν καὶ ἔβαλαν στὸ θρόνον τὸν ἀδελφὸ του Μωάμεθ τὸν Β' καὶ πῆραν στὰ χέρια τους τὴν ἐξουσίαν. Οἱ Νεότουρκοι ὑπεσχέθησαν ἰσότητά γιὰ ὅλες τὰς φυλὰς καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ οἱ Χριστιανοὶ χάρηκαν γιὰτὶ νόμισαν πὺς θὰ περνοῦσαν καλύτερα. Δυστυχῶς ὅμως γελάστηκαν γιὰτὶ βρῆκαν χειρότερα. Οἱ Νεότουρκοι σχεδίασαν νὰ Τουρκέψουν ἔλους τοὺς κατοίκους τοῦ Κράτους τους γιὰτὶ ἔλεγον πὺς γιὰ νὰ γίνῃ ἡ Τουρκία δυνατὴ ἔπρεπε ν'

ἀποτελεσθῆ ἀπὸ ἓνα ἔθνος πού νά μιᾶ τὴν ἴδια γλῶσσα καὶ νᾶχη τὴν ἴδια θρησκεία. Κατάργησαν λοιπὸν τὰ προνόμια, στρατολογοῦσαν τοὺς Χριστιανοὺς καὶ μὲ κάθε τρόπο τοὺς ἐπίεζαν. Αὐτὸ ὅμως γέννησε μεγάλες ἐσωτερικὲς ταραχὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὠφελήθησαν ἡ Βουλγαρία πού ἐγίνε ἀνεξάρτητο βασίλειο κι' ἡ Αὐστρία πού προσάρτησε τὴ Βοσνία κι' Ἡρζεγοβίνη.

3) **Τὸ Κρητικὸ ζήτημα.** Ἀπὸ τοὺς περισπασμοὺς τῆς Τουρκίας θέλησε νά ἐπωφεληθῆ κι' ἡ Κρήτη καὶ κήρυξε πάλι τὴν ἔνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα μὲ ἀρχηγὸ τὸν Βενιζέλο.

Ἡ Κυβέρνηση τῶν Νεοτούρκων ὅταν κανόνισε τὰ ἐσωτερικὰ κι' ἐξωτερικὰ τῆς ζητήματα ἔστρεψε ὅλη τῆς τὴν προσοχὴ στὸ Κρητικὸ ζήτημα. Κι' ἐπειδὴ γνώριζε τὴν ἀδυναμία τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπειλοῦσε καὶ τὴν ὕβριζε σὰν ὑπεύθυνη τάχα γιὰ τὸ κίνημα τῆς Κρήτης.

4) **Ἡ ἐπανάσταση στὸ Γουδί.** Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Οἱ ταπεινώσεις πού δεχόταν ἡ Ἑλλάδα σ' ὅλο τὸ διάστημα τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, κι' ἡ ἄθλια οἰκονομικὴ κατάσταση, οἱ φιλονικίες τῶν κομμάτων καὶ τὰ πολιτικὰ πάθη ἐκίνησαν τὴν ἀγανάκτηση τοῦ λαοῦ γιὰ τὴν κακοδιοίκηση τοῦ τόπου στὴν ὁποία ἀπέδιδαν ὅλα αὐτά. Ἐγίνε λοιπὸν ἓνας **Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος** ἀπὸ ἀξιωματικούς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θάλασσας, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀρχηγὸ τὸν συνταγματάρχη τοῦ πυροβολικοῦ **Ζορμπᾶ** συγκεντρώθηκαν ἐνοπλοὶ στὸ **Γουδί**, ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ στασίασαν στὶς 15 Αὐγούστου 1909. Μὲ τηλεσίγραφο ζήτησαν ἀπὸ τὸν βασιλεῖα ἀλλαγὴ τῆς Κυβέρνησης, ἀπομάκρυνση τοῦ διαδόχου καὶ τῶν πριγκίπων ἀπὸ τὸ στρατό, τὴν παραγγελία πολεμικῶν πλοίων καὶ γενικὰ καλὴ διοίκηση καὶ διοργάνωση τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ὅλα τὰ αἰτήματα τοῦ συνδέσμου πού τὰ ὑπεστήριξε κι' ὁ λαὸς μὲ συλλαλητήρια ἐγίναν δεκτὰ. Τότε ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος κάλεσε γιὰ σύμβουλό του τὸν περίφημο πολιτικὸ Ἐλευθέριο Βενιζέλο πού ἱδρυσε τὸ Βενιζελικὸ κόμμα. Ἐλαβε μέρος στὶς ἐκλογὲς πού ἐγίναν σὲ λίγο. Πέτυχε μὲ μεγάλη πλειοψηφία καὶ σχημάτισε ὡς Πρωθυπουργὸς τὴν πρώτη Βενιζελικὴ Κυβέρνηση (6 Ὀκτωβρίου 1910) πού ἀνέλαβε νά ἐκτελέσῃ τὸ πρόγραμμα πού ζητοῦσε ὅλο τὸ ἔθνος.

Ὁ Βενιζέλος πραγματικὰ φάνηκε ἄξιος γιὰ τὸ ἔργο πού ἀνέλαβε. Διῶρθωσε τὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση, φρόντισε γιὰ τὰ οἰκονομικὰ, ἔκαμε νόμους προστατευτικούς γιὰ τὰ ἐργατικὰ ζητή-

ματα, ἔδρασε ὑπουργεῖο γεωργίας, ἐμπορίου, βιομηχανίας καὶ γενικὰ ἔβαλε τὶς βάσεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τοῦ Κράτους πού προχωροῦσε ἀλματικά. Παράγγειλε νέα πλοῖα καὶ ἀγόρασε ἄφθογον πολεμικὸ ὕλικόν. Ἐκάλεσε στρατιωτικὴ ἀποστολὴ ἀπὸ τῆ Γαλλίας γιὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν γιὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στόλου. Ἐκτιμώντας τὴν στρατηγικὴν ἀξίαν τοῦ Κωνσταντίνου τὸν ξανάφερε στὸ στράτευμα ἀρχιστράτηγος. Μὲ ἔλα αὐτὰ ἐτόνωσε τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ καὶ τοῦδωκε θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν καὶ γενικὰ ἐτοίμασε τὸ κράτος καὶ τόκαμε ἱκανὸ ὄχι νὰ παρακαλῆ ἀλλὰ ν' ἀπαιτῆ μ' ἀξιοπρέπεια τὸ δίκαιόν του ἀκόμα καὶ μὲ πόλεμον.

Ἀσκήσεις: Ποιὰ εἶναι τὰ πῶς σπουδαῖα γεγονότια ἀπὸ τὸ 1897 ἴσαμε τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους;

Τί ἦταν τὸ Μακεδονικὸ ζήτημα;

Ποιὰ ἦταν ἡ δράσις τῆς Βουλγαρικῆς προπαγάνδας στὴ Μακεδονία;

Πῶς τὴν ἀντιμετώπισε ἡ Ἑλλάδα;

Ποῦ ἰδρῦθησαν Ἑλληνικὰ κομιτᾶτα;

Ποιὸς ἦταν ὁ πρῶτος Ἑλληνας ἀξιωματικὸς πὺν πῆγε στὴ Μακεδονία ἀρχηγὸς ἀνταρτικῶν σώματος;

Πῶς δέχθησαν οἱ Χριστιανοὶ τὴν ἐπανάστασιν τῶν νεοτούρκων;

Τί ὑποσχέσεις ἔδιναν;

Ἐτήρησαν τίς ὑποσχέσεις των;

Ποιὰ ἦταν ἡ ἐπανάστασις τοῦ Γουδί;

Τί ἔκαμε ὁ Βενιζέλος ὅταν πῆρε τὴν ἐξουσίαν;

5) **Οἱ Βαλκανικοὶ Πόλεμοι.**— α') Ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Τούρκους. Αἰτία ἦταν ἡ ἀντιχριστιανικὴ πολιτικὴ τῶν νεοτούρκων πού πίεζαν μὲ κάθε τρόπο τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς φερόνταν χειρότερα ἀπὸ τοὺς Παλαιότουρκους. Γι' αὐτὸ τὰ Βαλκανικὰ Χριστιανικὰ Κράτη, Ἑλλάδα, Σερβία, Μαυροβούνι (σημερινὰ τμήματα τῆς Γιουγκοσλαβίας) καὶ ἡ Βουλγαρία ἔκαμαν συμμαχίαν καὶ διαμαρτυρήθησαν γιὰ τίς πιέσεις καὶ ζήτησαν μεταρρύθμισιν στὴ διοίκησιν καὶ καλύτερην μεταχείρισιν τῶν Χριστιανῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Τουρκία ἀπέρριψε μὲ περιφρόνησιν κάθε διαμαρτυρίαν καὶ ἐπέμβασιν στὰ ἐσωτερικά της, γι' αὐτὸ ἔκαμαν ἐπιστράτευσιν καὶ

στις 4 Ὀκτωβρίου 1912 κήρυξαν τὸν πόλεμο. Ἡ Ἑλλάς κήρυξε τὸν πόλεμο στις 5 Ὀκτωβρίου κι' ἐπετέθηκε ἀπὸ δυὸ μέτωπα: Τὸ Μακεδονικὸ μὲ κατεύθυνση τὴ Θεσσαλονίκη, καὶ τὸ Ἡπειρωτικὸ μὲ κατεύθυνση γιὰ τὰ Ἰωάννινα. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἦταν 8 μεραρχίες ἀπὸ τις ὁποῖες οἱ 7 στὸ Μακεδονικὸ κι' ἡ 1 στὸ Ἡπειρωτικὸ μέτωπο. Ἀρχιστράτηγος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦταν ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος.

Ὁ Πόλεμος στὴ Μακεδονία. Οἱ Ἕλληνες κτυποῦσαν τοὺς Τούρκους στὴν Ἐλασσώνα καὶ τὴν κατέλαβαν. Ἐπειτα συναντήθηκαν μὲ 30.000 στρατὸ Τουρκικὸ στὶς ὠχυρωμένες διαβάσεις τοῦ ποταμοῦ Σαρανταπόρου. Τοὺς κτύπησαν κατὰ μέτωπο στὰ στενὰ καὶ μιὰ μεραρχία ἢ 4η βιάδισε κυκλωτικὰ γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὑποχώρηση. Οἱ Τούρκοι ἀφοῦ ἀντιστάθηκαν ὅλη τὴν ἡμέρα, τὴν νύκτα ἄρχισαν νὰ ὑποχωροῦν. Βγαίνοντας ὅμως ἀπὸ τὰ στενὰ κτυπήθηκαν ἀπὸ τὴν 4η μεραρχία κι' ἡ ὑποχώρηση ἔγινε ἀτακτη φυγῆ. Οἱ Τούρκοι ἔχασαν τὸ ἠθικὸ τους κι' ὑποχωροῦσαν γιὰ νὰ συγκεντρωθοῦν στὰ Γιαννιτσὰ (ἀρχαία Πέλλα) ὅπου πραγματικὰ συγκεντρώθηκαν 50.000 καὶ κατέλαβαν ὀχυρώτατες θέσεις. Ἀλλὰ κι' ἐκεῖ ἀφοῦ πολέμησαν ὀλόκληρη μέρα δὲ μπόρεσαν ν' ἀνισταθοῦν στὴν ὀρμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κι' ὑποχώρησαν καταδιωκόμενοι ἀπὸ τοὺς νικητὲς Ἕλληνες. Μετὰ τὴ μάχη τῶν Γιαννιτσῶν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἔχασε πιά τὸ ἠθικὸ του καὶ σχεδὸν διελύθηκε γιὰτὶ ἔχασε καὶ μεγάλο μέρος πολεμικοῦ ὕλικου (κανόνια, πολυβόλα, πυρομαχικά) καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους.

Ὁ δρόμος πιά γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη ἦταν ἀνοικτὸς γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ, ὁ ὁποῖος ἐπίασε ἐπίκαιρες θέσεις κι' ἐτοιμαζόταν γιὰ γενικὴ ἐπίθεση (25 Ὀκτωβρίου). Μέσα στὴ Θεσσαλονίκη εἶχε συγκεντρωθῆ ὅλος ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τῆς Α. Μακεδονίας. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε τρομοκρατηθῆ ἀπὸ τις νίκες τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐτόλμησε νὰ πολεμήσῃ. Ἡ Θεσσαλονίκη παραδόθηκε χωρὶς ἀντίσταση κι' ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς μ' ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κωνσταντῖνο μπῆκε στὴν πόλη νικητὴς τὴν ἐπομένη 26 Ὀκτωβρίου γιορτῆ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου πολιούχου τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ Βούλγαροι ξαφνίσθηκαν ὅταν ἔμαθαν τὴν κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης, γιὰτὶ δὲν τὴν περίμεναν τόσο γρήγορα κι' ἀμέσως τὴν ἄλλη μέρα ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς Θεοδωρῶφ μὲ μιὰ μεραρχία παρουσιάσθηκε μπροστὰ στὴ Θεσσαλονίκη. Ὁ Κωνσταντῖνος τὸν εἰδοποίησε πὼς ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει καταληφθῆ ἀπὸ τὸν Ἑλλη-

νικό στρατό. Τότε τὸν παρακάλεσε νὰ ἐπιτρέψῃ σὲ δυὸ τάγματα βουλγαρικά ποῦ ἦταν ἐξαντλημένα ἀπὸ τὴν κούραση νὰ μποῦν στὴν πόλιν νὰ ξεκουρασθοῦν. Ὁ Κωνσταντῖνος τοὺς δέχθηκε καὶ μπήκαν. Κατόπιν ἔμως μὲ διάφορες προφάσεις μπήκαν δυὸ ὀλόκληρες μεραρχίες, περίπου 35 χιλ. ἄνδρες. Ἀμέσως μετὰ τὴν κατάληψιν πῆγε στὴ Θεσσαλονίκη ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ποῦ ἀργότερα δολοφονήθηκε στὶς 5 Μαρτίου 1913 καὶ καθαγίασε μὲ τὸ αἷμά του τὴν ἀπελευθέρωση τῆς δευτέρας πρωτεύουσας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τὸν πόλεμον στὴν Ἠπειροῦ. Ἡ μικρὴ δύναμις ποῦ κτύπησε τὰ Ἠπειρωτικὰ σύνορα προχώρησε καὶ ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Πρέβεζα, τὴν Φιλιππιάδα, τὰ Πέντε Πηγὰδια, τὸ Μέτσοβο καὶ ἄλλα χωριά, ἔφθασε στὰ πρόθυρα τῶν Ἰωαννίνων, ποῦ τὰ προστάτευαν δυνατὰ ὀχυρώματα καὶ πρὸ πάντων τὸ ξακουστὸ Μπιζάνι ποῦ οἱ Γερμανοὶ ποῦ τὸ εἶχαν ὀχυρώσει τὸ θεωροῦσαν ἀπόρητο. Μπροστὰ στὸ Μπιζάνι σταμάτησε ἡ μικρὴ Ἑλληνικὴ δύναμις περιμένοντας ἐνισχύσεις. Μόλις λοιπὸν τελείωσαν οἱ ἐπιχειρήσεις στὴ Μακεδονία, ὁ Κωνσταντῖνος ἔσπευσε μὲ δυὸ μεραρχίες καὶ ἀφοῦ κατέλαβε πολλοὺς λόφους γύρω, κύκλωσε τὸ Μπιζάνι καὶ τὸ κτυπᾶ ξαφνικὰ ἀπὸ πολλὰ σημεῖα. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς Ἐσσαὶ Πασσᾶς βλέποντας πὺς θὰ ἦταν μάταιη κάθε ἀντίσταση παραδόθηκε μ' ἔλο τὸ στρατό του ποῦ ἦταν 35 χιλιάδες καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς μπήκε στὰ Ἰωάννινα ὅπου ὁ λαὸς τοῦκαμε συγκινητικὴ ὑποδοχὴ (21 Φεβρουαρίου 1913).

Ἐπὶ τὸν ἀγῶνα στὴ θάλασσα.

Ἐπὶ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον μὲ ναυαρχίδα τὸν δοξασμένο «Ἀβέρωφ» καὶ ναύαρχο τὸν Παῦλο Κουντουριώτη, βοήθησε πολὺ τὸν ἀγῶνα. Κατέλαβε τὴν Λήμνο καὶ ἔκαμε ὀρμητήριον τὸ μεγάλο λιμάνι τῆς τῆς τῆς Μοῦδρου καὶ ἔτσι ἔκλεισε τὸν Τουρκικὸν στόλον μέσα στὰ Δαρδανέλλια καὶ μπόδιζε τοὺς Τούρκους νὰ μεταφέρουν στρατὸ ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Εὐρώπη. Οἱ Τούρκοι δοκίμασαν δυὸ φορές νὰ σπάσουν τὸν ἀποκλεισμό. Στὶς 3 Δεκεμβρίου 1912 καὶ ἀργότερα στὶς 5 Ἰανουαρίου 1913 βγήκαν ἀπὸ τὰ Στενά καὶ δοκίμασαν νὰ κτυπήσουν τὰ Ἑλληνικὰ πολεμικά. Μὰ καὶ τίς δυὸ φορές ὁ Τουρκικὸς στόλος ἔφυγε ἀφοῦ ἔπαθε πολλὰς ζημιὰς καὶ δὲν ξαναβγήκε πιά ἀπὸ τὰ Στενά. Ἐτσι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος

μένοντας κύριος τοῦ Αἰγαίου ἐλευθέρωσε καὶ τ' ἄλλα νησιά τοῦ Αἰγαίου. Τὰ Δωδεκάνησα δυστυχῶς τὰ εἶχαν καταλάβει λίγο πρωτύτερα οἱ Ἴταλοι καὶ γι' αὐτὸ δὲν λευθερώθηκαν τότε. Κι' οἱ ἄλλοι σύμμαχοι νικοῦσαν παντοῦ τοὺς Τούρκους. Οἱ Βούλγαροι προχώρησαν ὡς τὴ Τσατάλτζα κοντὰ στὴν Πόλη. Γι' αὐτὸ ἡ Τουρκία ἀναγκάσθηκε νὰ ζητήσῃ τὴ μεσολάβηση τῶν Δυνάμεων γιὰ εἰρήνην ποὺ ὑπογράφηκε στὸ Λονδίνο (17 Μαΐου 1913). Μὲ τὴ συνθήκη αὐτὴ ἡ Τουρκία παραχώρησε στοὺς συμμάχους ἕλα τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐδάφη τῆς στὴν Ἡπειρο, Μακεδονία καὶ μεγάλο κομμάτι τῆς Θράκης ὡς τὴ γραμμὴ Αἴνου Μηδείας. Στὴν Ἑλλάδα παραχώρησε καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ποὺ εἶχε καταλάβει καὶ τὴν Κρήτη.

Ἄσκησεις. Ποιά ἦταν ἡ αἰτία τοῦ Βαλκανοιουροζικοῦ πολέμου;

Πότε κηρύχθηκε;

Ποιὸς ἦταν ἀρχιστράτηγος;

Ποιά ἦταν ἡ δύναμη τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ σὲ πόσα μέτωπα χωρίσθηκε;

Ποῦ ἔγινε ἡ πρώτη μάχη;

Ποῦ ἄλλοῦ ἔδωκαν μάχες οἱ Τούρκοι;

Πότε καὶ πῶς παραδόθηκε ἡ Θεσσαλονίκη;

Ποιὸ νησι ἔκαμε ὁ Κουντουριώτης ὀρμητήριο τοῦ στόλου;

Ποιά ἦταν ἡ δράση του;

Ποιὸς πόλεις πῆρε ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς στὴν Ἡπειρο;

Ποιὸ ὄχυρὸ προστάτευε τὰ Ἰωάννινα;

Πότε καὶ πῶς κυριεύθηκαν τὰ Ἰωάννινα;

Ε'. Ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Βουλγάρους.

Αἰτία τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου ἦταν ἡ πλεονεξία τῶν Βουλγάρων. Μετὰ τὴ συνθήκη ποὺ ἔκαμαν οἱ σύμμαχοι μὲ τὴν Τουρκία ἔπρεπε νὰ μοιρασθοῦν τίς χῶρες ποὺ πῆραν. Ἄν καὶ δὲν εἶχαν κάμει ἀπὸ πρὶν τὴ διανομὴ, ἔμως ἕσα εἶχε καταλάβει ὁ καθένας συμφωνοῦσαν καὶ μὲ τίς ἀπαιτήσεις ποὺ εἶχε. Μόνον οἱ Βούλγαροι φάνηκαν δόλιοι καὶ πλεονέκτες. Ἄν καὶ ἦταν οἱ πρὸ ὠφελῆμένοι γιατί κατεῖχαν τὰ περισσότερα, ζητοῦσαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὴ Θεσσαλονίκη κι' ἀπὸ τοὺς Σέρβους τὴν

περιοχή του Μοναστηριού. Ἐνῶ δὲ ἀκόμη συζητοῦσαν τὶς διαφορὰς τους, ἔκαμαν ξαφνικὴ ἐπίθεση καὶ στὸ Σερβικὸ μέτωπο καὶ στὸ Ἑλληνικόν. Οἱ Ἕλληνες τότε κι' οἱ Σέρβοι ἔκαμαν συμμαχία καὶ στὶς 17 Ἰουνίου 1913 κήρυξαν τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Ἀμέσως ὁ διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης ζήτησε τὴν παράδοση τῶν Βουλγάρων ποὺ ἦταν μέσα στὴν πόλη, αὐτοὶ ὅμως ἔφεραν ἀντίσταση καὶ κατόπι μάχης αἰχμαλωτίσθηκαν ὅλοι. Καὶ σ' αὐτὸ τὸν πόλεμο ποὺ ἔγινε μὲ πείσμα, οἱ Ἕλληνες μὲ ἀρχιστρατηγὸ τὸν βασιλιὰ Κωνσταντῖνο μόνο νίκες γνώρισαν. Ἡ πρώτη μεγάλη καὶ πεισματώδικη μάχη ἔγινε στὸ **Κιλκίς** (Μικρὴ Σόφια) ποὺ στὰ ὑψώματά του βρίσκονταν 50 χιλ. Βούλγαροι μέσα σὲ ὄχυρά χαρακώματα. Ἡ μάχη βάσταξε τρεῖς μέρες (20, 21, 22 Ἰουνίου) μὲ μεγάλο πείσμα κι' ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη. Ὁ ἀγῶνας γινόταν κυρίως μὲ τὴ λόγχη. Ἐπὶ τέλους ἡ Ἑλληνικὴ ἀνδρεία κι' ὁρμὴ ἐνίκησε. Οἱ Βούλγαροι πανικόβλητοι ἀφήσαν τὶς θέσεις τους καὶ τράπηκαν σὲ ἄτακτη φυγὴ. Ἡ μάχη τοῦ Κιλκίς ἐκλόνησε τὸ ἠθικὸ τῶν Βουλγάρων κι' ἔκρινε τὴν ἔκδοσιν τοῦ πολέμου. Μετὰ τὸ Κιλκίς ἡ Ἑλληνες κτύπησαν τοὺς Βουλγάρους στὴ **Δοϊράνη**, **Στροῶνιτσα** καὶ σ' ἄλλα μέρη. Μεγάλῃ μάχῃ ἔγινε στὰ στενὰ τῆς **Κρέσνας** ποὺ εἶναι μιὰ χαράδρα ὠχυρωμένη ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀπόκρημνα βουνὰ τῆς ὄροσειρᾶς τοῦ Ὀρβήλου. Ἡ μάχη κι' ἐδῶ βάσταξε δυὸ μέρες (8—10 Ἰουλίου). Κι' ἐδῶ οἱ Ἕλληνες κτύπησαν τοὺς Βουλγάρους ὅπως τοὺς Τούρκους στὸ Σαραντάπορο. Δυὸ μεραρχίαι τοὺς κτύπησαν μέσα στὴ χαράδρα κατὰ μέτωπο καὶ τὰ δυὸ ἄλλα τμήματα ἔκαμαν μεγάλη κυκλωτικὴ κίνηση ἀπὸ δεξιὰ κι' ἀριστερά. Οἱ Βούλγαροι γιὰ νὰ ξεφύγουν τὴν κύκλωση ἀφήσαν τὰ στενὰ καὶ τράπηκαν σὲ φυγὴ. Μετὰ τὴν ὑποχώρηση ἀπὸ τὴν Κρέσνα οἱ Βούλγαροι ἀντιστάθηκαν στὴ Τζουμαγιά, ἀλλὰ κι' ἐκεῖ νικήθηκαν μὲ πολλὰς ἀπώλειαι. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε φθάσει στὰ σύνορα τῆς παλιᾶς Βουλγαρίας κι' ἀπειλοῦσε τὴν ἴδια τὴ Σόφια.

Στὸ ἴδιο διάστημα ἄλλα τμήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατέλαβαν στὴν Ἀν. Μακεδονία τὶς Σέρρες καὶ τὴ Δράμα κι' ὁ στόλος κατέλαβε μὲ ἀγήματα τὴν Καβάλλα καὶ τὸ Δεδεαγάτς (Ἀλεξανδρούπολη).

Κι' οἱ Σέρβοι νικοῦσαν παντοῦ τοὺς Βουλγάρους καὶ πλησίαζαν κι' αὐτοὶ τὰ Δ. σύνορα τῆς Βουλγαρίας. Κατέβηκε κι' ἡ Ρουμανία ἀπὸ πάνω καὶ κατέλαβε τὴ Δοβρουτσά. Κι' ἡ Τουρκία

πήρε θάρρος κι' αὐτὴ κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολη. Ὁ βασιλιάς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος παρακάλεσε τὸ βασιλιά τῆς Ρουμανίας νὰ μεσολαβήσῃ γιὰ εἰρήνη, ἡ ὁποία ὑπογράφηκε στὸ Βουκουρέστιο στίς 28 Ἰουλίου 1913. Μὲ τὴ συνθήκη αὐτὴ ἡ Βουλγαρία ὑποχρεώθηκε ν' ἀφήσῃ στὴ Σερβία καὶ στὴν Ἑλλάδα ὅλα ὅσα εἶχε πάρει στὴ Μακεδονία κι' ἀκόμα τὴ Δοβρουτσά στὴ Ρουμανία καὶ τὴν Ἀδριανούπολη στὴν Τουρκία. Ἔτσι τιμωρήθηκαν γιὰ τὴν πλεονεξία τους. Ἡ Ἑλλάδα ἀπλώθηκε στὴν Α. Μακεδονία ὡς τὸ Νέστο ποταμὸ.

Ἀσκήσεις. Ποιά ἦταν ἡ αἰτία τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου;

Ποῦ ἔγιναν οἱ μεγαλύτερες μάχες;

Ποῦ ὑπογράφηκε ἡ συνθήκη;

Τί ὠφελήθηκε ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν πόλεμο αὐτόν;

Ζ'. Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος 1914 - 1918.

Αἰτία τοῦ πολέμου αὐτοῦ ἦταν ἡ ἀντιζηλία μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας ποὺ ἦταν τὰ πῖο δυνατὰ Κράτη τῆς Εὐρώπης. Ἡ Γερμανία συμμάχησε μὲ τὴν Αὐстроουγγαρία καὶ τὴν Ἰταλία (τριπλῆ συμμαχία) κι' ἡ Ἀγγλία μὲ τὴ Γαλλία καὶ τὴ Ρωσσία (τριπλῆ συνενόηση). Κι' οἱ δυὸ παρατάξεις ἦταν ἑτοιμες γιὰ πόλεμο καὶ μόνο ἀφορμὴ ζητοῦσαν. Τέτοια ἀφορμὴ βρῆκε ἡ Αὐστρία τὸ φόνο τοῦ διαδόχου τῆς ἀπὸ ἓνα Σέρβο φοιτητῆ στὸ Σεράγεβο τῆς Ἑρζεγοβίνης καὶ κήρυξε τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Σερβίας ποὺ ζήτησε τὴ βοήθεια τῆς Ρωσσίας κι' ἡ Αὐστρία τῆς Γερμανίας κι' ἔτσι γενικεύθηκε ὁ πόλεμος. Μὲ τὴ Γερμανία συμμάχησαν ἡ Τουρκία καὶ Βουλγαρία. Μὲ τὴν Ἀγγλία πῆγε ἀργότερα ἡ Ἀμερικὴ κι' ἡ Ἰταλία, ἡ ὁποία ἄμα εἶδε τὴ ζυγαριὰ νὰ γέρνει μὲ τὴν παράταξη τῆς Ἀγγλίας πῆγε μαζί της. Ἡ Ἑλλάδα δὲ μῆπκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὸν πόλεμο. Ὄταν ὅμως πῆγαν μὲ τὴ Γερμανία ἡ Βουλγαρία κι' ἡ Τουρκία κι' ἐπρόκειτο νὰ κτυπήσουν τὴ Σερβία ποὺ ἦταν σύμμαχος τῆς Ἑλλάδος, ὁ Βενιζέλος ἐθεώρησε συμφέρο τῆς Ἑλλάδος νὰ μῆπ στὸν πόλεμο. Δυστυχῶς ὅμως ὁ βασιλιάς Κωνσταντῖνος διεφώνησε μὲ τὴν πολιτικὴ τοῦ Βενιζέλου. Ἡ καταραμένη αὐτὴ διαφωνία ἔδραψε πολὺ τὴν Ἑλλάδα γιὰτὶ ἀνέπτυξε μεταξὺ τοῦ λαοῦ πείσματα καὶ μίση ποὺ χρειάσθη-

καν πολλά χρόνια να σβήσουν. Ὁ Βενιζέλος ἀναγκάστηκε νὰ φύγη στὴ Θεσσαλονίκη μὲ τὸν Κουντουριώτη καὶ τὸν στρατηγὸ Δαγκλῆ καὶ νὰ κάμῃ ἐκεῖ ξεχωριστὴ προσωρινὴ κυβέρνησις. Στὸ μεταξὺ Ἕλληνογαλλικὰ στρατεύματα ἀποσιβιάσθηκαν στὴ Θεσσαλονίκη γιὰ νὰ ἀνοίξουν μέτωπο στὴ Μακεδονία καὶ νὰ κτυπήσουν τοὺς Βουλγάρους καὶ Τούρκους. Ἐκαμαν ἀποκλεισμό στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπαίτησαν μὲ τελεσίγραφο τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὸν ἀφοπλισμὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος δέχθηκε τὴν ἐξορία καὶ ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ γιὸς του Ἀλέξανδρος. Ὁ Βενιζέλος γύρισε ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἔκαμε Κυβέρνησις, ἣ ὅποια ἔκαμε γενικὴ ἐπιστράτευση καὶ ἔστειλε στρατὸ στὸ Μακεδονικὸ μέτωπο. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς μαζί μὲ τοὺς Ἀγγλογάλλους ἔσπασαν τὸ Βουλγαρικὸ μέτωπο καὶ ἀνάγκασαν τὴ Βουλγαρία νὰ συνθηκολογήσῃ. Σὲ λίγο συνθηκολόγησε καὶ ἡ Τουρκία. Στὸ μεταξὺ καὶ ἡ Γερμανία ποὺ εἶχε προχωρήσει πολὺ στὴν ἀρχή, μὲ τὴν εἴσοδο τῆς Ἀμερικῆς στὸν πόλεμο ἄρχισε καὶ αὐτὴ νὰ καταρρέῃ καὶ ἀναγκάστηκε νὰ ζητήσῃ ἀνακωχὴ (Νοέμβριος 1918). Στις Βερσαλλίες κοντὰ στὸ Παρίσι ὑπογράφηκε εἰρήνη ταπεινωτικὴ γιὰ τὴ Γερμανία ποὺ ὑποχρεώθηκε νὰ διαλύσῃ τὸ στρατὸ της, νὰ χάσῃ τὶς ἀποικίες της, νὰ δώσῃ πίσω στὴ Γαλλία τὴν Ἀλσατία καὶ Λωρραίνη καὶ νὰ πληρώσῃ μεγάλη ἀποζημίωση γιὰ τὶς καταστροφὰς ποὺ ἔκαμε καὶ ἀκόμα νὰ διώξῃ τὸν αὐτοκράτορά της Κάιζερ καὶ νὰ γίνῃ δημοκρατία. Ἡ Ἑλλάδα στὸ μεταξὺ ἅμα μπῆκε στὸν πόλεμο μὲ ἐντολὴ τῶν συμμάχων βγήκε στὴ Μ. Ἀσία καὶ κατέλαβε τὴ Σμύρνη μὲ μεγάλη ἔκτασις στὸ ἐσωτερικόν. Μὲ ξεχωριστὴ συνθήκη μὲ τοὺς Βουλγάρους (Νεϊγῦ—Νοέμβριος 1919) πῆρε τὴ Δυτικὴ Θράκη καὶ μὲ τὴ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν πῆρε ἀπὸ τοὺς Τούρκους μεγάλο μέρος τῆς Α. Θράκης καὶ στὴ Μ. Ἀσία τὴν περιοχὴ ποὺ εἶχε καταλάβει (Αὐγούστος 1920).

Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ (1922).

Ἡ εὐτυχία ὅμως καὶ ἡ χαρὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ βάσταξε πολὺ. Λίγους μῆνες ἀργότερα πέθανε ξαφνικὰ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, μπῆκε ἀντιβασιλεὺς ὁ Κουντουριώτης. Στις ἐκλογὰς ποὺ ἔγιναν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1920 ἀπέτυχε ὁ Βενιζέλος καὶ ὁ λαὸς μὲ δημοψήφισμα ἔφερε τὸν Κωνσταντῖνον. Στὴ Μ. Ἀσία κάποιος Τούρκος ἀξιωματικὸς ὁ **Μουσταφᾶ Κεμάλ** ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινου-

πολη και πήγε στην "Αγκυρα όπου ώργάνωσε κίνημα. Πήρε στα χέρια του την εξουσία και ζητούσε να πάρη πίσω τις Τουρκικές χώρες. Οι Εύρωπαοι σύμμαχοι και πρό πάντων ή Γαλλία κι' ή "Ιταλία θεώρησαν τάχα σαν έχθρική πράξη την επαναφορά του Κωνσταντίνου και με την πρόφαση αυτή έκοψαν τις σχέσεις με την "Ελλάδα και δέν την βοηθοῦσαν οικονομικά. Δέν έφθανε όμως αυτό αλλά βοηθοῦσαν με πολεμοφόδια τόν Κεμάλ πού δυνάμωσε πολύ, κι' ό "Ελληνικός στρατός αναγκαστικά μπήκε σέ σκληρό άγώνα μαζί του. Νικᾶ τούς Τούρκους σέ πολλές μάχες μα ή Μ. "Ασία είναι άπέραντη. Τούς κυνηγᾶ ἴσαμε την "Αλμυρή "Ερημο, περνᾶ τὸ Σαγγάριο και φθάνει στα πρόθυρα τῆς "Αγκυρας. "Από τις ταλαιπωρίες όμως και τις στερήσεις έπαθε μεγάλη εξάντληση και δέ μπορούσε να προχωρήσει πιᾶ κι' αναγκάσθηκε να γυρίσει πίσω πολύ εξαντλημένος. "Ο Κεμάλ ἔλο κι' έτοιμάζει νέες δυνάμεις και στις 13 Αύγουστου 1922 έκαμε γενική επίθεση εναντίον τῶν "Ελλήνων. Κατώρθωσε να σπάσει τὸ μέτωπο και να τρέψη σέ φυγή τὸν εξαντλημένο "Ελληνικό στρατό πού υποχωρεῖ με μεγάλη σύγχυση. "Η καταστροφή πού έγινε τότε δέν περιγράφεται, πρό πάντων μέσα στη Σμύρνη. "Ο Μητροπολίτης Χρυσόστομος ήταν από τὰ πρώτα θύματα πού τὸν κατακρεοῦργησαν. "Από τὸ στρατό πολλοί σκοτώθηκαν και πολλοί πιάστηκαν αιχμάλωτοι. Τὸ πιὸ σκληρό όμως ήταν τὸ ξεριζώμα του "Ελληνισμού από τῆ Μ. "Ασία. "Οσοι από τούς "Ελληνες κατοίκους δέ σκοτώθηκαν με χιλίες ταλαιπωρίες ἤλθαν στην "Ελλάδα πρόσφυγες. Μεγάλο μέρος του "Ελληνικοῦ στρατοῦ κατώρθωσε με κανονική υποχώρηση να μπῆ στα πλοῖα και να βγῆ στη Χίο και Μυτιλήνη. "Εκει πολλοί αξιωματικοί με αρχηγούς τούς αντισυνταγματάρχες Πλαστήρα και Γονατᾶ και τὸν αντιναύαρχο Φωκᾶ επαναστάτησαν, πήγαν στην "Αθήνα κι' έβαλαν δική τους Κυβέρνηση. "Ο Κωνσταντίνος παραιτήθηκε κι' έφυγε κι' ανέβηκε στο θρόνο ό διάδοχος Γεώργιος Β'.

Στὸ μεταξύ φρόντισαν να οργανώσουν όπωσδήποτε τὸ στρατό κι' έτσι ή συνθήκη πού υπογράφηκε στη Λωζάννη έγινε κάπως μαλακώτερη. "Υποχρεώθηκε ή "Ελλάδα να δώσει πίσω στην Τουρκία (1923) την Α. Θράκη και τῆ Μ. "Ασία μαζί με τὰ νησιά "Ιμβρο και Τένεδο. Με τῆ συνθήκη αυτή έγινε κι' ή ανταλλαγή τῶν πληθυσμῶν δηλ. όπως ή Τουρκία έδωξε τούς "Ελληνες από τῆ Μ. "Ασία, έδωξε κι' ή "Ελλάδα τούς Τούρκους από τὸ εδαφός

της. Σὲ λίγο διώχθηκε κι' ὁ Γεώργιος Β' καὶ τὸ Μάρτιο τοῦ 1924 ἔγινε Δημοκρατία ποὺ βάσταξε ὡς τὰ 1935. Στὰ 1935 μὲ δημοψήφισμα ξαναγύρισε ὁ Γεώργιος Β' κι' ἐπειδὴ στὶς ἐκλογές ποὺ ἔγιναν δὲ μποροῦσε νὰ γίνη ἰσχυρὰ κυβέρνησις ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς ἐκήρυξε δικτατορία ποὺ τὴν ἀναγνώρισε κι' ὁ βασιλιάς.

ἘΑσκήσεις. Ποιά ἦταν ἡ αἰτία τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ;

Ποιές Δυνάμεις ἦταν ἀντίπαλες ;

Ποιά θέση πῆραν ἡ Τουρκία κι' ἡ Βουλγαρία ;

Ποιά ἡ Ἑλλάδα ;

Τί ἐπαιροε ἡ Ἑλλάδα μὲ τὴ συνθήκη τῶν Σεβρῶν ;

Γιατί νικήθηκε στὴ Μ. Ἀσία ;

Περιγράψατε τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ τὴν ἐπανό-
σταση τοῦ 1922.

Ποιοὶ ἦταν οἱ ὅροι τῆς συνθήκης μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ
τῆς Κεμαλικῆς Τουρκίας ;

Ζ'. Ὁ Βορ παγκόσμιος πόλεμος (1939—1945).

Αἰτία κι' αὐτοῦ τοῦ πολέμου ἦταν ἡ Γερμανία. Οἱ σύμμαχοι δυστυχῶς δὲ φανήκαν ἀσθηροὶ στὴν ἐκτέλεση τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιῶν κι' ἀφῆκαν τὴ Γερμανία νὰ ἐτοιμάζεται καὶ μέσα σὲ εἴκοσι χρόνια ἔγινε πάλι πολὺ δυνατὴ καὶ θυμῆθηκε πάλι τὰ παλιά της ὄνειρα τοῦ Παγγερμανισμοῦ, πρὸ πάντων ὅταν πῆρε τὴν ἐξουσία ὁ Χίτλερ. Αὐτὴ τὴ φορὰ ἡ Γερμανία συμμάχησε μὲ τὴ φασιστικὴ Ἰταλία καὶ τὴν Ἰαπωνία (Ἄξονας). Ἡ Ἀγγλία κι' ἡ Γαλλία δυστυχῶς παραμέλησαν τὶς ἐτοιμασίες τους καὶ τὴν ἀδυναμία τους τὴν ἐξεμεταλλεύθηκαν τόσοσ ἡ Γερμανία ὅσον καὶ ἡ Ἰταλία. Ἡ Ἰταλία χωρὶς λόγο κτύπησε τὴν Ἀβυσσηνία καὶ τὴν κυρίευσε. Στὰ Δωδεκάνησα κατεπίεξε μὲ κάθε τρόπο τὸν Ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τους καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὰ ἐξιταλίση. Τὴ Μεγάλη Παρασκευὴ τοῦ 1939 βγήκε στὴν Ἀλβανία καὶ τὴν ἔκαμε Προτεκτοράτο της.

Ὁ Χίτλερ μὲ διάφορα πρᾶξικοπήματα κατέλαβε τὴ Ρηνανία, τὴν Αὐστρία καὶ τὴν Τσεχοσλοβακία καὶ ζήτησε καὶ τὸ διάδρομο τοῦ Δάντσιγκ ποὺ εἶχε δοθῆ στὸν πρῶτο πόλεμο στὴν Πολωνία, τὴν ὁποία καὶ κτύπησε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1939. Ἡ Γαλλία κι'

ἡ Ἀγγλία τότε ἀναγκάσθηκαν νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμο γιατί εἶχαν συμμαχία μὲ τὴν Πολωνία. Ἡ Γερμανία μὲ κεραυνοβόλα κτυπήματα κατέλαβε τὴν Πολωνία, τὴν ὅποια μοιράσθηκε μὲ τὴν Ρωσία γιὰ νὰ τὴν κρατήσῃ οὐδέτερη. Ἐπειτα ὅμως ἕνα κατέλαβε τὴ Γαλλία, Βέλγιο, Ὀλλανδία καὶ νόμιζε πὼς ἦταν πιά νικητής, κτύπησε τὴ Ρωσία. Στὸ μεταξύ μπήκε κι' ἡ Ἰταλία στὸν πόλεμο μὲ τὸ μέρος τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἰαπωνία κτύπησε τὴν Ἀμερική καὶ μπήκε κι' αὐτὴ στὸν πόλεμο. Ἡ Ἑλλάδα προσπάθησε νὰ μείνῃ οὐδέτερη μὰ δὲ μπόρεσε. Ἡ φασιστικὴ Ἰταλία βιαζόταν νὰ φθάσῃ στὸ σκοπὸ τῆς ποῦ ἦταν ἡ κατάκτηση τῆς Ἑλλάδος καὶ φαινόταν ὅλο καὶ πιὸ προκλητικὴ. Στις 15 Αὐγούστου τορπίλλισε μὲ ὑποβρύχιο τὴν «Ἑλλη»—Ἑλληνικὸ πολεμικὸ—μέσα στὸ λιμάνι τῆς Τήνου. Κι' ἐπειδὴ μ' ὅλα αὐτὰ ἡ Ἑλλάδα τὰ κατάπινε ὅλα κι' ἐξακολουθοῦσε τὴν οὐδετερότητά της, στίς 28 Ὀκτωβρίου στίς 3 μετὰ τὰ μεσάνυχτα ζήτησε διὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς τὴν παράδοση τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλάδα ὅμως ξεχειλίζοντας πιά ἀπὸ τὴν ἀγανάκτησή της μὲ τὸ στόμα τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Μεταξᾶ εἶπε τὸ ἱστορικὸ «Ὅχι» κι' ἄρχισε ὁ Ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς κτύπησε γενναῖα τοὺς Ἰταλοὺς στὴν Πίνδο, τοὺς νίκησε καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ ὀπισθοχωρήσουν πέρα ἀπὸ τὴ Β. Ἠπειρο, ποῦ τὴ λευθέρωσε χύνοντας πολὺ αἷμα. Θὰ τοὺς ἔρριχνε στὴ θάλασσα ἂν δὲν κτυποῦσε τὴ μικρὴ Ἑλλάδα κι' ἡ πανίσχυρη Γερμανία. Ἡ Ἑλλάδα ἀντιστάθηκε καὶ στοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς ἔκαμε μεγάλες καταστροφές, ἀλλὰ στὸ τέλος ἀναγκάσθηκε νὰ ὑποταχθῇ στοὺς σκληροὺς κατακτητὲς ποῦ κουδάλησαν μαζί τους σὰν παράσιτα τσακάλια καὶ τοὺς αἰμοβόρους Βουλγάρους. Τέσσερα χρόνια σχεδὸν ἡ πατρίδα μας ἔμεινε στὴν κατοχὴ τριῶν κατακτητῶν. Ὑπέφερε τὰ πάνδεινα: πείνα, φτώχεια, ἀρπαγές, δολοφονίες, ἐκτελέσεις κι' ὅ,τι μαρτύριο μποροῦσε νὰ ἐπινοήσῃ ἡ αἰμοβορία τῶν κατακτητῶν. Μὰ τὸ φρόνημα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ στάθηκε ἀλύγιστο. Παντοῦ καὶ μὲ κάθε τρόπο ἐνοχλοῦσε τὸν κατακτητὴ. Ὁ βασιλιάς μὲ τὴν Κυβέρνηση συνέχισαν τὸν ἀγῶνα στὴν Κρήτη κι' ἀπ' ἐκεῖ πῆγαν στὴ Μέση Ἀνατολή κι' ἐγκαταστάθηκαν στὸ Κάιρο. Ἐκεῖ ὀργάνωσαν στρατὸ ἀπὸ Αἰγυπτίωτες Ἕλληνες κι' ἀπὸ πολλοὺς ποῦ ἔρχονταν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ συνέχισαν τὸν ἀγῶνα στίς διαταγὰς τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατηγείου ὡς τὸ τέλος. Ἡ Γερμανία κι' οἱ σύμμαχοί της μὲ τὰ δυνατὰ κτυπήματα τῶν Ἀγ-

λαομερικανῶν καὶ τῶν Ρώσων συντρίφθηκαν κι' ἔτσι σταμάτησε ὁ πόλεμος. Σήμερα ἡ Γερμανία κι' ἡ Ἰαπωνία εἶναι ἀκόμα στὴν κατοχὴ τῶν συμμάχων.

Ἀπὸ τὸν πόλεμο αὐτὸν ἡ Ἑλλάδα σχεδὸν ἐρημώθηκε. Δυστυχῶς ὅμως οἱ Μεγάλοι τῆς Σύμμαχοι δὲν τὴν ἀντάμειψαν ὅσο τῆς ἄξιζε κι' ὅπως ὑπόσχονταν. Μόνον τὰ Δωδεκάνησα τῆς ἔδωκαν πού τὰ κατέτχαν οἱ Ἰταλοί.

Ἀσκήσεις. Ποιῆς ἀτιμίες ἔκαμε στὴν Ἑλλάδα ἡ Ἰταλία πρὶν κηρύξη τὸν πόλεμο;

Περιγράψατε τὸν ἐνθουσιασμό μὲ τὸν ὁποῖο δέχθηκε ὁ λαὸς τὴν κήρυξη τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου.

Ὡς ποῦ κατεδίωξαν οἱ Ἕλληνες τοὺς Ἰταλούς;

Πῶς ἀναγκάσθηκε νὰ ὑποκύψῃ ἡ Ἑλλάδα;

Περιγράψατε τὰ μαρτύρια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ στὴν κατοχὴ κι' ἐκτιμήσατε τὸ ἀλύγιστο φρόνημα τῆς ψυχῆς του.

Ποῦ συνέχισε τὸν πόλεμο ἡ Ἑλλάδα;

Πότε λευθερώθηκε ἡ Ἀθήνα;

Πότε ἔγινε ἡ ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου;

Στὴν ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου.

Ἡ Ἑλλάς κι' ἡ Δωδεκάνησος μαζί

Κόπασε νύχτα ἡ παγερὴ, νύχτα ἡ παγωμένη

νύχτα μὲ πίκρες καὶ καημοὺς νύχτα φουροτουριασμένη

Κόπασε νύχτα ἡ παγερὴ, ἡ νύχτα τῆς σκλαβιάς μας

κι' ὀλόχαρη ξημέρωσε μέρα τῆς λευτεριάς μας

Ὀλόχαρη ξημέρωσε τῆς λευτεριάς ἡ μέρα

κι' ὀλόδροσος μᾶς δροσίσε τῆς λευτεριάς ἀέρας

Σήμερα σπάσαν οἱ ἄρμοι, κοπῆκαν οἱ ἀλυσίδες

κι' ὀλόφωτες ἀπλώθηκαν τῆς λευτεριάς ἀχτίδες

Ἄγγελοι πάστε τὴ φωνή, σαλπίζτε πέρα ὡς πέρα

τὴν πανελλήνιο χαρὰ τῆς σημερινῆς ἡμέρας

Ἡ μέρα ἡ σημερινὴ εἶναι μεγάλη μέρα

γιατ' ἔφερε τ' ἀγκάλιασμα Μάνας καὶ θυγατέρας

Σήμερ' ἀγκαλιαζόμαστε Μάνα καὶ θυγατέρα

καὶ χύνομε δάκρυα χαρᾶς στὴ γιορτινὴ μας μέρα

- ΕΛΛΑΣ *Εὐχαριστῶ Σε Παναγιά, μὲ ὅλη τὴν καρδιά μου
γιατ' ἀγκαλιάζω ἐλεύθερα τὰ Δωδεκάνησά μου*
- ΔΩΔΕΚ. *Εὐχάριστῶ Σε Παναγιά, π' ἄκουσες τὴν εὐχή μου
καὶ μοῦδωκες τὴ λευτεριά πὸν πόναγε ἢ ψυχὴ μου*
- ΕΛΛΑΣ *Ἔφυγε ἡ πίκρα τῆς καρδιάς, ἔσβησ' ἕνας καημὸς μου
γιατ' ἀγκαλιάζω ἐλεύθερη τὴ Δωδεκάνησό μου*
- ΔΩΔΕΚ. *Ἔφυγε ἡ πίκρα ποῦσφιγγε κι' ἔπνιγε τὴν καρδιά μου
γιατὶ σήμερα χαίρομαι κι' ἐγὼ τὴ λευτεριά μου*
- ΕΛΛΑΣ *Κόρη μου Δωδεκάκλωνη, γῦρε στὴν ἀγκαλιά μου
νὰ σ' ἀγκαλιάσω νὰ χαρῶ νὰ δροσιστῇ ἡ καρδιά μου*
- ΔΩΔΕΚ. *Μάνα, Μάνα μ' Ἑλλάδα μου, πὸν πάντα Σε ποθοῦσα
στὴ Μητρικὴ σου ἀγκαλιά νὰ πέσω λαχταροῦσα*
- ΕΛΛΑΣ *Κόρη μου στὴν ἀγκάλη μου ξέχασε τὴ σκλαβιά σου
ξέχασε κάθε πίκρα σου, χαροῦ τὴ λευτεριά σου*
- ΔΩΔΕΚ. *Δέξαι με, Μάνα, δέξαι με καὶ σφιχταγκάλισέ με
λευτερωμένη ἀπ' τὴ σκλαβιά καὶ γλυκοφίλησέ με*
- ΕΛΛΑΣ *Μὲ δάκρυα σὲ γλυκοφιλῶ στὴ μητρικὴ ἀγκαλιά σου
ποῦν' ἀνοιχτὴ κι' ὀλόθερμη γιὰ ὅλα τὰ παιδιὰ σου*
- ΔΩΔΕΚ. *Κράτησε, Μάνα μ' ἀνοιχτὴ κόμα τὴν ἀγκαλιά σου
γιὰ νὰ δεχτῆς καὶ τ' ἄλλα Σου τ' ἀλύτρωτα παιδιὰ σου*
- ΕΛΛΑΣ *Τὴν ἀγκαλιά μου ἀνοιχτὴ ἀκόμα θὰ κρατοῦσα
γιατ' ἔχω ἀλύτρωτα παιδιὰ π' ἀκόμα καρτεροῦσα.*

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ

Γενικὴ ἀνασκόπηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Τὴν Ἑλληνικὴ Ἱστορία τὴν μαθαίνομε στὴν Γ', Δ', Ε' καὶ ΣΤ' Τάξη.

α) Ἡ περίοδος πὸν μαθαίνομε στὴν Τρίτη Τάξη λέγεται «Ἡ Ἑρῳικὴ Ἑλλάδα» γιατί στὴν ἱστορία αὐτὴ μαθαίνομε τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλεῖ, τοῦ Θησέα, τοῦ Ἰάσονα, τὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία καὶ τὸν Τρωικὸ Πόλεμο (Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσεια).

β) Στὴν Τετάρτη Τάξη μαθαίνομε τὴν καθαυτὴ ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Μαθαίνομε σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία πὸς παρουσιάζονται αἱ 4 Ἑλληνικὲς φυλὲς (Αἰολεῖς, Ἴωνες, Ἀχαιοὶ καὶ Δωριεῖς) πὸν κτίζουν καὶ κατοικοῦν πολλὲς πολιτείες καὶ παρουσιάζουν τὸν καλύτερο πολιτισμὸ ἀπ' ἔλους τοὺς ἀρχαίους λαούς.

Ἐκτισαν καὶ πολλὰς ἀποικίες πρὸ πάντων στὴ Μ. Ἀσία καὶ στὴ Ν. Ἰταλία καὶ Σικελία (Μεγάλη Ἑλλάδα). Οἱ πρὸ σπουδαῖες ἀρχαῖες πολιτείες ἦσαν ἡ Ἀθήνα, ἡ Σπάρτη, ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Θήβα (Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας).

Μαθαίνουμε πὼς οἱ Ἕλληνες ἐνωμένοι νίκησαν τοὺς Πέρσες (Περσικοὶ πόλεμοι) στὸ Μαραθῶνα (490 π. Χ.) στὴ Σαλαμίνα (480) καὶ στὶς Πλαταιές (479) καὶ οἱ νίκες τοὺς αὐτὲς ἔμειναν ξακουστὲς στὴν ἱστορία. Μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους προώδευσε καὶ πλούτισε πολὺ ἡ Ἀθήνα στὴ χρυσῇ ἐποχῇ τοῦ Περικλή. Ἡ ἀντιζηλία τῆς Σπάρτης προκάλεσε τὸν καταστρεπτικὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον πὸν τὶς ἀδυνάτισε ὅλως. Ἐξακολουθοῦν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ ἔρχεται ὁ Φίλιππος καὶ κατόπιν ὁ γιὸς του Μ. Ἀλέξανδρος πὸν ἐνώνει ὅλους τοὺς Ἕλληνες σ' ἓνα Κράτος Μακεδονικὸ Ἑλληνικὸ γιὰτὶ οἱ Μακεδόνες ἦσαν συγγενικῆ φυλῆ μετὰ τοὺς Ἕλληνες ὅπως καὶ οἱ Θράκες. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἀπλώνει τὸ Κράτος σ' ὅλο τὸ Περσικὸν Κράτος καὶ ἴσαμε τὶς Ἰνδίες. Δυστυχῶς ὁ Μ. Ἀλέξανδρος δὲν ἔζησε πολλὰ χρόνια γιὰ νὰ στερεώσῃ τὸ Κράτος του. Οἱ διάδοχοί του τὸ μοιράσθησαν, τὸ ἀδυνάτισαν μετὰ τοὺς πολέμους μεταξύ των καὶ ὑποδουλώθηκε στοὺς Ῥωμαίους 141 π.Χ. Ἐδῶ τελειώνει ἡ ἱστορία τῆς Δ'.

3) Ἡ Ἱστορία τῆς Ε'. Σ' αὐτὴ μαθαίνουμε πὼς ἡ ὑποδουλωμένη Ἑλλάδα κατάρθρωσε νὰ μετατρέψῃ τὸ Ῥωμαϊκὸν Κράτος σὲ Χριστιανικὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, τὴ Βυζαντινὴν καὶ κατόπι τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 330 μ.Χ., δηλ. ἀφ' ἑτοῦ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἔκαμε πρωτεύουσα τοῦ Κράτους του τὸ Βυζάντιον (Νέα Ῥώμη - Κωνσταντινούπολη). Ἡ Ἑλληνικὴ ὅμως Αὐτοκρατορία ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Ἀρχάδιον 395 μ. Χ. καὶ βάσταξε πάνω ἀπὸ 1000 χρόνια δηλ. μέχρι τοῦ 1453 μ.Χ. πὸν καταλύθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ποιοὶ ἦταν οἱ ποῖοι σπουδαῖοι αὐτοκράτορες καὶ ποῖα τὰ πρὸ σπουδαῖα γεγονότα;

4) Ἱστορία τῆς Θης. Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Σ' αὐτὴ τὴν ἱστορίαν μαθαίνουμε πὼς οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἐλευθέρωσαν μετὰ σκληροῦς ἀγῶνες πὸν βάσταξαν 7 χρόνια, ἓνα Ἑλληνικὸν τμήμα καὶ ἱδρυσαν ἓνα μικρὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, πὸν περιλάβαινε τὴν Πελοπόννησον, Στερεὰ Ἑλλάδα, Κυκλάδες καὶ Εὐβοία. Τί προστέθηκε ἐπὶ τὰ 1864, τί ἐπὶ τὰ 1881, τί ἐπὶ τὰ 1913, 1922, 1948;

Ἐπάρχουν ἀκόμα ἀλύτρωτες Ἑλληνικὲς χῶρες (ποιές;) ποὺ θὰ λευθερωθοῦν κι' αὐτὲς καὶ θάλλῃ ἡ μεγάλη μέρα ποὺ θὰ δοξολογήσωμε τὸ Θεὸ μέσα στὴν Ἁγιά Σοφιά καὶ θὰ ψάλωμε τὸ πάλι γίνηκαν δικὰ μας κι' ἀνοιξε ἡ ἐκκλησιά μας.

Σημ. Μετὰ τὴ διδασκαλία κάθε κεφαλαίου ἐκτὸς ἀπὸ τίς σημειωμένες ἀσκήσεις θὰ γίνεται ὑπόδειξη κατάλληλης εἰκόνας, δραματοποίηση καταλλήλων σκηνῶν, ἐπίκαιρη ἀνάγνωση σχετικοῦ ἀναγνώσματος ἀπὸ τὸ Ἐναγνωστικὸ ἢ ἀπὸ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης, θὰ ἐκλέγωνται θέματα γιὰ ἐκθέσεις, πατριωτικὰ ποιήματα, δημοτικὰ τραγούδια κλπ.

Εἰκόνες καὶ χάρτες στὸ τέλος τοῦ βιβλίου.

Χάρτης τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1832, 1864, 1881, 1913, 1922 καὶ 1948. Τοπογραφικὰ σχέδια μαχῶν. Εἰκόνες ἡρώων τῆς Ἐπαναστάσεως, εἰκόνες τῶν σπουδαιότερων γεγονότων καὶ δραματικῶν σκηνῶν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
'Αντί προλόγου' ή έκδσεις τῶν κριτῶν τοῦ βιβλίου	3
Εἰσαγωγή: Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία	5
ΜΕΡΟΣ Α΄.	
'Αφορμὲς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως	7
'Ασκήσεις	9
ΜΕΡΟΣ Β΄.	
Πῶς ἐτοιμάσθηκαν οἱ Ἕλληνες γιὰ τὴν Ἐπανάσταση	10
Α΄. Πολιτικὴ προετοιμασία.	
1) Παραχωρήσεις τοῦ Μωάμεθ πρὸς τοὺς Χριστιανούς· πρόνοια Πατριαρχείου· κοινότητες. Ἄσκήσεις.	
2) Τὰ σχολεῖα στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Κρυφὰ σχο- λεῖα. Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Ἄσκήσεις.	12
3) Φαναριώτες. Ἄσκήσεις.	13
4) Ρήγας ὁ Φεραῖος ἢ Βελεσλίνης. Ποιήματα τοῦ Ρήγα. Ἡ χάρτα τοῦ Ρήγα. Ἄσκήσεις.	14
5) Γαλλικὴ Ἐπανάσταση.	17
Β΄. Στρατιωτικὴ προετοιμασία.	
α) Στὴν Ἐπὶ.	
1) Κλέφτες κι' Ἄρματωλοὶ	18
Κλέφτες. Ἡ ζωὴ τους. Κλέφτικο τραγουδί. Ἄρματωλοὶ. Ἄσκήσεις.	
2) Σουλιῶτες - Μανιάτες - Σφακιανοὶ	21
Τὸ Σούλι κι' οἱ Σουλιῶτες. Ἡ Μάνη κι' οἱ Μανιάτες. Τὰ Σφακιά.	
3) Ἐπαναστατικὰ Κινήματα τῶν Ἑλλήνων	22
Κινήματα μὲ τοὺς Ἐνετούς. Κινήματα μὲ τοὺς Ρώσους. Τὸ Κίνημα τοῦ 1770. Ἄσκήσεις. Τὸ ἐπαναστατικὸ κί- νημα τοῦ 1790. Λάμπρος Κατσώνης. Ἄσκήσεις.	
4) Οἱ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν μὲ τὸν Ἄλῃ Πασσᾶ	26
Ἡ πρώτη καὶ δεῦτερη ἐκστρατεία τοῦ Ἄλῃ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Λάμπρος Τζαβέλλας. Ἡ τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἄλῃ Πασσᾶ (1800) καὶ ἡ πτώσις τοῦ Σουλίου. Προδο- σία τοῦ Πήλιου Γούση· ὁ Ἄλῃ παραβαίνει τὴ συνθήκη. Ὁ Χορὸς τοῦ Ζαλόγγου. Ἄσκήσεις.	
β) Στὴ Θάλασσα.	
5) Ἡ ναυτικὴ προπαρασκευὴ τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν Ἐπα- νάσταση	32

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

Συστηματική οργάνωση τῆς Ἐπανάστασεως. Ἡ Φιλική ἔται- ρεία	34
Ἄλέξανδρος Ὑψηλάντης	35

ΜΕΡΟΣ Δ΄.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

α) Ἡ ἐπανάσταση στὴ Μολδοβλαχία καὶ ἡ ἀποτυχία τῆς	36
β) Ἡ ἐπανάσταση στὴν Ἑλλάδα	38
1) Στὴν Πελοπόννησο. Πῶς ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο.	
2) Ἡ ἐπανάσταση στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.	
3) Ἡ ἐπανάσταση στὰ νησιά.	

ΜΕΡΟΣ Ε΄.

ΤΙ ΕΚΑΜΕ Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΟΛΙΣ ΕΜΑΘΕ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ 42

Σφαγὲς Χριστιανῶν Στὴν Κων/πολη καὶ ἄλλου· ὁ ἀπαγχονισμὸς
τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄. Ἀσκήσεις

ΜΕΡΟΣ ΣΤ΄.

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Α΄. Τὸ πρῶτο ἔτος τῆς Ἐπανάστασεως	45
1) Στὴν Πελοπόννησο. Πολιορκία τῆς Τρίπολης. Ἄλωση τῆς Τρίπολης	
2) Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα	48
Ἀθανάσιος Διάκος. Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας. Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσός. Χάνι τῆς Γραβιάς. Ἡ μάχη στὰ Βασιλικά.	
3) Τὸ πρῶτο ναυτικὸ κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Παπα- νικολῆς. Ἀσκήσεις.	
Β΄. Τὸ Δεύτερο ἔτος τῆς Ἐπανάστασεως	53
α) Στὴ ξηρὰ	
1) Ἡπειρος. Μάχη τοῦ Πέτα.	
2) Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Μάρκος Μπότσαρης. Πρῶτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.	
3) Στὴν Πελοπόννησο. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη	
β) Στὴ θάλασσα.	57
1) Καταστροφὴ τῆς Χίου. Ἡ ἐκδίκηση τοῦ Κανάρη· οἱ πόροι τῆς Ἐπανάστασεως.	

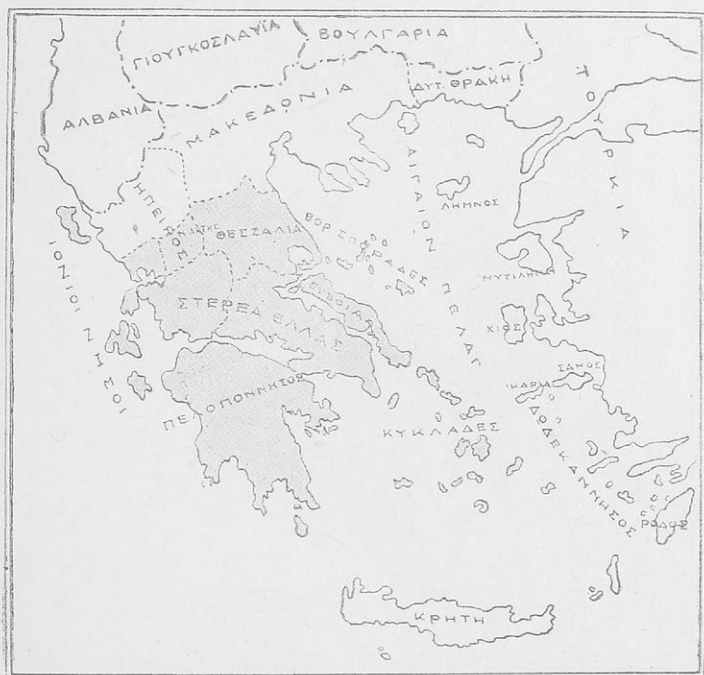
ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Πρῶτη Ἐθνικὴ Συνέλευση	60
Ναυμαχία στὸν Ἀρχολικὸ κόλπο. Πυρπόληση Τουρκικῆς φρεγά- τας ἀπὸ τὸν Κανάρη στὴν Τένεδο. Ἀσκήσεις.	

	Σελ.
Τὰ τρίτο, τέταρτο καὶ πέμπτο ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως	
Α'. Στὴν ξηρὰ—Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα	63
Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.	
Β'. Ὁ Ἀγώνας στὴ θάλασσα.	65
Η Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ	
1) Ἐμφύλιοι πόλεμοι	65
2) Θάνατος τοῦ Ὀδυσσεά Ἀνδρούτσου.	
ΜΕΡΟΣ Ζ'.	
Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΙ' Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ	
1) Φιλέλληνες. Λόρδος Βύρων	66
Ἐπὶ τῆς Κρήτης. Καταστροφή τῆς Κάσσου. Καταστροφή τῶν Ψαρῶν. Ἐπιτυχίες τῶν Ἑλλήνων στὴ θάλασσα κατὰ τὸ δεύτερο ἐξάμηνο τοῦ 1824. Ἀνδρέας Μιαούλης. Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα. Ἀσκήσεις.	
Ἡ ἐπανάσταση ἀπὸ τὸ 1825 κί' ἔπειτα	76
1) Ἀπόβαισις τοῦ Ἰμπραήμ στὴν Πελοπόννησο. Θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα. Κίνδυνος τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ἐπανάσταση πνέει τὰ λοιπὰ. Τὴν σώζει καὶ τὴ συγκρατεῖ ὁ Κολοκοτρώνης.	
2) Δεύτερα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Ἀσκήσεις.	78
3) Ἡ ἥρωικὴ ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου. Ἀσκήσεις	
4) Καραϊσκάκης	83
Πολεμικὰ ἔργα τοῦ Καραϊσκάκη. Θάνατος Καραϊσκάκη. Καταστροφή Ἑλλήνων στὸ Φάληρο. Ἀσκήσεις.	
5) Ἐπέμβαισις τῶν Μ. Δυνάμεων. Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου	87
Ἀσκήσεις.	89
6) Ἀνεξαρτησία Ἑλλάδος	
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	
1) Καποδίστριας. Δολοφονία του. Ἀσκήσεις.	90
2) Βασιλεία Ὀδῶνος. Διορισμός του. Ἀντιβασιλεία Κυβέρνηση Ὀδῶνος. Ἐξῶση Ὀδῶνος. Ἀσκήσεις.	92
3) Βασιλεία Γεωργίου Α'. Ἐπαναστάσεις Κρήτης. Ἀσκήσεις	94
4) Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος. Ἐνωσις Θεσσαλίας	96
5) Πόλεμος τοῦ 1897. Ἀσκήσεις	97
6) Τὸ Μακεδονικὸ ζήτημα	98
7) Νεοτουρκικὴ ἐπανάσταση	98
8) Κρητικὸ ζήτημα	99
9) Ἡ ἐπανάσταση στὸ Γουδί. Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Ἀσκήσεις	99
10) Βαλκανικοὶ πόλεμοι. Ἀσκήσεις	100
11) Ὁ πόλεμος μετὰ τοὺς Βουλγάρους	103
12) Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος 1914—1918	105
13) Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή	106
14) Ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος 1939—1945. Ἀσκήσεις	108
Ποίημα στὴν ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου	111
Γενικὴ ἀνασκόπησης τῆς ἱστορίας	111
Εἰκόνες καὶ χάρτες	

Ἡ Ἑλλάς τοῦ 1832.

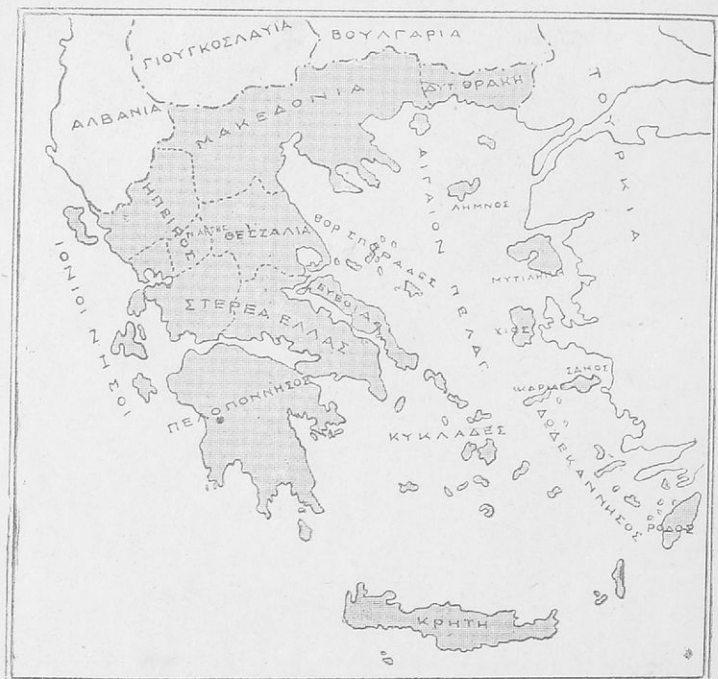
Ἡ Ἑλλάς τοῦ 1881.

Ἡ Ἑλλάς τοῦ 1913.

Ἡ Ἑλλάς τοῦ 1922.

Ἡ Ἑλλάς τοῦ 1948.

Κολοτροφώνης

Ἀθανάσιος Διάκος

Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄

Γεώργιος Καραϊσκάκης

Κωσταντίνος Κανάρης

Άνδρέας Μιαούλης

Παπαφλέσσας

Μάρκος Μπότσαρης

Άλεξ. Ύψηλάντης

Φᾶτος Τζαβέλλας

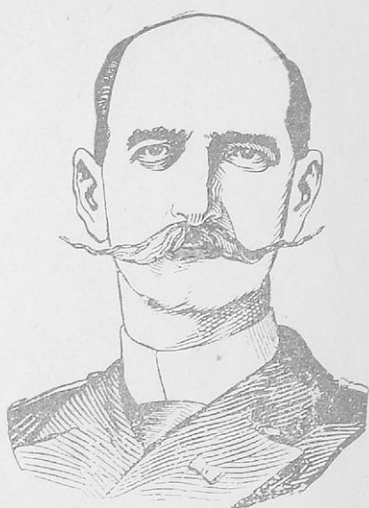
Άδαμάντιος Κοραΐς

Λόρδος Βύρων

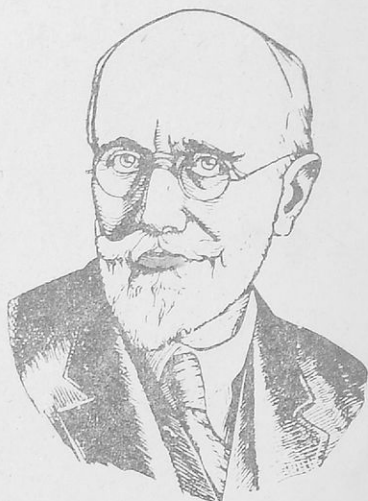
Βασιλεύς Όθων

Βασιλεύς Γεώργιος Α΄

Βασιλεύς Κωνσταντίνος

Έλευθέριος Βενιζέλος

Ἡ καταστροφή τῆς „Χίου.

ΝΤΩΝΙΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΗ ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Ι. & Π. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ - ΑΡΣΑΚΗ 5

60

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
I. & Π. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ—'Αρσάκη 6, τηλ. 23-218

ΘΕΣ/ΝΙΚΗ—Τοιμσκή 23, τηλ. 42-72

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1950

'Εγκριμένα Βοηθητικά 1950

56.	Α. Γεωργαντοπούλου	Γραμματική καθαρευούσης	Ε' - ΣΤ'	10.000
59.	Δ. Δούκα - Μ. Θ. Γιαννοπούλου	Βαζαντινή 'Ιστορία	Ε'	8.000
60.	Α. Σταματίου	'Ιστορία Νεωτέρας 'Ελλάδος	ΣΤ'	8.000
62.	Θεοδωρίδη - Κωνσταντινίδη	Γεωγραφία 'Ηπειρών	Ε'	8.000
63.	Β. Γιαννακοπούλου-Μ.Γ. Ίωαννίδου	Γεωγραφία Εύρώπης	ΣΤ'	9.000
72.	Διονυσίου Λεονταρίτου	Φυσική Πειραματική - Χημεία	Ε'	9.000
73.	»	»	ΣΤ'	6.000
1.	'Αλέκου Ορφανού	Παλαιά Διαθήκη	Γ'	5.000
2.	»	Καινή Διαθήκη	Δ'	5.000
3.	Μηνιάτη - Γιαννικοπούλου	'Εκκλησιαστική 'Ιστορία	Ε'	5.000
4.	Μηνιάτη - Κοντομάρη	Λειτουργική-Κατήχησις	ΣΓ'	6.000
5.	Θ. Θεοδωρίδη Κ. Κωνσταντινίδη	Γραμματική Δημοτικής	Γ'-Δ'	6.000
6.	»	Γραμματική Καθαρευούσης	Ε'-ΣΤ'	6.000
7.	Α. Τουμασή	Μυθολογικοί Χρόνοι	Γ'	4.000
8.	»	'Αρχαία 'Ελλάδος	Δ'	4.000
9.	»	Νεωτέρα 'Ιστορία	Ε'	3.000
10.	»	»	ΣΤ'	5.000
11.	Θ. Θεοδωρίδη - Κ. Κωνσταντινίδη	Γεωγραφία 'Ελλάδος	Γ'-Δ'	7.000
12.	»	Γεωγραφία 'Ηπειρών	Ε'	6.000
13.	»	Γεωγραφία Εύρώπης	ΣΤ'	6.000
14.	Χαρίλ. Σημηριώτη	Φυσική 'Ιστορία	Γ'	5.000
15.	»	Φυσική 'Ιστορία	Δ'	5.000
16.	»	Φυσική 'Ιστορία	Ε'	5.000
17.	»	Φυσική 'Ιστορία	ΣΤ'	5.000
18.	»	Φυτολογία	Γ' - Δ'	5.000
19.	»	Φυτολογία	Ε - ΣΤ'	5.000
20.	»	Ζωολογία	Γ' - Δ'	5.000
21.	»	Ζωολογία	Ε' - ΣΤ'	5.000
22.	'Ανέστη Καίρη	Φυσική Πειραματική	Ε'	4.000
23.	»	Φυσική Πειραματική	ΣΤ'	4.000
24.	»	Χημεία	Ε'	2.000
25.	»	Χημεία	ΣΓ'	3.000
26.	Θ. Θεοδωρίδη Κ. Κωνσταντινίδη	Προβλήματα	Γ'	4.000
27.	»	»	Δ'	4.000
28.	»	» (συνδιδασκαλία)	Γ'-Δ'	6.000
29.	»	»	Ε'	5.000
30.	»	»	ΣΤ'	4.000
31.	Χρ. Μπαρμπαστάθη	Προβλήματα	Γ'	4.000
32.	»	»	Δ'	4.000
33.	»	»	Ε'	5.000
34.	»	»	ΣΤ'	5.000
35.	Θεοδωρίδη-Κωνσταντινίδη	»συνδιδασκαλία	Ε'-ΣΤ'	7.000
35α	Χ. Μπαρμπαστάθη	Προβλήματα Συνδιδασκαλίας	Ε'-ΣΤ'	7.000
36.	Δ. Κωνσταντινοπούλου	Πρακτική Γεωμετρία	Ε'-ΣΤ'	4.000
36α	Σ. Καραβασίλη-Θ. Θεοδωρίδη	Πρακτική Γεωμετρία	Ε'-ΣΤ'	5.000
37.	Ζαχαροπούλου	ΑΠΑΣΑ ή ΥΛΗ χρυσοπλανόδετος τάξις	Γ'	30.000
38.	»	»	Δ'	30.000
39.	»	»	Ε'	40.000
40.	»	»	ΣΤ'	45.000
41.	»	»	Γ'-Δ'	45.000
42.	»	»	Ε'-ΣΤ'	70.000

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής